

Jaroslav Malina a kolektiv

KRUH PRSTENU

SVĚTOVÉ DĚJINY SEXUALITY, EROTIKY A LÁSKY
OD POČÁTKŮ DO SOUČASNOSTI

V REÁLNÉM ŽIVOTĚ,
KRÁSNÉ LITERATUŘE,
VÝTVARNÉM UMĚNÍ A DÍLECH ČESKÝCH MALÍŘŮ A SOCHAŘŮ
INSPIROVANÝCH OBSAHEM TĚTO KNIHY

1

„Celý svět“ kromě euroamerické civilizace

AKADEMICKÉ NAKLADATELSTVÍ CERM
NAKLADATELSTVÍ A VYDAVATELSTVÍ NAUMA
BRNO

Adolf Born, *Kruh prstenu*, 1999, tuš na papíře, 14,5x10 cm; grafický emblém projektu *Kruh prstenu* (uvnitř knihy a na zadní desce).

Ilustrace na přebalu: Jiří Kolář, *Vyhánění z ráje*, 1985, koláž z reprodukcí slavného obrazu italského malíře Masaccia (1401–asi 1428), zakladatele rané renesance v Toskánsku a tvůrce lidské postavy jako individualizované bytosti, 26,5x33,5 cm.

Ilustrace na přední předsádce: Anonym, *Čtvrti zábavy a prodejné lásky v Kjótu*, 17. století, tuš, barvy a zlato na papíře, poslední tři pole šestidílného paravánu, 140,3x358,2 cm (celý obraz).

Ilustrace na zadní předsádce: Isoda Korjúsai, „*Milování pána a kmána*“, asi 1770, barevný dřevořez, 19x25 cm.

Ilustrace na straně 4: Lefteris Joanidis, *Kruh prstenu I*, 2003, náramek a prsten, kovaná a tepaná měď, postříbřeno, průměr náramku 7 cm, průměr prstenu 2,5 cm.

Text © Jan Filipický, Helena Honcoopová, Blahoslav Hruška, Josef Kandert, Oldřich Kašpar, Josef Kolmaš, Miroslav Králík, Adéla Křikavová, Olga Lomová, Miriam Löwensteinová, Klára Macúchová, Giuseppe Maiello, Jaroslav Malina, Jakub Maršálek, Jaroslav Oliverius, Lucie Olivová, Jaroslav Skupník, Jiří A. Svoboda, Hana Třísková, Břetislav Vachala, Václav Vančata, Marina Vančatová, František Vrhel, Jaroslav Zvěřina, 2007.

Editor © Jaroslav Malina, 2007.

Obálka, vazba a grafická úprava © Jan Jordán, 2007.

Sazba Martin Čuta – Tomáš Mořkovský, 2007.

Ilustrace © Jiří Anderle, Nikos Armutidis, Tomáš Bím, Adolf Born, František Burant, Tomáš Císařovský, Olga Čechová, Karel Demel, Vladimír Drápal, Oldřich Eichler, Jaromír Gargulák, Kurt Gebauer, Stanislav Hanzík, Jiří Hlušička, Helena Hlušičková, Ladislav Hodný, Zdena Höhmová, Miroslav Hudeček, Petr Jedlička, Josef Jíra, Boris Jirků, Lefteris Joanidis, Jiří Kašpar, Igor Kitzberger, Daniel Klose, Milan Knížák, Jiří Kolář, Vladimír Komárek, Valér Kováč, Jaroslav Krátký, Oldřich Kulhánek, Sylva Lacinová, Josef Liesler, Zdeněk Lindovský, Zdeněk Macháček, Zdeněk Makovský, Jaroslav Malina, Miroslav Malina, Jiří Marek, Dana Marková, Zdeněk Mézl, Alois Mikulka, Jiří Netík, Miroslav Netík, Ladislav Novák, Hana Novotná, Peter Orišek, Petra Orišková, Eduard Ověčáček, Jan Antonín Pacák, Arnošt Paderlík, Josef Paleček, Veronika Palečková, Jaroslava Pešicová, Vladimír Preclík, Vladimír Renčín, Michael Rittstein, Ludmila Seefried-Matějková, Jaromír Skřivánek, Jiří Slíva, Vladimír Suchánek, Jiří Suchý, Jan Svoboda, Jaroslav Svoboda, Vladimír Svoboda, Jiří Šalamoun, Jaroslav Šerých, Jan Šimek, František Štorek, Libuše Šuleřová, Marta Tabery, Marta Taberyová, Josef Vajce, Aleš Vašíček, Jindra Viková, Antonín Vojtek, Roman Wenzel, Vlastimil Zábranský, Olbram Zoubek, 2007.

Fotografie © Irena Armutidisová, Pavel Baňka, Michal Bartoš, Miloslav Bouška, British Library, Jan Filipický, Jitka Havlová, Olga Hudečková, Eva Krásenská, Kyoto National Museum, Jiří Marek, Mita Arts Gallery, Tomáš Mořkovský, Museum of Fine Arts, Nadace Universitas, Národní galerie v Praze, Karel Neubert, Radek Plíhal, Martin Polák, Kamil Voděra, Miroslav Vojtěchovský, Milan Zemina a archiv autorů, 2007.

Translation © Nora Obrtelová (francouzština), Alena Opletalová (němčina), Ivo Pospíšil (angličtina), 2007.

Vydaly © Akademické nakladatelství CERM v Brně, Nakladatelství a vydavatelství NAUMA v Brně, 2007; 1. vydání.

Tisk Tiskárna Expodata-Didot, spol. s r. o., Výstaviště 1, 648 75 Brno.

Tato kniha ani jakákoli její část nesmí být přetiskována, kopírována či jiným způsobem rozšiřována bez výslovného povolení vydavatele.

ISBN 978-80-7204-494-8

ISBN 978-80-7204-493-1 (soubor) (Akademické nakladatelství CERM)

ISBN 978-80-86258-71-3

ISBN 978-80-86258-70-6 (soubor) (Nakladatelství a vydavatelství NAUMA)

STAROVĚKÝ EGYPT

Břetislav Vachala

OBSAH

Historie a kulturní tradice	422
Sexualita, erotika a láska v reálném životě	435
Sexualita, erotika a láska ve výtvarném umění	452
Sexualita, erotika a láska v krásné literatuře	458
Literatura	465

Historie a kulturní tradice

Území, kde vznikla a po celá tisíciletí se rozvíjela staroegyptská civilizace, tvořilo pouze úzké nilské údolí, sevřené na východě horami Východní (Arabské) pouště a na západě rozlehlými písečnými pláněmi Západní (Libyjské) pouště, a široká bažinatá nilská delta, ležící mezi dnešní Káhirou a Středozemním mořem. Tuto oblast s úrodnou černozemí staří Egyptané vždy považovali za svoji skutečnou a jedinou domovinu a výstižně ji také nazvali „Černou zemí“ (*Kemet*), na rozdíl od přilehlých nehostinných pouští „Červené země“ (*Dešret*).

Svůj zvláštní přírodní ráz získal Egypt v době přibližně před 25 000 lety, kdy došlo k dlouhodobým podnebním změnám v celé severovýchodní Africe a kdy se země napojila na srážkoodtokový systém mohutné sopečné Etiopské vysočiny. A právě díky zdejšímu jarnímu tání sněhu a prudkým deštům se veletok Nil začal pravidelně vylévat ze svých břehů a po dobu čtyř měsíců v roce (od června do září) zaplavoval celé své údolí v Egyptě až po oblast delty. Obrovské přívaly vod s sebou rok co rok přinášely tmavé úrodné bláto a hlínu se zbytky organických látek, představujících kvalitní přírodní hnojivo, což vedlo k zavlažování a zúrodnování nilských břehů.

A právě zde, v záplavové nížině nilského údolí, se začalo již v 7. tisíciletí př. n. l. rozvíjet zemědělství, vyznačující se především usedlým způsobem života, obděláváním půdy, pěstováním obilí, chovem dobytka a výrobou keramiky. To byl základ neobyčejně rychlého hospodářského a kulturního vzestupu staroegyptského státu. Bezprostřední vztah mezi řekou Nilem a egyptskou zemí dobře vystihl řecký historik Hérodotos, jenž před

téměř 2 500 lety přilehavě nazval Egypt „darem Nilu“. Každoroční nilské záplavy zasáhly zcela přirozeně do života a myšlení obyvatel Egypta a dá se říci, že také určily jejich pravidelný životní rytmus. Obyvatelé země byli především zemědělci, a byli tedy plně závislí na úrodě, dané výškou záplavy. Po opadnutí vody byla země obdělána a oseta, přičemž sklizeň musela být ukončena ještě před příchodem následující záplavy. Teprve z konce 3. tisíciletí př. n. l. pocházejí písemné zprávy o budování zavlažovacích zařízení, kanálů a stavidel, takže počátky umělého zavodňování v Egyptě klademe až do tohoto období.

Jelikož starověcí obyvatelé Egypta byli tolik závislí na Nilu a jeho životodárné záplavě, není divu, že si tuto řeku zbožštili a hojně ji uctívali, právě tak jako slunce, nebe, zemi a přírodní síly.

Nejstarší státní útvar na půdě Afriky nebyl založen jediným správním rozhodnutím, jedinou rozhodnou bitvou ani zásahem zvenčí. Vznik staroegyptského státu byl naopak výsledkem dlouhého, složitého společensko-hospodářského vývoje, jehož počátky sahají hluboko do pravěku a jenž vyvrcholil ve 4. tisíciletí př. n. l.

Jih a sever země (Horní Egypt a Dolní Egypt) se tehdy od sebe lišily v mnoha směrech. Hlavní rozdíl spočíval v tom, že v hornatém Horním Egyptě převládala společnost lovců a kočovníků, zatímco v nížině a bažinách Dolního Egypta (delty) žili usedlí zemědělci. Podnět k vytvoření jednotného egyptského státu na přelomu 4. a 3. tisíciletí př. n. l. vzešel z Horního Egypta, odkud se postupně také šířila moc místních vládců směrem na sever i na jih. Poslední hornoegyptský vládce Štír rozšířil svou moc až k dnešní Káhiře a jeho

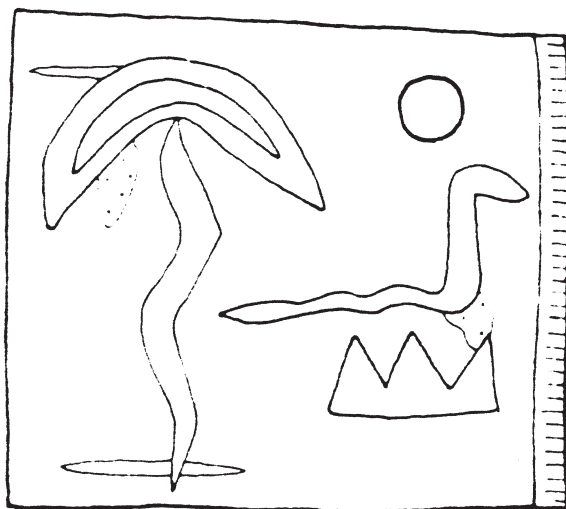
nástupci Narmer a Aha ovládli okolo roku 3100 př. n. l. již celou deltu.

V době sjednocení Obou zemí bylo na rozhraní Horního Egypta a Dolního Egypta založeno nové sídelní město Bílé zdi (později Mennofer, řecky Memfis). Náboženské pojmenování Mennoferu, jehož se začalo používat pro označení celé země na Nilu, potom znělo Hikuptah, Palác ducha (boha stvořitele) Ptaha, v pozdějším řeckém přepisu *Aigyptos*. Hned po sjednocení, kdy se už běžně používalo písmo a kalendář, byla země rozdělena do krajů (nomů). Jejich počet se postupně ustálil na 42, přičemž 22 krajů bylo v Horním Egyptě a 20 v Dolním Egyptě. V čele státu byl neomezený panovník – jediný žijící bůh na zemi, jenž byl pánem všech a všeho a i po smrti nadále vládl.

Počátky hieroglyfického písma a dochovaných egyptských písemných pramenů sahají mnohem dále do minulosti, než se původně soudilo. Prokázaly to nedávné nálezy expedice káhirske pobočky Německého archeologického ústavu v královském pohřebišti v Abydu, kde se při výzkumu hrobky vládce Štira I. podařilo objevit soubor téměř dvou

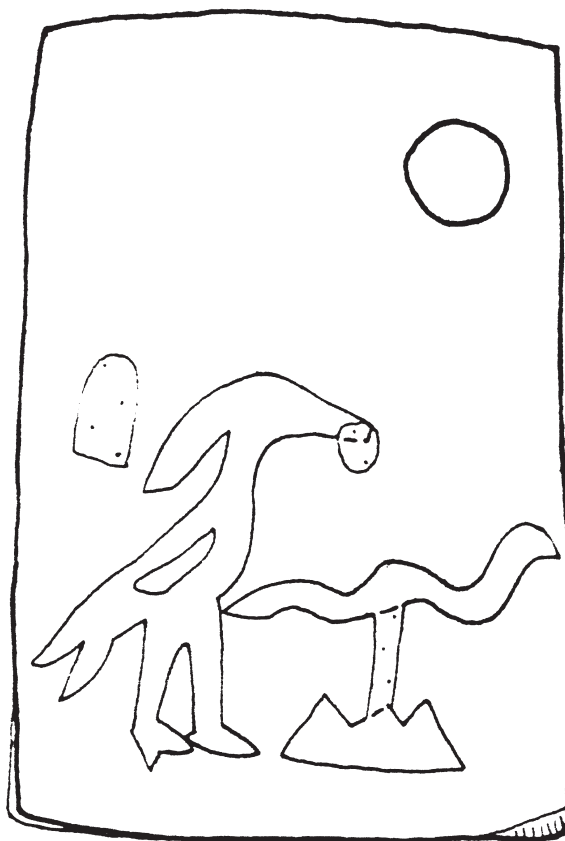
set drobných slonovinových, kostěných a kamených štítků, do nichž byly z jedné strany vyryty rozličné značky, představující například počítací čárky, lidské postavy, části lidského těla, zvířata, ptáky, rostliny, různé stavby a lodě. Štítky byly vždy opatřeny malým kulatým otvorem, aby mohly být připevněny provázkem k vybraným součástem vládcovy pohřební výbavy – k pruhům látky, nádobám s olejem či dřevěným skříňkám s různým obsahem (obr. 1–2).

Použité značky mají prokazatelně fonetickou hodnotu a také je lze číst jako skutečné hieroglyfy. Zatímco číslovky na štítcích vyznačují počty příslušných položek, nápisy (v takzvané nejstarší

1 Anonym, „Hory tmy“, kolem roku 3300 př. n. l., dynastie 0, kost, 1,8x1,5 cm, naleziště: hrobka Štira I., Abydos, Egypt, uloženo: terénní sklad nálezů Nejvyššího výboru památek v Abydu, Egypt.

Značky jednoho z nejstarších hieroglyfických nápisů představují kobru se vztyčenou hlavou (vpravo) a pod ní tři hory. Vlevo je stylizovaná obloha, z níž vyzáruje směrem dolů blesk. Nápis v takzvané nejstarší egyptštině se čte *džuu gereh*, „hory tmy“ (nebo: „pohoří noci“), a pravděpodobně označuje Západní poušť.

2 Anonym, „Hory světla“, kolem roku 3300 př. n. l., dynastie 0, kost, 2x1,4 cm, naleziště: hrobka Štira I., Abydos, Egypt, uloženo: terénní sklad nálezů Nejvyššího výboru památek v Abydu, Egypt.

Hieroglyfické značky tohoto nápisu zachycují kobru a pod ní tři vrcholky pohoří (vpravo) a stojícího ibise (vlevo). Nápis se čte *džuu ach*, „hory světla“, a zřejmě označuje Východní poušť. Tento štítek musel být přivázan k nějakému produktu, který z této oblasti pocházel a stal se součástí vládcovy pohřební výbavy.

3 Anonym, „Písařská paleta“, kolem roku 2300 př. n. l., 6. dynastie, travertin, délka 25,5 cm, šířka 3 cm, výška 1,3 cm, naleziště: Intiho hrobka v jižním Abúsíru, uloženo: terénní sklad nálezů Nejvyššího výboru památek v Abúsíru (nalezové číslo: 141/JJ/2002 A, B, registrační číslo: 2537 A, B), Egypt.

Písařská paleta s podlouhlou prohlubní k uložení rákosových per a dvěma jamkami na černé a červené barvivo byla základní pomůckou staroegyptského písaře, jenž byl předurčen, „aby řídil činnost všech lidí“. Palety byly obvykle zhotovovány ze dřeva. V tomto případě byla travertinová písařská paleta s popsáním zasunovacím víčkem součástí posmrtné výbavy „písaře královských dokumentů“ Intiho (muž stejného jména jako majitel celého hrobového komplexu, avšak jiná osoba), jehož hrobku objevila česká expedice v roce 2002.

egyptštině) uvádějí místa jejich původu. Pozoruhodné je to, že se zde objevují i názvy měst ležících ve vzdálené nilské deltě (například Búbastis nebo Bútó), což znamená, že dané a tributy byly z Dolního Egypta dodávány hornoegyptskému vládci do Abydu již v době okolo roku 3300 př. n. l. Do této doby se zároveň posunuje znalost písma dávných Egyptanů – s tím, že jeho počátky mohou přirozeně sahát ještě dále do minulosti. Tyto nálezy také prokazují hlavní důvod a předpoklad vzniku hieroglyfického písma – potřebu vládcovy administrativy zaznamenat důležité údaje hospodářského rázu. K tomu záhy přistoupila i potřeba navždy zachytit významné historické události a nutnost zapsat závažné texty týkající se kultu bohů a zádušního kultu zemřelých (obr. 3).

Neochvějná víra v trvalý posmrtný život, podobající se životu na zemi, která vždy byla základem

egyptských náboženských představ, vznikla v Egyptě dávno v předdynastických dobách. Předpokladem věčného a dokonalého života na onom světě byl především řádný a bezúhonný život dotyčného muže nebo ženy na zemi a zdárné absolvování obávaného Usirova posledního soudu, při němž byly pečlivě posuzovány všechny pozemské skutky zemřelého.

Když před 2500 lety označil „otec dějepisu“ Hérodotos Egyptany za nejzbožnější lidi starověku, měl tím na mysli, jak náboženství v Egyptě hluboko proniklo do lidského myšlení a jak se promítlo do veškeré lidské činnosti. Po celé zemi se stavěly chrámy, svatyně a kaple, kde se denně uctívala božstva a kam se jim přinášely bohaté obětiny jídel, nápojů, látek, olejů, kadidla a mastí (obr. 4).

Mezi egyptskými božstvy byla zvláště významná ta, která ztělesňovala slunce, nebe, zemi,

Nil a různé přírodní síly. Důležitá byla božstva spojená s představami o posmrtném soudu a posmrtném životě vůbec. Kněží daného boha se přirozeně snažili „pomoci“ svému božstvu tím, že vypracovávali příslušné náboženské spisy a vytvářeli koncepce vzniku světa, v nichž prohlašovali právě svého boha za stvořitele světa. A tak byl za stvořitele považován například v Mennoferu Ptah (obr. 5), ve Vesetu Amon nebo na Elefantině Chnum. Partnerkou boha stvořitele (mužského principu) byla vždy jeho manželka (ženský princip), s níž zplodil syna nebo dceru. Společně pak tvořili boží trojici, v níž byli zařazeni ve vztahu: otec – matka – syn/dcera. V uvedených případech tedy: Ptah – Sachmet – Nefertem; Amon – Mut – Chonsu; Chnum – Satet – Anuket.

Nejvýznamnější egyptská kosmogonická koncepce takzvané Enneady, Devatera bohů, vznikla v Héliopoli pravděpodobně již v době sjednocení Horního a Dolního Egypta. Podle ní prapůvodní bůh Atum sám ze sebe masturbací vlastní rukou zplodil dvojici: Šu, jenž zosobnil vzduch a vlhkost,

a Tefnut, která byla vůbec první ženskou bytostí. Oba spolu dali život bohu země Gebovi a bohyni nebes Nut. Jejich otec Šu potom vyzvedl Nut od Geba, čímž oddělil oblohu od země (obr. 6). Potomky Geba a Nuty byli Usir, Eset, Sutech a Nebthet, kteří vytvořili dvě manželské dvojice (obr. 7).

Usirův kult patřil v Egyptě mezi nejstarší a zároveň nejrozšířenější. Usir byl hojně uctívaným bohem půdy, vody a rostlinstva a za své spravedlivé pozemské vlády prý naučil Egyptany zemědělství a řemeslům a dal jim zákony. Jeho manželkou byla bohyně Eset, s níž měl později syna Hora. Na Usirovu oblibu však žárlil jeho bratr Sutech, jenž ho také lstivě zavraždil, a teprve po dlouhých bojích se Horovi podařilo Sutecha porazit a znovu získat pozemské království, jehož se po Usirově vraždě zmocnil závistivý Sutech. Hor Usirovo tělo nabalzamoval a příslušné pohřební obřady provedl bůh mumifikace Anup, vyslaný slunečním bohem Reem. Tím umožnil mrtvému Usirovi věčný život na onom světě. Bůh nebe, slunce a světla Hor se nakonec stal božským vládcem Egypta, zatím-

4 Anonym, „*Tabulka sedmi posvátných olejů*“, kolem roku 2300 př. n. l., 6. dynastie, zeleně malovaná travertinová tabulka je vsazena do vápencové základny, rozměry tabulky: 20x7,5x2,5 cm, rozměry základny: 23x11x4 cm, naleziště: Intiho hrobka v jižním Abúsíru, uloženo: terénní sklad nálezů Nejvyššího výboru památek v Abúsíru (nálezové číslo: 132/JJ/2002 A, B, registrační číslo: 2536 A, B), Egypt.

Tabulka s názvy sedmi posvátných olejů a symbolickými jamkami pro tyto oleje byla luxusní součástí pohřební výbavy ve druhé polovině období Staré říše (v Gíze, Abúsíru a Sakkáře). Symbolicky byla použita již během pohřebního rituálu v hrobce. Pak byla uložena do podzemní pohřební komory a zesnulému měla magicky zajistit dostatek těchto olejů na onom světě a možnost regenerovat jimi tělo. Tato tabulka patřila „písaři královských dokumentů“ Intimu. Jelikož oleje dosud nebyly spolehlivě identifikovány, použijeme následujícího překladu: 1. sváteční olej, 2. mátový (?) olej, 3. borový olej, 4. olej, 5. olej, 6. prvotřídní cedrový olej, 7. prvotřídní libyjský olej.

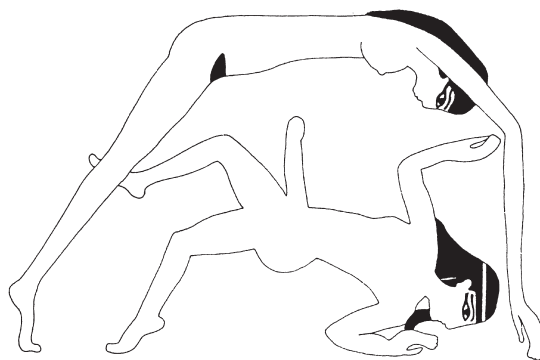

co jeho zavražděnému otci připadla úloha mocného a věčného vládce říše mrtvých (obr. 8). Bratrovrah a násilník Sutech se naopak stal obávaným bohem bouří a moře a pánem pouště.

Předpokladem věčného posmrtného života bylo co nejvěrnější uchování těla a podoby zesnulého prostřednictvím mumifikace. Ta nebyla pouhým konzervováním mrtvého těla, nýbrž celým procesem, který měl napodobit mumifikaci boha Usira (obr. 10). V Egyptě existovaly podle Hérodota (*Dějiny*, II. kniha, kap. 86–89), jenž před 2500 lety navštívil a popsal tuto zemi, tři základní způsoby mumifikace, které se lišily dokonalostí provedení a cenou. V této souvislosti zaznamenal i případ sexuálního excesu – nekrofilie: „(...) Ženy význačných mužů nedávají hned balzamovat, jak zemrou, a také ne takové, které jsou velmi krásné nebo které něčím vynikaly. Ty odevzdávají balzamovačům teprve třetí nebo čtvrtý den. Dělají to proto, aby se balzamovači s těmi ženami nepouštěli do soulože. Byl totiž jeden přistižen, že souložil s čerstvou mrtvolou, a udal ho jeho druh v povolání. (...)“

Mumifikaci prováděli ve zvláštních dílnách mumifikátoři, kteří měli dobré znalosti o konzervačních vlastnostech používaných látek a ovládali různé techniky. Nikdy přitom nebyli žádnými vyvrheli společnosti, nýbrž zvláštní kategorií kněží. Vlastní mumifikace spočívala v odstranění mozku, vyjmutí vnitřností z těla (kromě srdce a ledvin), jeho naplnění vonnými látkami, posleze ozdobení šperky, zavinutí do lněných obinadel a nakonec uložení do dřevěné rakve a kamenného sarkofágu. Vyňaté vnitřnosti se ukládaly do čtyř zvláštních kamenných nádob (takzvaných *kanop*) (obr. 9).

Již v předdynastické době začali Egypťané nad hroby vršit písek a takto vytvářeli mohyly, které obkládali cihlami. Na jedné straně tím lépe ochránili těla zemřelých před zvěří a zloději, na druhé

6 Anonym, „Geba a Nut“, kolem roku 1000 př. n. l., 21. dynastie, překres kresby na papyru, 8x10 cm, naleziště: oblast Vesetu, Egypt, uloženo: Britské muzeum (č. 10 008), Londýn, Anglie.

Na mytologickém papyru je zobrazena prapůvodní dvojice boha země Geba a bohyně nebe Nut, kteří byli zachycováni v lidské podobě a považováni za bájně předky egyptských faraonů.

straně napodobili prapahorek, který se podle jejich představ o stvoření světa vynořil jako první z pravodstva. Hroby postupem doby získávaly jiné podoby a rozměry. Na počátku vývojové řady byl jednoduchý pohřeb v mělké jámě, později lavicovitá hrobka (takzvaná *mastaba*) s nadzem-

7 Anonym, „Usir a Eset“, kolem roku 600 př. n. l., 26. dynastie, víko pohřebního sarkofágu, černá žula, délka 230 cm, naleziště: neznámé, uloženo: Egyptské muzeum (JE 87297b), Káhira, Egypt.

Víko sarkofágu zdobí zobrazení ležícího boha Usira s příslušnými atributy (dlouhým přiléhavým pláštěm, vousem, korunou na hlavě, žezlem a dýtkami v rukou) a jeho manželky Esety v podobě sokola.

<

5 Anonym, „Bůh Ptah a faraon Senvosret I.“, kolem roku 1960 př. n. l., 12. dynastie, detail jemného reliéfu ze Senvosretova vápencového pilíře, celková výška pilíře 434 cm, naleziště: Karnak, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 36 809), Káhira, Egypt.

Menoferský bůh stvořitel Ptah objímá panovníka Senvosreta I., jenž je chráněn kobrou zobrazenou na jeho čele.

ními a podzemními prostorami, na jejím konci potom velkolepá pyramida.

Až v době Nové říše byli panovníci pohřbíváni ve skalních hrobkách v Údolí králů, které tvořila soustava schodišť, chodeb, šachet, místností a sá-

8 Anonym, „Hor stojící na dvou krokodýlech“, přibližně 300–150 př. n. l., Ptolemaiovská doba, břidlice, 44x26 cm, naleziště: Alexandrie, uloženo: Egyptské muzeum (CG 9401), Káhira, Egypt.

Ústředním motivem stély je mladý bůh Hor, jenž stojí na dvou krokodýlech a v rukou drží hady, štíra, antilopu a lva. Nad ním je hlava trpasličího boha Besa. Stéla byla mocným talismanem proti kousnutí, uštknutí a napadení nebezpečnými zvířaty. Na stély tohoto oblíbeného typu (tzv. *cippi*, singular *cippus*) se lila voda, jež poté byla považována za léčivou. Myšlenka připomíná mýtus o bohu Usirovi a jeho synovi a mstiteli Horovi, který prožil dětství v bažinách nilské delty a porazil všechny nepřátele. Vydatnou pomocnicí mu byla jeho matka Eset.

lů směřujících do pohřební komory s kamenným sarkofágem. Všechny stěny, stropy a pilíře byly popsány hieroglyfickými nápisy obsahujícími zvláště náboženské texty a vyzdobeny jedinečnými malbami čerpajícími tematiku opět ze staroegyptských náboženských představ. Teprve od 21. dynastie (po roce 1078 př. n. l.) byly hrobky faraonů umísťovány do areálu nejvýznamnějšího chrámu sídelního města.

Jednotlivými principy celého egyptského náboženství vždy zůstával pouze vládnoucí panovník, který byl považován za boha žijícího na zemi a za garanta správného chodu a bezpečí pozemského světa, a kult božstev vyžadující jejich každodenní uctívání a obětování v chrámech (obr. 11–18). Jediným vládcem, který zasáhl do tohoto ustáleného schématu, byl ve 14. století př. n. l. Amenhotep IV. (Achnaton), jenž podle předem pečlivě připraveného plánu uskutečnil radikální reformu náboženství, státní správy, umění a jazyka (obr. 19). Zavedl uctívání jediného slunečního boha Atona, kterého nechal znázorňovat jako sluneční kotouč, z něhož vyzařují životodárné paprsky zakončené lidskýma rukama a určené všem bytostem bez rozdílu ve všech zemích. Achnaton („Vtělení Atona“) tedy zavedl monoteismus a sám se prohlásil za Atonova zvěstovatele a jediného prostředníka mezi bohem a lidmi. Jeho Aton přitom ztělesňoval život, světlo, harmonii a lásku.

Své upřímné vyznání slunečnímu bohu Achnaton sám literárně zpracoval v podobě *Chvalozpěvu na Slunce*. Hymnus dodnes patří ke skvostům světového písemnictví; je psán hieroglyfickým písmem a novoegyptštinou – hovorovým jazykem Nové říše, který Achnaton povýšil na spisovný; je vytesán do stěny skalní hrobky velekněze Aje (po Achnatonově smrti zastával úřad vezíra, vládl za nezletilého Tutanchamona a nakonec sám nastoupil na trůn) v Achetatonu (dnešní Tell el-Amarně ve středním Egyptě). Jeho text zní:

>

9 Anonym, „Štíří bohyně Selket“, kolem roku 1320 př. n. l., 18. dynastie, zlacené dřevo, výška 90 cm, naleziště: Tutanchamonova hrobka v Údolí králů, na západním břehu Nilu proti dnešnímu Luxoru, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 60 686), Káhira, Egypt.

Selket, jedna z ochranných bohyní zemřelých, střeží Tutanchamonovu skříň na kanopy (nádoby s vnitřnostmi zemřelého).

Achnaton: *Chvalozpěv na Slunce*

(kolem roku 1350 př. n. l.)

Krásně vycházíš v záři
na nebeském obzoru,
ty žijící Slunce, jež poskytuješ život!
Vycházíš na východním obzoru
a naplňuješ všechny země svojí krásou.
Jsi působivé, mocné a třpytivé,
vysoko nad všemi zeměmi.
Tvé paprsky pronikají do země, stejně jako
tvoje tvořivá síla:
jako Re je dosáhneš
a podrobíš pro svého milovaného syna.
I když jsi tak vzdálené, tvé paprsky jsou na zemi,
i když jsi vidět, tvé putování nelze poznat.
Když se odebereš k západnímu obzoru,
země se ocitne ve tmě,
v říši smrti.
Lidé spí v ložnicích s hlavami zakrytými,
jedno oko nevidí druhé.
A kdyby jim ukradli všechny věci pod hlavou,
ani by o tom nevěděli.
Všechny šelmy vycházejí ze svých doupat,
všechna havěť bodá.

10 Anonym, „Rituální mumifikace“, kolem roku 1250 př. n. l., 19. dynastie, nástěnná malba v hrobce, 50x70 cm, naleziště: Sennedžemova hrobka, Dér el-Medína, Egypt.

Kněz s maskou šakalího boha zemřelých Anupa se sklání nad mumii a rituálně provádí mumifikaci.

Tma je jako hrob:
země je tichá,
neboť její stvořitel odpočívá na obzoru.

Jakmile ráno vyjdeš na obzoru,
zazáříš, ty denní Slunce.
Zaháníš tmu a vysíláš paprsky
a Obě země mohou denně slavit svátek.

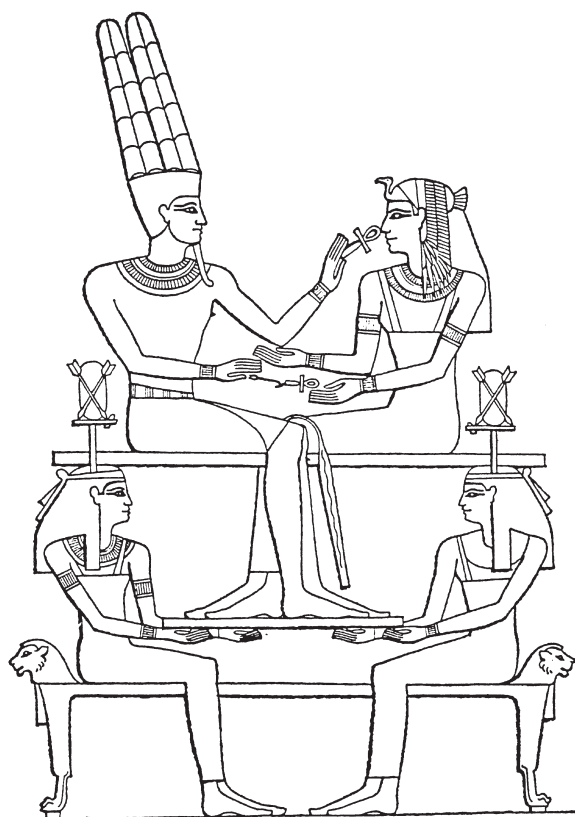

11 Anonym, „Sousoší panovníka Menkaurea s bohyní lásky Hathorou (po jeho pravici) a božstvem 17. hornoegyptského (Šakalího) kraje“, kolem roku 2480 př. n. l., 4. dynastie, břidlice, výška 92,5 cm, naleziště: Gíza, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 40 679), Káhira, Egypt.

V bohyni Hathoře bývá spatřován portrét hlavní panovníkovy manželky Chamerernebtej II.

Kdo má nohy, probudí se: díky tobě
 lidé vstávají,
 myjí se a oblékají
 a zdviženými pažemi tě uctívají, protože ses
 objevilo v záři.
 Celá země se pustí do práce.

Dobytěk se uspokojuje svou krmí,
 stromy a rostliny rostou.
 Ptáci vylétají z hnízd
 a křídly tě zdraví.

12 Anonym, „Královna Ahmose s králem bohů a pánem trůnů Obou zemí Amenreem v intimní chvíli“, kolem roku 1470 př. n. l., 18. dynastie, překres malovaného vápencového reliéfu, výška 165 cm, šířka 112 cm, naleziště: zádušní chrám královny Hatšepsuty v Dér el-Bahrí, Egypt.

Velice decentně naznačené spojení královny Ahmose s bohem Amenreem, který na sebe vzal podobu jejího královského manžela Thutmose I. a zplodil s ní královnu Hatšepsutu. Mytické spojení je naznačeno poskytnutím symbolu života Ahmosinu nosu a předáním symbolů života a zdraví královniným rukám. Sedící pár podpírají dvě bohyně zosobňující a propůjčující ženskou plodivou sílu.

Zvěř skáče
 a vše, co odlétá a přilétá,
 žije, neboť pro ně vycházíš.
 Lidé se plaví po proudu i proti proudu;
 všechny cesty jsou otevřené,
 protože jsi vyšlo v záři.
 Ryby v řece
 před tebou vyskakují,
 neboť tvé paprsky pronikají i do moře.

Díky tobě se v ženě vyvíjí semeno,
 z něhož vytváříš lidi.
 Udržuješ při životě syna v matčině lůnu
 a konejšíš ho, když pláče.
 Opatruješ ho v matčině lůnu
 a dodáváš mu dechu,
 neboť chceš zachovat naživu vše, co jsi stvořilo.
 A když vyjde z lůna
 a sám začne od prvního dne dýchat,
 otevřeš mu ústa a postaráš se o něho.

13 Anonym, „Bůh Amenre a faraon Senvosret I.“, kolem roku 1960 př. n. l., 12. dynastie, detail výzdoby vápencové Senvosretovy takzvané Bílé kaple v areálu karnackého chrámu, výška postav 45 cm, naleziště: Karnak, Egypt.

Bůh Amenre je zachycen v jeho aspektu boha plodnosti ve společnosti s faraonem Senvosretem I. jako králem Horního a Dolního Egypta.

Když se nevylíhlé kuře
ozve ve skořápce,
dodáš mu dechu, abys je udrželo při životě.
Po době, kterou jsi mu vymezilo,
rozbije vejce,
povstane z něho
a hned začne pítat.
A sotva se z něho dostane, už běhá po svých.
Kolik jsi toho jen stvořilo
a zraku je to skryté!
Jediné božstvo, jemuž není podobného!
Když jsi bylo samojediné, stvořilo jsi
podle svého zemi
s lidmi, stády dobytka a zvěří,
se vším, co je na ní a běhá po nohou,
se vším, co je ve vzduchu a létá na křídlech.

Všem zemím – Sýrii, Núbii
i egyptské zemi –
jsi přidělilo území a poskytlo obživu.
Jeden každý má co jíst a má určenou
dobu života.
Jazyky lidí se liší,
právě tak jako jejich vlastnosti –
i barvu pleti mají různou: tak jsi
odlišilo cizince.

Stvořilo jsi Nil v Západní říši
a přivádíš ho, jak si přeješ,
abys udrželo při životě lidstvo, jež jsi stvořilo:
jsi jeho pánem, který se s ním souží.
Pane všech zemí, jenž pro ně vycházíš,
denní Slunce, majestátné!

14 Anonym, „Bohyně Maat propůjčuje život vládci Sethimu I.“, kolem roku 1285 př. n. l., 19. dynastie, skica, která předcházela plánované malbě na stěně panovníkovy hrobky v Údolí králů, vápenec, stojící postavy jsou v životní velikosti, naleziště: hrobka faraona Sethiho I. v Údolí králů, na západním břehu Nilu proti dnešnímu Luxoru, Egypt.

15 Anonym, „Hold vládci podsvětí“, kolem roku 1250 př. n. l., 19. dynastie, detail nástěnné malby, postava je v životní velikosti, naleziště: hrobka královny Nefertari, Údolí královen, na západním břehu Nilu proti dnešnímu Luxoru, Egypt.

Slavnostně oděná královna Nefertari (manželka Ramesse II.) se supí korunou na hlavě vzdává hold vládci podsvětí Usirovi.

Všem vzdáleným zemím jsi poskytlo život.
 Vytvořilo jsi na nebi Nil, aby k nim sestupoval:
 a on se vlní mezi horami jako moře
 a zaplavuje jim pole u sídlišť.
 Jak znamenité jsou tvé úmysly, Pane věčnosti!
 Nebeský Nil dáváš cizím národům
 i pádící zvěři všech hornatých zemí.
 A Nil přichází ze Západní říše do Egypta.
 Tvé paprsky vyživují louky:
 když vycházíš, zelenají se a rostou, jak si přeješ.

Vytvořilo jsi roční období, aby mohlo růst to,
 co jsi stvořilo:

zimou, abys vše ochladilo,
 léto, aby tě vše pocítilo.
 Vyzdvihlo jsi nebe, abys na něm mohlo vycházet
 a abys pozorovalo vše, co jsi jako
 samojediné stvořilo.
 V podobě žijícího Slunce
 vycházíš a záříš,
 vzdaluješ se i přibližuješ.

Vytváříš miliony podob sebe, Jediného:
 města a vesnice,
 pole, cesty i řeky.

16 Anonym, „*Bůh Bes*“, období 330–30 př. n. l., Řecká doba, vápenec, výška 48 cm, naleziště: neznámé, uloženo: Egyptské muzeum (JE 35861), Káhira, Egypt.

Charakteristické znázornění ochranného trpasličího boha Bes se všemi jeho atributy (trpaslík s korunou z pštrosích per na hlavě, s dlouhými vlasy a mohutným plnovousem). Etymologie jeho jména je spatřována v egyptském slově *besa*, „střežit, chránit, hlídat“.

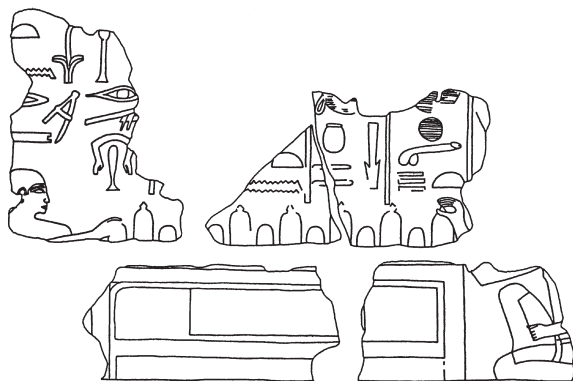

17 Anonym, „*Bohyně Beset*“, kolem roku 1250 př. n. l., 19. dynastie, kresba na vápencovém ostraku, výška 12,7 cm, naleziště: Dér el-Medína (?), uloženo: Egyptské oddělení Muzea antiky (č. BS Ae 1007), Basilej, Švýcarsko.

Vzácné zobrazení bohyně Besety, ženského protějšku boha Besa. Okřídlená bohyně s démonickým vzezřením je znázorněna s péřovou korunou, dlouhými vlasy, lvíma ušima a ocasem. Jejími dalšími atributy jsou dva rozvinuté papyrové květy jako symboly plodnosti, mládí, svěžesti a zdraví. Beset – mocná ochránkyně dětí a odpuzovatelka zla – nabízí potravu ze svých prsů dvěma potomkům, jež navíc chrání silnými pažemi.

Každý zrak na tobě spočine,
když jsi nad hlavou, ty denní Slunce!
A třebaže odejdeš – a potom tě už nevidí
žádné oko,
jež jsi právě ty obdařilo vnímavostí –,
abys nemuselo hledět na své výtvary,
mám tě stále na paměti, neboť nikdo tě nezna
kromě tvého syna Neferchepurea Vaenrea.
Jen jeho totiž seznamuješ se svými úmysly
a svou mocí!

Země povstává díky tobě,
neboť jsi ji stvořilo:
když vycházíš, žije se,
když zapadáš, umírá se.
Oči hledí na tvou krásu, když zapadáš;
veškeré práce ustávají, když mizíš na západě.
Když znovu vyjdeš, vše rozkvetne pro krále;
rovnováha vládne od okamžiku, kdy jsi
vytvořilo zemi.

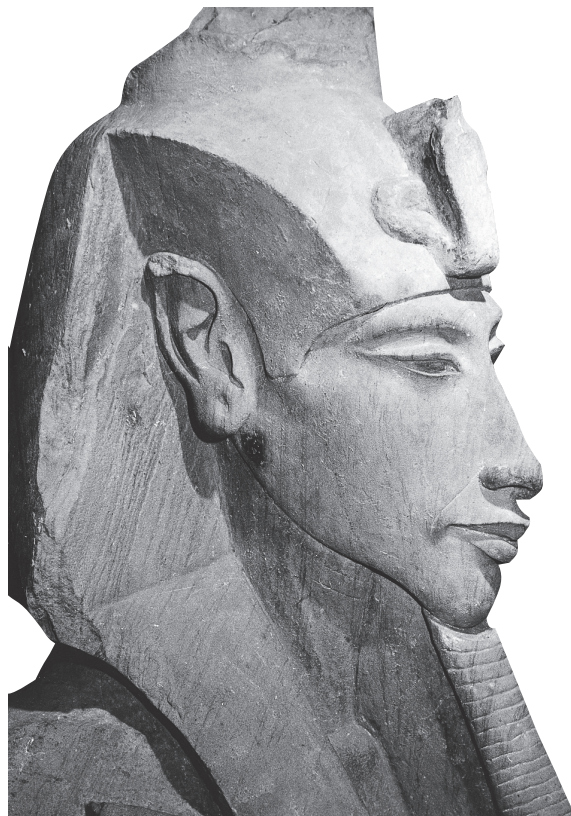

18 Anonym, „Hráčská scéna“, kolem roku 2440 př. n. l., 5. dynastie, vápencový reliéf, maximální rozměry 41,5x63,5 cm, naleziště: hrobka vezíra Ptahšepsese, Abúsír, Egypt.

Na fragmentech reliéfu, jež byly nalezeny českou expedicí v roce 1961 při výzkumu Ptahšepsesovy mastaby, jsou zobrazeni dva muži (muž vlevo je označen jako představený manikérů, zádušní kněz Mernesut) hrající deskovou hru *senet*. Tato oblíbená hra, jež se hrála pěti nebo sedmi vyššími a pěti či sedmi nižšími figurkami a spočívala v házení zdobených barevných hůlek (jež tak plnily funkci našich hracích kostek) a rychlejším překonání třiceti hracích polí, měla hluboký náboženský smysl, neboť symbolizovala v případě vítěze úspěšné zdolání obtížné a nebezpečné cesty podsvětím.

Zřídilo jsi vše pro svého syna, jenž z tebe vzešel,
krále Horního a Dolního Egypta, jenž žije
pravdou,
Pána Obou zemí Neferchepurea Vaenrea,
syna Reova, jenž žije pravdou;
a pro milovanou Velkou manželku krále,
Paní Obou zemí Nefernefruaton Nefertiti,
jež žije a je mladá
na věky věků.

Amenhotep IV. (Achnaton) (kolem roku 1350 př. n. l.): *Chvalo zpěv na Slunce*. In: Vachala, Břetislav (1986): Achnatonův chvalo zpěv na Slunce. *Nový Orient*, roč. 41, 1986, č. 9, s. 280–281.

19 Anonym, „Busta Amenhotepa IV.“, kolem roku 1350 př. n. l., 18. dynastie, pískovec, část kolosální sochy, výška 153 cm, naleziště: Atonův chrám, Karnak, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (RT 29.5.49.1), Káhira, Egypt.

Typický portrét krále Amenhotepa IV. (Achnatona) pocházející z počátku jeho vlády. Zbytek této kolosální sochy objevil již v roce 1926 Henri Chevrier.

Sexualita, erotika a láska v reálném životě

Naplnit řádný a plnohodnotný život mohl dávný obyvatel země na Nilu jediné tak, že se důsledně řídil principem *maat* – ideálem mravního řádu v tehdejší společnosti, tak často zmiňovaným v egyptských textech. Princip *maat*, který zosobňovala dcera slunečního boha Rea Maat, znázorňovaná v podobě ženy s pštrosím perem na hlavě, zajišťoval správný chod veškerého dění, platný přírodní i společenský řád (obr. 20).

Dokonalý princip *maat*, jenž vznikl v okamžiku stvoření světa, zaručoval například pohyb souhvězdí, střídání tří ročních období (záplavy, pučení a žní), pravidelně se opakující životodárnou nilskou záplavu, život rostlin a zvířat, zrození a smrt. Na základě tohoto božského řádu se odvíjel celý lidský život, vytvářely se vztahy mezi mužem a ženou, existovaly společenské rozdíly mezi lidmi nebo se navzájem lišili příslušníci jednotlivých národů barvou pleti a jazykem, ale též vládl panovník, byla uctívána božstva v chrámech, vytvořila se hierarchie úředníků a kněží, byla dána platnost a nutnost dodržování zákonů, stanovila se výše daní a ustálila se pravidla chování. Lze tedy říci, že pojem *maat* zahrnuje naše pojmy „řád, pořádek, pravda, spravedlnost, dobro, právo, zákonost, morálka“.

V žádném egyptském textu se nedochovala definice pojmu *maat*. Nicméně Egypťané zřejmě přesně věděli, co to slovo znamená, a byli přesvědčeni, že se člověk může naučit zásady tohoto morálního kodexu, že je schopen osvojit si je a poté je uplatňovat ve své každodenní činnosti a v chování. Měla mu přitom pomáhat naučení – knihy obsahující rady do života. Tento literární útvar byl v Egyptě velice oblíbený a Egypťané se

mu horlivě a nepřetržitě věnovali po celá tři tisíciletí (3. až 1. tisíciletí př. n. l.) existence svého státu. Pochopením a dodržováním takové sbírky moudrých rad se člověk stal „rozvážným, vyrovnaným a klidným“.

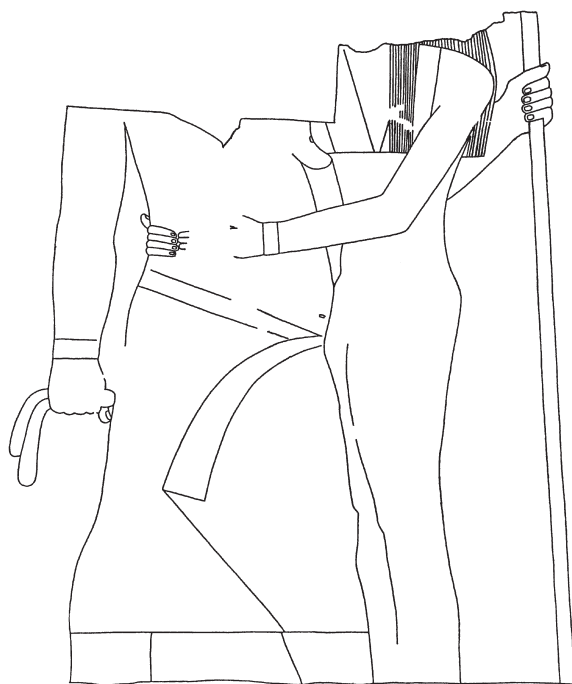

20 Anonym, „Manželé ve společnosti bohyně pravdy Maaty“, kolem roku 1150 př. n. l., 20. dynastie, nástěnná malba v hrobce, stojící postavy jsou v životní velikosti, naleziště: Iruneferova hrobka, Dér el-Medína, Egypt.

Bohaté oděvy manželů z jemného plisovaného plátna představují tehdejší ženskou a mužskou módu.

Každý Egypťan se měl snažit po celý život „kráčet po boží cestě“, což znamenalo řádně se chovat a dodržovat *maat* – závazný princip vyjadřování, jednání a chování, aby se mohl po smrti bez obav podrobit poslednímu soudu v síni Obou pravd před samotným vládcem onoho světa Usirem. Princip *maat* naplňoval například tím, že vzorně vykonával své povolání, nezneužíval svého postavení, byl neustále a za všech okolností věrný panovníkovi – bohu žijícímu na zemi, přinášel bohům stanovené obětiny, vydatně pomáhal slabým a chudým, miloval svoji manželku a svědomitě se staral o rodinu. Toto všechno je také obsaženo v životopisných nápisech, které si dávali tesat do stěn svých hrodek hodnostáři, úředníci a kněží.

V zásadách mravního řádu *maat* je pevně zakotvena láska muže a ženy a současně i rovnoprávné postavení obou, jež je charakteristické pro egyptskou společnost již v době stavitelů pyramid

21 Anonym, „Manželské objetí“, kolem roku 2510 př. n. l., přelom 4. a 5. dynastie, vápencový reliéf, výška ženské postavy je 108 cm, naleziště: hrobka vysokého vojenského úředníka Kaopera, jižní Abúsir, Egypt.

Součástí výzdoby severní stěny kaple hrobky armádního písaře Kaopera z doby přelomu 4. a 5. dynastie je tato jedinečná scéna představující korpulentního majitele mastaby v manželském objetí se svou ženou. Je zajímavé, že tento reliéf byl egyptologům znám z fotografií pořízených dávno předtím, než čeští egyptologové v roce 1991 objevili Kaoprovu vyloupenou a devastovanou hrobku.

22 Anonym, „Sousoší trpaslika Seneba a jeho rodiny – manželky, syna a dcery“, kolem roku 2500 př. n. l., 4. dynastie, molaný vápenc, výška 34 cm, naleziště: Gíza, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 51 280), Káhira, Egypt.

Egypťan Seneb, jenž byl postižen chondrodystrofií, a tudíž měl trpasličí vzrůst, dosáhl v době vrcholné éry stavitelů pyramid významného společenského postavení. Byl správcem palácové tkalcovny a zastával důležité kněžské funkce. Senebova manželka Senetites, která sedí po jeho levici, byla dvorní dámou a kněžkou bohyň Hathory a Neity. Dílo představuje typickou ukázkou rodinného sousoší Staré říše.

(Stará říše, 2640–2155 př. n. l.). Dobře to dokazují nesčetné dochované hmotné památky i písemné prameny. Žena měla vážené postavení a zvláště byla ctěna v manželství jako manželka a matka. Rovnocenný manželský svazek a rodinný život byly pro Egypťany nade vše (obr. 21–29).

Starí Egypťané nepovažovali manželství za právní poměr, ale viděli v něm společenskou skutečnost. Manželství pro ně bylo pevným svazkem muže a ženy, který si oba přejí a který má trvat navěky, tedy i na onom světě. Hlavním účelem manželského svazku bylo zajištění a výchova potomků, kteří měli zaručit trvání rodiny. Dávni Egypťané měli opravdu výrazný smysl pro rodinu. Hlubo-

ký cit pospolitosti pojil Egyptana nejen s partnerkou, ale i s předky a potomky. V životopisných nápisech vytesaných do stěn soukromých hrodek se Egyptané velice často dovolávají svých slavných předků, na které jsou pyšní, a zmiňují se o svých potomcích. Takto zcela prakticky chápaný postoj k manželství je třeba měřit spíše společenskými než právními měřítky. Staroegyptskému manželství rovněž chybí náboženské „posvěcení“; nikde například nenacházíme příznaky toho, že by tu nějakým způsobem zasahovali kněží. Světská podstata a mimo právní oblast ležící původ manželství nám vysvětlují skutečnost, že Egyptané nikdy nevytvořili pro uzavření manželství nějaký formální akt. Pokud jsou v pozdějších textech obsaženy zprávy o svatbách nebo svatebních slavnostech, pak nejde o plnění nějakého příkazu,

23 Anonym, „Manželka vezíra Mehuva Neferkaus, ozdobená lotosovými květy, doprovází svého muže při lovu ryb v papyrusové houštině“, kolem roku 2330 př. n. l., 6. dynastie, detail malovaného vápencového reliéfu, výška ženské postavy 27 cm, naleziště: Mehuova mastaba, Sakkára, Egypt.

Lotosové květy na hlavě královské dcery Neferkaus, s krásným jménem Iku, byly ve starém Egyptě – vzhledem k jejich otevírání se na den a uzavírání se a noření do vody na noc – důležitým symbolem zmrtnýchvstání a znovuzrození.

24 Anonym, „Vezír Mereruka naslouchá manželčině hře na harfu“, kolem roku 2300 př. n. l., 6. dynastie, malovaný vápencový reliéf, celkové rozměry scény 141x161 cm, naleziště: Mererukova mastaba, Sakkára, Egypt.

Ojedinelá intimní rodinná scéna představuje majitele hrobky, který sedí na lůžku ve společnosti své manželky, královské dcery Vatetchethor.

25 Anonym, „Žena svírá manželovu ruku“, kolem roku 2300 př. n. l., 6. dynastie, malovaný vápencový reliéf (detail), postavy jsou v životní velikosti, naleziště: hrobka vezíra Mereruky, Sakkára, Egypt.

nýbrž o oznámení uzavření manželského svazku, o pouhé dání na vědomí. A to se právě tak týká i oficiálního oznámení o uzavření sňatku Ramesse II. s chetitskou princeznou (jež dostala egyptské jméno Maathornefrure) na takzvané svatební stěle z chrámů v Karnaku, na Elefantíně, v Abú Simbelu, Amaře a Akše.

Bližší informace o manželství nám poskytnou písemné památky pocházející až z Pozdní doby (712–332 př. n. l.), psané kurzivním hieratickým písmem nebo démotickým písmem, anebo dokonce z Ptolemaiovské (Řecké) epochy (332–30 př. n. l.). I když se egyptská společnost vyznačovala silným konzervatismem, můžeme těchto pramenů – často o celá tisíciletí mladších – využít pro starší období pouze do určité míry.

Předpokladem manželství byla v první řadě schopnost uzavřít sňatek s osobou druhého pohlaví. Těžko se však dá stanovit přesný věk pro vstup do manželství. Zdá se, že vhodný věk závisel

26 Anonym, „Hodnostář Ramose a jeho manželka – ideální manželský pár“, kolem roku 1360 př. n. l., 18. dynastie, jemný vápencový reliéf, sedící postavy jsou v životní velikosti, naleziště: Ramosova hrobka, Kurna, Egypt.

Oba manželé jsou slavnostně vystrojeni a ozdobeni, připraveni zúčastnit se zádušní hostiny.

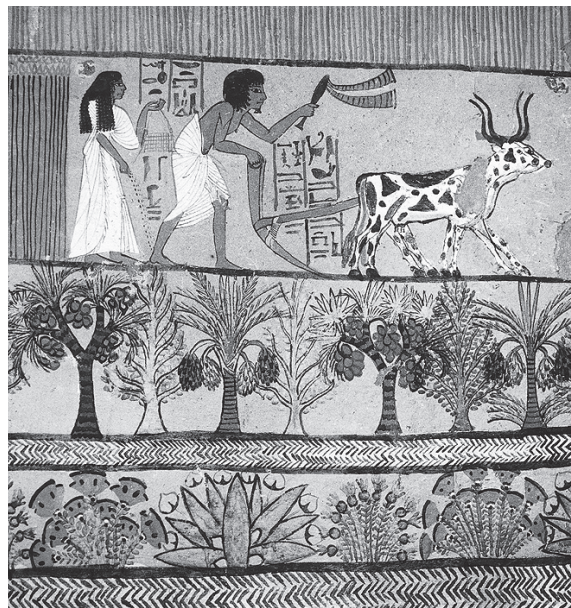
u muže na jeho úspěšnosti v povolání, hmotném zajištění a na vážnosti rodiny (obr. 30–31). Vezír a slavný mudrc Ptahhotep (5. dynastie, 24. století př. n. l.) ve své knize moudrých rad do života promlouvá k mladému muži těmito slovy:

Jestliže jsi už vynikl, založ si domácnost.

Miluj svou ženu horoucně, jak se sluší.

Živ ji a oblékej;

vonné masti jsou lékem pro její tělo.

27 Anonym, „Manželé společně obdělávají pole v údolí Nilu“, kolem roku 1250 př. n. l., 19. dynastie, nástěnná malba v hrobce, 150x210 cm, naleziště: Sennedžemova hrobka, Dér el-Medína, Egypt.

28 Anonym, „Sedící manželé naslouchají slepému harfeníkovi“, kolem roku 1150 př. n. l., 20. dynastie, nástěnná malba v hrobce, výška sedícího páru je 37 cm, naleziště: Inherchauova hrobka, Dér el-Medína, Egypt.

Čiň ji šťastnou po celý svůj život;
vždyť je prospěšná svému pánu jako pole.
Nepoháněj ji před soud
ani se na ní nedopouštěj násilí.
Žena, která jedná bezprostředně podle toho,
co viděla, je jako bouře:
proto ji raději drž doma
a uklidňuj ji.

Když ji zapudíš, přinese to jen slzy.
Ona nabízí své ženství
a sama za to očekává dobré zaopatření.

Vachala, Břetislav (1992): *Moudrost starého Egypta*. Praha: Knižní podnikatelský klub, s. 22.

29 Anonym, „Opěradlo Tutanchamonova zlatého lvího trůnu“, kolem roku 1325 př. n. l., 18. dynastie, reliéf na opěradle dřevěného trůnu potaženého zlatým plechem a vykládaného stříbrem, sklem, fajánsi, lapísem lazuli, tyrkysem a karneolem, výška trůnu 102 cm, naleziště: Tutanchamonova hrobka v Údolí králů, na západním břehu Nilu proti dnešnímu Luxoru, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 62 028), Káhira, Egypt.

Něžná scéna představuje Tutanchamonovu manželku Anchesenamonu, Achnatonovu dceru, jak natírá ramena svému královskému manželovi vonnou masťou, chránící před sálajícími slunečními paprsky.

Ptahhotepova kniha moudrých rad, která jistě byla hojně opisována a dobře známa, byla považována za určitý návod, jak se má člověk chovat a jednat, aby dosáhl postavení ve společnosti, aby byl úspěšný a oblíbený. Citovaný úsek, který obsahuje praktickou radu, jak má muž zacházet se svou manželkou, dokládá zásadu, kterou se Egypťané skutečně snažili dodržovat.

O založení domácnosti mluví ve svém naučení rovněž princ Hardžedef (syn panovníka 4. dynastie Chufua):

**Až budeš znamenitý, založ si domácnost
a ožeň se s řádnou ženou;
pak se ti narodí mužský potomek.**

Vachala, Břetislav (1992): *Moudrost starého Egypta*. Praha: Knižní podnikatelský klub, s. 8.

K témuž se dvakrát vyjadřuje i chrámový písař Ani (18. dynastie, 15./14. století př. n. l.):

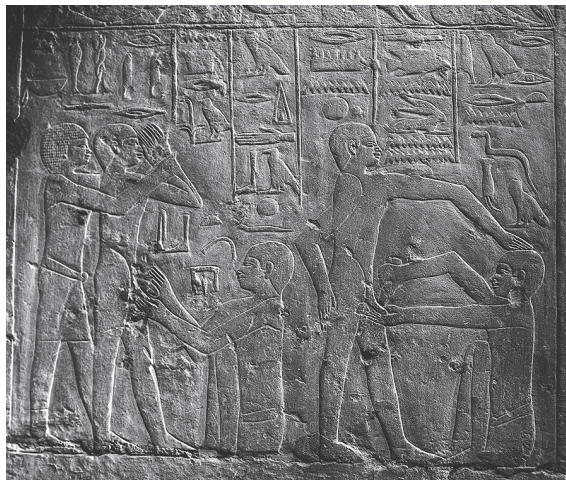
**Vezmi si ženu, dokud jsi mladý,
aby ti mohla porodit syna.
Jestliže ho zplodíš, dokud jsi ještě mladý,
vychovej z něho řádného muže.
Šťastný je člověk, který má hodně dětí:
pro hojnost dětí ho lidé budou ctít.**

**Ožeň se, dokud jsi mladý.
Až si založíš vlastní domácnost,
stále měj na paměti svého potomka.
Vychovej ho řádně, stejně jako vychovala
matka tebe.**

Vachala, Břetislav (1992): *Moudrost starého Egypta*. Praha: Knižní podnikatelský klub, s. 135, 140–141.

U dívky bylo předpokladem k uzavření sňatku především dosažení pohlavní dospělosti (máme například doklady, že dívka vstoupila do manželství ve věku necelých čtrnácti let). Zřejmě pro ni nebyla stanovena žádná věková hranice k provozování pohlavního styku. Je zajímavé, že se nikde v egyptských textech nemluví o panenství v souvislosti se vstupem dívky do manželství (egyptština ani neměla žádné označení pro „pannu“).

V egyptském manželství si byli oba partneři rovni a skutečně nikde nenacházíme žádné známky toho, že by muž byl nějakým způsobem nadřazen ženě. Muž svou ženu miloval, žena pro něho nikdy nebyla pouze věcí, předmětem obchodu,

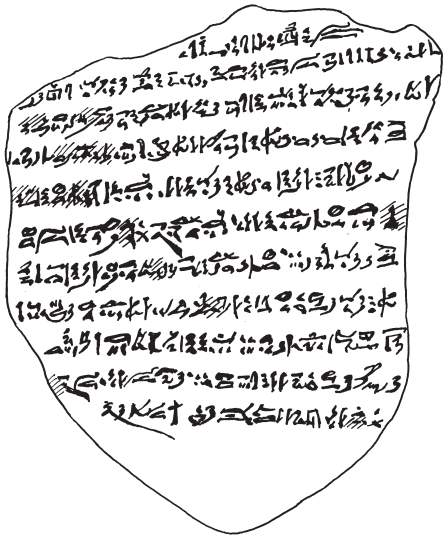
30 Anonym, „Dva mladíci podstupující rituální obřízku“, kolem roku 2320 př. n. l., 6. dynastie, vápencový reliéf, výška stojících postav 28 cm, naleziště: Anchmahorova hrobka, Sakkára, Egypt.

Tento reliéf představuje ve staroegyptském umění zcela ojedinělé znázornění rituální obřízky. Ve starém Egyptě se obřízka prováděla v době puberty. Uskutečňovali ji kněží a patrně souvisela s iniciačními obřady; nebyla však bezpodmínečně nutná. V poslední době se objevil názor, že nejde o zobrazení mužské obřízky, nýbrž o nezbytnou depilaci kněží konajících službu.

31 Anonym, „Bratrské objetí“, kolem roku 2420 př. n. l., 5. dynastie, detail malovaného vápencového reliéfu, výška hlavy 14 cm, naleziště: mastaba Nianchchnuma a Chnumhotepa, Sakkára, Egypt.

Tato zcela ojedinělá scéna zobrazuje dva objímající se a nosy se dotýkající bratry Nianchchnuma (vpravo) a Chnumhotepa, kteří byli majiteli společné hrobky v centrální části sakkárské nekropole. Oba mají krátké vlasy a na krku široký náhrdelník. Bratři byli knězi boha Rea v Niuserreově slunečním chrámu a představenými palácových manikérů. Takto intimně bývali v Egyptě znázorňováni pouze manželé nebo matka s dcerou či se synem.

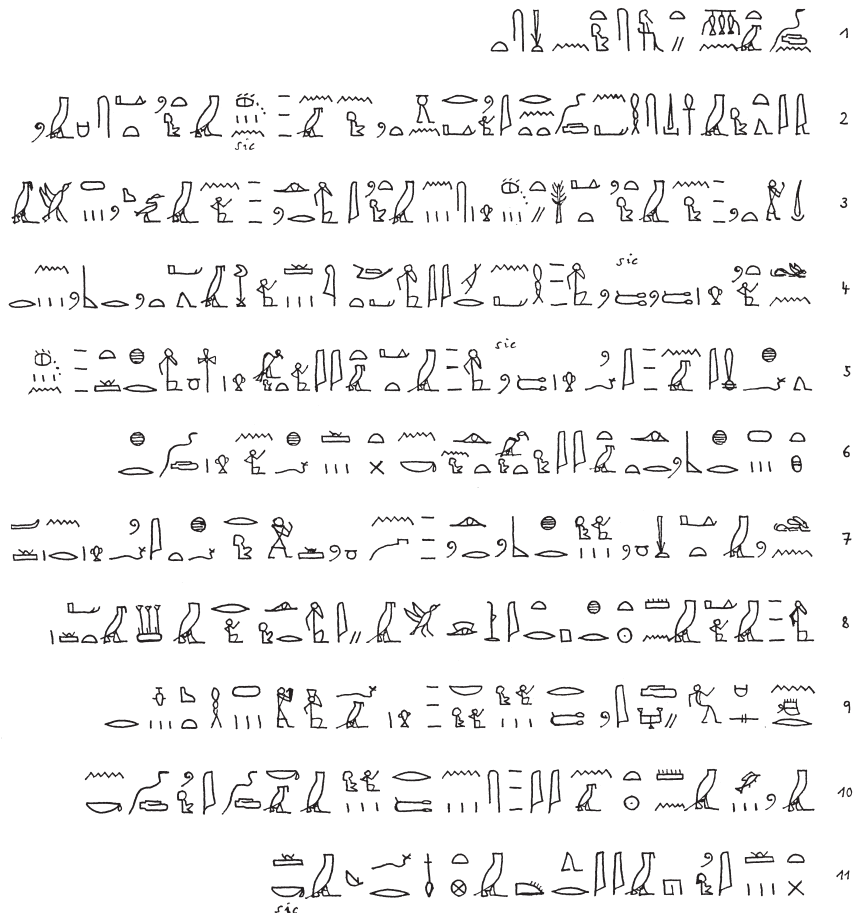

32 Anonym, „Dopis na ostraku (překres hieratického nápisu a jeho hieroglyfický přepis)“, kolem roku 1220 př. n. l., 19. dynastie, pálená hlína, rozměry: 14,9x11,5x1 cm, naleziště: oblast Dér el-Medíny (?), uloženo: Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur (č. 1826 – P 2027), Praha, Česká republika. Překres a hieroglyfický přepis: Břetislav Vachala. (Autor děkuje PhDr. Janě Součkové, DrSc., ředitelce Náprstkova muzea, za souhlas s publikováním.)

Překlad hieratického ostraka v takzvané novoegyptštině zní:
„Tachentejšepset píše své sestře Ijet.

V životě, svěžesti a zdraví. A říká: pošlu ti ječmen a ty mi ho necháš rozemlít, přidat k němu pšenici a pak z toho pro mne udělat chleby, neboť se hádám se (svým manželem) Merimaatem. ‚Zapudím tě,‘ říká, když se hádá se mnou i mou matkou o dodání ječmene (potřebného) na chléb. ‚Vždyť tvá matka pro tebe nic nedělá,‘ říkává mi a (dále) tvrdí: ‚(Ačkoli) máš bratry a sestry, vůbec se o tebe nestarají,‘ a denně se se mnou pře: ‚(Tachentejšepset), pohleď, co jsi pro mne udělala od té doby, co zde (s tebou) pobýváš, zatímco všichni (ostatní) lidé denně přinášejí svým příbuzným chléb, pivo a ryby! Zkrátka, měla bys něco říct, (nebo) se vrátit zpátky domů.‘

Bude dobré, když (to) vezmeš na vědomí.“

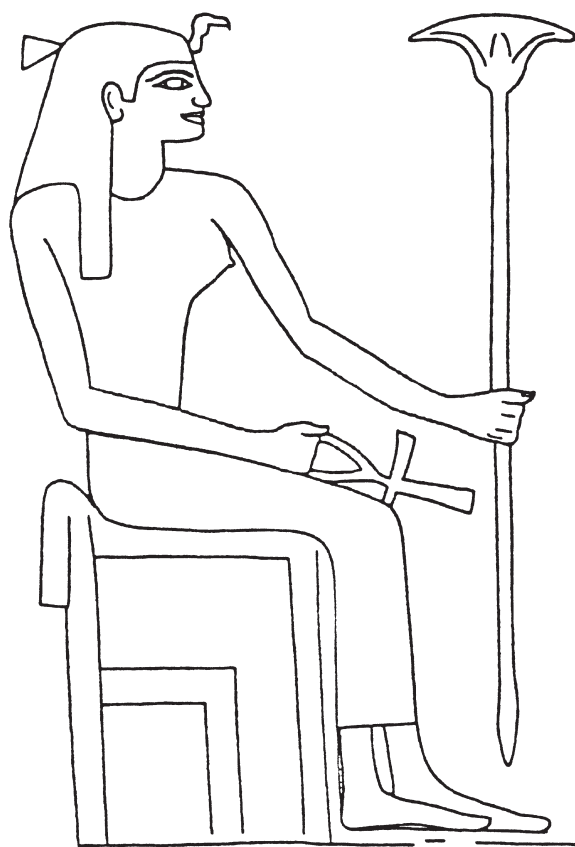
Text ostraka tedy obsahuje dopis, který napsala, přesněji řečeno nadiktovala žena jménem Tachentejšepset své sestře Ijet. Po obvyklém začátku a pozdravení následuje žádost sestře, aby ječmen – který jí Tachentejšepset hodlá poslat – nechala rozemlít a přidat k němu pšenici a pak z toho pro ni upéct chléb. Tím by alespoň umlčela svého manžela Merimaata, který jí vytýká, že její matka ani sourozenci pro ni nic nedělají a nikdy jim nedonesou žádné potraviny. Manžel jí přitom důrazně žádá, aby se ozvala, jinak že se může vrátit zpět ke své rodině. Příčinou rodinného sváru byla tedy skutečnost, že manželčini příbuzní nepodporovali (mladé?) manžele, což se od nich zřejmě očekávalo.

33 Anonym, „*Princezna Nofreta*“, kolem roku 2575 př. n. l., 4. dynastie, hlava malované sedící vápencové sochy, výška 122 cm (celá socha), naleziště: Médúm, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (CG 4), Káhira, Egypt.

Princezna Nofreta, manželka královského syna Rahotepa, je zpodobena s parukou, čelenkou a náhrdelníkem a je oděna do dlouhého bílého přiléhavého šatu s ramínky. Hieroglyfické nápisy uvádějí její titul „*ta, která má na starosti záležitosti krále*“ a vlastní jméno.

nebo dokonce násilí. V manželství spočívala hlavní úloha ženy v naplnění jejího důležitého biologického a kulturního poslání (těhotenství, porod, péče o děti a jejich výchova). Žena vedla domácnost (obr. 32). Naproti tomu muž měl své úlohy spíše ve vnější sféře. Neznamená to však, že se aktivita ženy soustřeďovala výhradně na vedení domácnosti a na rodinný život. Již ve 3. tisíciletí př. n. l. žena působila i ve veřejném životě a příležitostně zastávala významnější úřady (například kněžské). Svědčí o tom některé zajímavé tituly, jež se zachovaly: „*představená místnosti s mastmi a líčidly v královském domě*“, „*správkyně jídelny*“;

34 Anonym, „*Královna Chentkaus*“, kolem roku 2470 př. n. l., 5. dynastie, vápencový reliéf, výška 25 cm, naleziště: Chentkausin zádušní chrám, Abúsír, Egypt.

Královna Chentkaus (II.) sedí na trůnu a v rukou drží papyrusové žezlo a symbol věčného života. Čelo jí chrání supice představující ochrannou bohyni Horního Egypta Nechetu. Jde o vyobrazení královny na pilíři u vchodu do jejího zádušního chrámu v Abúsíru, který byl součástí Chentkausina pyramidového komplexu (objeven českou egyptologickou expedicí v roce 1976). Královská matka a královna Chentkaus (II.) patří mezi významné historické osobnosti egyptské Staré říše.

35 Anonym, „*Služebnice drtící zrno na mlýnském kameni*“, kolem roku 2400 př. n. l., 5. dynastie, malovaný vápenc, výška 35,5 cm, naleziště: Sakkára, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (CG 87818), Káhira, Egypt.

Typ realistické plastiky zobrazující ženy při vykonávání různých prací v domácnostech vznesených Egyptanů či v řemeslnických dílnách byl velice častý v období Staré říše.

„*představená místnosti s parukami*“, „*představená lékářek*“, „*představená královského harému*“ a další (obr. 33–42).

Ve starém Egyptě byla poměrně častá manželství mezi pokrevně příbuznými: z pozdějších dob existují doklady o manželství nevlastních sourozenců, strýce s neteří, bratrance se sestřenicí (tento druh manželství se dodnes běžně vyskytuje na egyptském venkově). Dá se předpokládat, že takové sňatky existovaly již ve Staré říši. Naproti tomu máme doložen jen jediný jistý případ manželství sourozenců, a to ve 22. dynastii (jde o rodinu „velitele libyjských vojáků“, tedy o rodinu neegyptského původu).

Jiná však byla situace u královského dvora: tam byla manželství sourozenců běžná (zvláště v 18. dynastii). Taková pokrevní manželství mohla být motivována některými náboženskými představami (jsou známé četné egyptské incestní mýty).

36 Anonym, „Dvorní dáma Tisetor“, kolem roku 2330 př. n. l., 5. dynastie, vápencový reliéf, 28x35 cm, naleziště: mastaba princezny Chekeretnebej, Abúsír, Egypt.

Detail z výzdoby stély ve tvaru nepravých dveří, na němž je zachycena dvorní dáma Tisetor sedící před stolem s obětími chleby. Byla pohřbena v hrobce své matky princezny Chekeretnebej, dcery krále Džedkarea Isesiho. Tato hrobka byla součástí pohřebiště členů královské rodiny (objeveno ve východním sektoru české archeologické koncese v Abúsíru v roce 1976). Jako majitelky hrobek se podařilo prokázat princezny Chekeretnebej, Hedžetnebu a jednu anonymní a dále vnučku krále Tisetor. Velice úzké příbuzenství všech zmíněných žen prokázaly výsledky antropologického výzkumu jejich kostrových pozůstatků a zjištění téže krevní skupiny. Majiteli sousedních objevených hrobek byli princ Neserkauhor, správce královského paláce Mernefu a písař (vychovatel) královských dětí Idu a jeho manželka Chenti.

Faraon byl žijícím bohem a manželstvím se svou sestrou chtěl zajistit čistotu královského – božského potomka a dědice trůnu Horního a Dolního Egypta. Pravděpodobně ze stejných pohnutek se někteří egyptští vládci ani nerozpakovali oženit se se svými vlastními dcerami (v Nové říši například Amenhotep III., Amenhotep IV. – Achnaton a Ramesse II.). Ve starších dobách takový druh sňatku ovšem není prokázán.

Postavení egyptské královny bylo vždy výsadní, neboť se odvozovalo od postavení jejího manžela – „boha žijícího na zemi“, jenž byl pánem všech a všeho. Rovněž manželka faraona byla povýšena do boží sféry a do okruhu mytických událostí. Její vysoký společenský status ostatně vystihují jak její tituly vyjadřující nejužší vztah k panovníkovi („*Ta, která vidí Hora a Sutecha*“, „*Ta, která je v Horově*

37 Anonym, „Kojící matka“, kolem roku 2310 př. n. l., 6. dynastie, vápenc, výška sedící ženské postavy 16 cm, naleziště: mastaba vezíra Kagemniho, Sakkára, Egypt.

Zobrazení kojících žen na egyptských reliéfech a malbách jsou dosti vzácná. V tomto případě kojící žena sedí na nákladní lodi a přihlíží krmení dobytka.

družině“, „*Přítelkyně Hora*“), tak vysoké náboženské funkce, které zastávala. Již v době Staré říše byla kněžkou beraního božstva Bapefa, býčího božstva Casepefa, bohyně Hathory a Sachmety nebo boha Thovta. Navíc byla identifikována s ochrannými bohyněmi Horního a Dolního Egypta Nechbetou a Vadžetou. Obzvláště důležitá úloha připadla královně zejména při předávání královské moci po smrti jejího manžela. V takovém případě totiž zaručovala legitimitu dalšího panovníka, kterým měl být její prvorozený syn. Kromě toho egyptské dějiny znají více případů, kdy královna hrála aktivní úlohu ve státních záležitostech nebo kdy se sama stala vládnoucím faraonem. Mezi takové výrazné ženské osobnosti na trůnu *Pána Obou zemí* patřila již v době Staré říše královská matka a královna Chentkaus (II.) (kolem roku 2420 př. n. l.) (obr. 34), později vynikla především královna Hatšepsut, „dcera Amona“, která během své dvadaceti let trvající vlády v 15. století př. n. l. vedla důslednou mírovou politiku a proslula rozsáhlou stavební činností. Slavný je její velkolepý terasovitý zádušní chrám v Dér el-Bahrí. Vynikla rovněž Nefertiti, „*Krásná přišla*“, manželka slavného faraona Amenhotepa IV. (Achnatona) (kolem 1359–1342 př. n. l.), proslulá zejména díky portrétním zpodobením sochaře Thutmose jako nejpřáb-

38 Anonym, „Skupina žen naříkajících při pohřbu“, kolem roku 2300 př. n. l., 6. dynastie, vápencový reliéf, výška stojících postav 48 cm, naleziště: hrobka vezíra Mereruky, Sakkára, Egypt.

nější ženská tvář starověku (obr. 47). Již egyptské chrámové texty nadto uvádějí, že Nefertiti byla za vlády svého manžela i významnou osobností v životě země; patrně totéž v básnické metafoře vyjádřil Achnaton v závěrečných verších svého *Chvalozpěvu na Slunce*. Avšak teprve v moderní době objasňují egyptologové stupeň její důležitosti. Někteří z badatelů se dokonce domnívají, že její postavení ve správě státu bylo nesmírně důležité, že možná byla přímo spoluvládkyní Egypta. O Nefertitině (přirozené či násilné?) smrti není známo nic bližšího.

Královské manželky a dcery zastávaly v Nové říši úřad „božské manželky Amonovy“ (obr. 42), který získal zásadní význam v Třetím přechodném období (1078–715 př. n. l.) a zvláště za 26. dynastie. Jeho nositelkou tehdy byla výhradně dcera krále, která se stala formální hlavou Amonova božského státu. Jako manželka nejvyššího boha Amona používala svou vlastní „královskou“ titulaturu a aktivně se účastnila chrámového rituálu.

39 Anonym, „Toaleta královny Kauit“, kolem roku 2050 př. n. l., 11. dynastie, detail výzdoby královnina vápencového sarkofágu, celkový rozměr stěny sarkofágu 118x262 cm, naleziště: Dér el-Bahrí, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 47 397), Káhira, Egypt.

Královna Kauit (manželka Mentuhotepa II.) si nabírá masť z travertinové nádoby a čichá ke květu lotosu.

Žila v celibátu, avšak prostřednictvím adopce vytvářela vlivné rodiny, které hrály zásadní politickou úlohu.

Dá se předpokládat (přímé doklady jsou až z Pozdní doby), že muž a žena, kteří vstupovali do manželství, měli ve společnosti přibližně stejné postavení. Je však otázkou, zda společenský původ mohl být ze zásady překážkou sňatku dvou mladých lidí. Manželství s cizinci byla ve starém Egyptě možná ve všech dobách. Z Nové říše existují doklady, že Egyptan uzavřel právoplatný sňatek s ženou ze Sýrie či Nubie; rovněž Egyptanky se vdávaly za cizince. U královského dvora jsou takové případy vůbec časté.

Na reliéfech vytesaných do stěn kultovních místností mastab Staré říše bývá manžel obvykle znázorňován ve stejném měřítku se „svou (jedinou) milovanou ženou“. Sedí u obětního stolu po pravici „paní domu“ (což je častý titul manželky užívaný od Střední říše) a zároveň matky hlavního dědice – nejstaršího syna. Jestliže si příslušníci vyšších společenských vrstev (především nomarchové a vysocí státní úředníci) někdy dopřáli harém nebo takzvané vedlejší ženy, pak tyto stály v rodinně právní hierarchii daleko za hlavní manželkou. Neměly žádné dědické nároky, nebyly prohlášeny manželkami a jako pouhé souložnice byly zcela závislé na přízni pána a jeho hlavní manžel-

ky. Úloha vedlejší ženy se ovšem mohla značně zvýhodnit, nedostavil-li se vytoužený hlavní dědic a měla-li tato vedlejší žena syna. Z právního hlediska je však třeba v každém případě mluvit o monogamní formě manželství, i když ke skutečné domácnosti vysoce postaveného muže mohly patřit další ženy jako konkubíny.

Z obrovského množství dochovaných hrobek Staré říše je známo pouze sedmáct dokladů ukazujících na možnou polygamii, tj. na manželství jednoho muže s alespoň dvěma ženami, přičemž

se předpokládají vedle sebe existující manželství a naprostá rovnoprávnost manželek. Mluvíme výslovně o možné polygamii, neboť v těchto případech nelze vyloučit, že šlo o následná manželství, jejichž důvodem mohl být buď rozvod (je ale otázkou, zda by v takovém případě byla žena zmíněna v hrobce svého někdejšího manžela) nebo smrt předcházející manželky. Jestliže šlo o skutečnou polygamii, zdá se, že motivem byla touha po dětech, respektive po mužském potomku. Uvedené případy musíme nicméně považovat spíše za vý-

40 Anonym, „Něžná ochrana“, kolem roku 1470 př. n. l., 18. dynastie, horní část žulové, takzvané blokové sochy, celková výška sochy 130 cm, naleziště: Karnak, Egypt, uloženo: Egypťské muzeum (JE 37 438), Káhira.

Princezna Nefrure, jediná dcera královny Hatšepsuty, se nachází pod ochranou svého vychovatele Senenmuta – schopného a vlivného kancléře a architekta.

jimku než pravidlo (podobně jako v současném islámském Egyptě). Skutečná polygamie neexistovala ani u královského dvora: panovník měl jedinou hlavní manželku – královnu Obou zemí, jež měla nejvyšší společenský status. Královský harém však byl ve starém Egyptě naprosto běžný ve všech dobách (obr. 43).

Jak se zdá, mohl být panovníkův harém také centrem různých pletich a intrik. Svědčí o tom velmi zajímavá pasáž v životopisném nápisu z hrobky správce Horního Egypta Veniho v Abydu (nyní uložen v Egyptském muzeu v Káhiře, č. 1435) z doby kolem roku 2300 př. n. l. Vysoký úředník Veni v ní v první osobě kromě jiného líčí neobvyklý tajný soudní proces s královnou Vere-tiamtes, která se měla přímo podílet na harémovém spiknutí proti samotnému panovníkovi:

Když bylo tajně vedeno v královském harému vyšetřování proti královně manželce Vereti-
amtes, Jeho Veličenstvo mě jmenovalo, abych
vyšetřoval případ sám. Nebyl při tom ani nejvyšší
soudce a vezír, ani žádný jiný úředník kromě
mne samotného,

protože jsem byl schopný,
protože jsem přirostl k srdci Jeho Veličenstva,
protože mi Jeho Veličenstvo důvěřovalo.

Já sám jsem zapisoval se soudcem nechen-
ským, ačkoli jsem zastával pouze úřad správce
palácových nájemců. Nikdy předtím nikdo ta-
kovým jako já nenaslouchal tajnostem královského
harému. Až Jeho Veličenstvo rozhodlo, abych já
je vyslechl, neboť jsem byl schopnější

než kterýkoli jeho úředník,
než kterýkoli jeho hodnostář,
než kterýkoli jeho služebník.

Vachala, Břetislav (2000): *Nejstarší literární texty v nekrálovských hrobkách egyptské Staré říše*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana – Nakladatelství a vydavatelství NAUMA, s. 31.

Uvedené líčení neobsahuje žádné další podrobnosti o tomto harémovém spiknutí, takže nevíme nic bližšího o výsledcích Veniho vyšetřování ani o vynesení trestech.

Ze starších období se bohužel nezachovaly žádné dokumenty, které by přibližovaly majetko-právní aspekty manželství. Odkazy na takzvané manželské smlouvy, kde se také hovoří o majetku,

41 Anonym, „Nadměrně obézní královna tajemné země Punt“, kolem roku 1470 př. n. l., 18. dynastie, malovaný vápencový reliéf, detail výzdoby Hatšepsutina terasovitého chrámu v Dér el-Bahrí, Egypt, výška reliéfu je 49,3 cm, uloženo: Egyptské muzeum (JE 14 276), Káhira, Egypt.

Z Puntu Egyptané dováželi kadidlo, myrhu, koření, ebenové dřevo a exotická africká zvířata.

pocházejí teprve z Nové říše (1551–1080 př. n. l.). Více či méně úplné smlouvy, psané démotickým písmem, máme až ze 7. století př. n. l.

Manželství mohla ukončit buď smrt jednoho z partnerů nebo rozvod. V mladších obdobích se často vyskytují případy, kdy vdovec nebo vdova uzavřeli nový sňatek. V předchozích dobách tomu zřejmě bylo také tak. Rozvod – nebo přesněji řečeno zapuzení či propuštění – byl podobně jako sňatek naprosto soukromou záležitostí. Uskutečněný rozvod se bral jako fakt. Soudě podle pozdějších pramenů, mohl manželský svazek kdykoli vypovědět nejen muž, ale také žena. Důvodem rozvodu bývala například neplodnost ženy, pocit odporu jednoho partnera k druhému nebo přání uzavřít sňatek s jinou osobou. Takzvané rozvodové listy, v nichž se mimo jiné mluvilo také o majetku, jsou však doloženy až ze 6. století př. n. l.

Ze Staré říše známe pouze ojedinělé a nepřímé doklady o rozvodu. Těmito doklady jsou zahlazená jména manželek v hrobkách jejich (bývalých) mužů. Když si uvědomíme, že zničení vlastního jména bylo v Egyptě krajním trestem, který v podstatě znamenal zbavit člověka možnosti pokračovat v životě na onom světě, musíme to pokládat za naprosto absolutní sankci proti bývalé manželce.

42 Anonym, „Královna Amenardis“, kolem roku 700 př. n. l., 25. dynastie, travertín, výška 170 cm, naleziště: Karnak, uloženo: Egyptské muzeum (JE 3420), Káhira, Egypt.

Královna Amenardis zastávala díky svým kněžským titulům „božská manželka (Amonova)“ a „božská uctívачka“ významné postavení ve státě.

Pokud jde o cizoložství, zajímavá zmínka se nachází v papyru Westcar (berlínský papyrus č. 3033, z doby hyksóské nadvlády v 17. století př. n. l., jehož děj se však odehrává za vlády stavitele největší pyramidy Chufua přibližně o tisíc let dříve). Na jednom místě se praví, že jistému knězi byla jeho manželka nevěrná. Kněz díky svým kouzlům způsobil, že cizoložníka chytil krokodýl a položil ho před krále, který měl rozhodnout. Král poručil krokodýlovi, aby viníka sežral. Poté nevěrnou manželku upálili a její popel hodili do řeky.

Podle uvedeného případu by se dalo usuzovat, že cizoložství bylo považováno za těžký zločin. Této domněnce však odporuje svědectví pozdějších pramenů, jež jako jeden z obvyklých důvodů rozvodu uvádějí právě cizoložství ze strany ženy. V některých naučeních je obsaženo varování před cizoložstvím jako nemorálním skutkem:

Jestliže si přeješ zachovat přátelství
v domě, do něhož vstupuješ
jako syn, bratr nebo přítel
– ať už jsi v jakémkoli postavení –,
chraň se tam sblížit s ženami!
Není to k tomu vhodné místo.
Muže vzruší tělo lesknoucí se jako fajáns –
ta se však může rychle změnit v karneol.
Chvilé pomíjivá jako sen
a přinese jen smrt:
pozdě člověk zjistí svou lehkovážnost.
Muž se tak vzdává tisíce důležitějších věcí;
nic tím nezíská.
Nepřítel je ten, kdo nabádá k něčemu
takovému.
A pokud se k tomu někdo přesto odhodlává,
svědomí ho musí zastavit.
Nedělej to – vždyť je to hnusné! –
a ušetříš si neustálé trápení.
Ten, kdo odolá touze,
uspěje ve všem.
(Ptahhotep)

Vachala, Břetislav (1992): *Moudrost starého Egypta*. Praha: Knižní podnikatelský klub, s. 21.

Střež se cizí ženy,
kterou v jejím městě lidé neznají.
Nedívej se na ni upřeně, když jde kolem,
a nesnaž se ji poznat důvěrně.

Je jako hluboká voda, jejíž proud nikdo nezná.
Žena, která je vzdálena od svého muže,
ti bude snad denně říkat:

jsem hladce vyholena,
pokud však nebude mít svědky.

A tak chystá pasti:

je to ale těžký smrtelný hřích,

když s tímto přichází

a nedoveđe se ovládnout.

(Ani)

Vachala, Břetislav (1992): *Moudrost starého Egypta*. Praha: Knižní podnikatelský klub, s. 136.

Rodina ve starém Egyptě tedy bývá monogamní, ačkoli u bohatých jedinců toto pravidlo nevyklučuje paralelní instituci konkubinátu a někdy i harém. Základní společenskou jednotkou byla

nejužší rodina. Potvrzuje to také skutečnost, že slova vyjadřující příbuzenské vztahy jsou v egyptštině omezena právě na nejužší rodinu (otec, matka, syn, dcera, bratr, sestra, děti). Všechna ostatní slova označující příbuzenství se tvoří opisy z těchto základních. Rodina se ve starém Egyptě těšila velké úctě, což dokládají dochované texty, reliéfy a sochařská díla. Zmiňme se v této souvislosti o zvláště pozoruhodných něžných rodinných scénách z mastab Staré říše, které působivě zachycují manželský pár obklopený jejich malými dětmi. Velice vzácné jsou naopak scény, které nějakým způsobem naznačují intimní vztah mezi mužem a ženou (takřka absolutní výjimkou je satiricko-erotický papyrus turínského muzea č. 55 001 z 13./12. století př. n. l. se znázorněním různých poloh souložě) (obr. 51–53). Třebaže Egyptané s oblibou znázorňovali na stěnách svých hrobek nejrozma-

43 Anonym, „Stéla správce královského harému“, kolem roku 2250 př. n. l., 6. dynastie, malovaný vápenec, rozměry: 108x49x13 cm, naleziště: šachta Ijkajovy hrobky v jižním Abúsíru, uloženo: terénní sklad nálezů Nejvyššího výboru památek v Abúsíru (nálezové číslo: 145/HH/2002, registrační číslo: 2566), Egypt.

Červeně, modře, bíle a černě malovaná stéla (objevená českými egyptology v roce 2002) patřila dvornímu úředníkovi Kahesufovi, zvanému Cenfu, jenž je zobrazen stojící u jejího levého okraje. Levou rukou se opírá o dlouhou hůl a v pravé svírá žezlo. Je oděn do přiléhavé úřednické suknice sahající nad kolena a má dlouhou paruku a široký náhrdelník. Jeho syn Kahe-senef, rovněž zvaný Cenfu, je znázorněn v menším měřítku, jak se levou rukou drží otcovy hole a pravou objímá jeho levou nakročenou nohu.

Doprovodný hieroglyfický nápis (uspořádaný do šesti vodorovných řádků a jednoho svislého sloupce) obsahuje obětní formule vybízející krále a bohy Anupa a Usira k předložení zádušních obětí chlebě, piva a koláčů pro ducha zesnulého majitele stély, jenž je zde představen jménem a všemi svými tituly.

Kahesuf byl „správcem dvorních manikérů, jediným přítelem (krále), strážcem (královny) pokrývky hlavy, správcem královských soukromých prostor (harému), správcem všech tajných královských ozdob (regálií), správcem královských radovánek a představeným kněží (boha) Ptah(sokara)“.

nitější scény z každodenního života, v případě milostných vztahů projevovali značnou zdrženlivost.

Láska a manželský svazek měly trvat po celý pozemský život obou partnerů a pokračovat během posmrtného života navěky. Zmiňujeme-li pozemský život dávných obyvatel země na Nilu, pak musíme připomenout představu starého Egypta o ideální délce života, jež se nejčastěji pohybovala okolo 110 let, někdy se ovšem uvádělo také 100, nebo dokonce 120 let. Autor démoticky psaného naučení z Insingerova papyru (Leidenský papyrus č. F 1895/5.1) se před dvěma tisíci lety navíc pokusil definovat hlavní etapy lidského života:

Člověk stráví deset let jako dítě, než pochopí,
co je smrt a život.

Dalších deset let mu trvá, než se naučí práci,
která ho uživí.

Dalších deset let vydělává a získává majetek,
z něhož bude žít.

Dalších deset let stárne a nabývá zkušenosti.
Potom zbývá ještě šedesát let života,
které Thovt vymezil člověku.

Avšak jen jeden z milionu je s božím
požehnáním prožije spokojeně.
(Naučení z Insingerova papyru)

Vachala, Břetislav (2001): *Starí Egypťané*. Praha: Libri, s. 123.

Zmíněný vysněný ideální věk se však ve starém Egyptě bohužel značně lišil od skutečného, jenž se podle výsledků egyptologického bádání pohyboval průměrně kolem 35 let ...

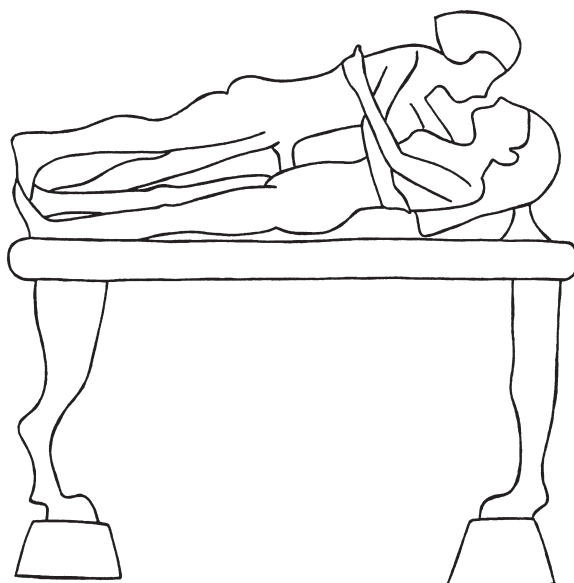
Vzájemná úcta partnerů byla značná. Uvedme pro názornost slova vdovce, která dokumentují láskyplný vztah dávného Egypťana k jeho manželce a současně jeho odpovědný postoj k manželství (z Leidenského papyru č. 371):

Vzal jsem si tě za ženu, když jsem byl ještě mladý. (...) Neprohřešil jsem se vůči tobě ani jsem nerozhněval tvé srdce. Tak jsem se choval, když jsem zastával různé vysoké úřady faraona. (...) A všechno to, co jsem mohl získat a co mi mohlo připadnout, jsem nepřijal jen kvůli tobě, protože jsem říkal, že jedním tak, jak si přeješ. (...) Nedopustil jsem, abys trpěla čímkoli, co jsem konal jako tvůj muž. Nikdy jsi neshle-

dala, že bych tě podvedl jako nějaký venkovan, když jsem vstoupil do jiného domu. (...) Všechno jsem ti opatřil: olej, chléb i šaty. (...) Když jsi onemocněla, poslal jsem k tobě vrchního lékaře. (...) Pohleď, po tvém odchodu jsem žil tři roky sám a neoženil jsem se.

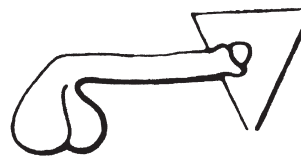
(Leidenský papyrus č. 371)

Autorizovaný překlad Břetislava Vachaly, 2001.

44 Anonym, „Milenci“, kolem roku 1950 př. n. l., 12. dynastie, malba na vápenci, 10x12 cm, naleziště: Skalní hrobka č. 17, Bení Hasan, střední Egypt.

Zcela ojedinělá hieroglyfická značka představuje souložící pár; byla užita v kryptografickém nápisu ve skalní hrobce správce Gazelího nomu Chetiho.

45 Anonym, „Hieroglyf představující vulvu se zavedeným ztopořeným penisem“, kolem roku 2440 př. n. l., 5. dynastie, vápencový reliéf, délka značky 7 cm, naleziště: Niuserreův sluneční chrám, Abú Ghuráb, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (inv. č. 20 037), Berlín, Německo.

Hieroglyfická značka je součástí vysvětlujícího napsu ke scéně páření pelikánů, která se odehrává v egyptském ročním období žní (tedy v létě). Výzdobný program Niuserreova slunečního chrámu (tzv. *Weltkammer*) zahrnoval realistické výjevy charakterizující tři čtyřměsíční staroegyptská roční období (záplavy, pučení a žně).

46 Anonym, „Podobizna Amenhotepa IV – Achnatona“, kolem roku 1350 př. n. l., 18. dynastie, zelená fajáns s modrou, bílou a červenou glazurou, ozdobná výplň zapuštěného reliéfu v chrámu či paláci, výška 8,2 cm, naleziště: Tell el-Amarna, uloženo: Soukromá sbírka, Praha, Česká republika.

Mužovi nikdy nezůstával lhostejný osud manželky – vdovy po jeho smrti. V některých textech, které odpovídají závěti, například manžel odkazuje majetek své ženě *mortis causa*. V jednom nápisu, jenž pochází z neklidného období konce Staré říše, zase majitel skalní hrobky sděluje potomstvu, že daroval hrobní šachtu své manželce. Přitom každému, kdo by chtěl tuto šachtu zničit či uzurpovat, hrozí nejvyšším možným soudem – procesem před Velkým bohem. Rozhodnutí o darování přitom odůvodňuje chválou, která je rozhodně víc než pouhým souhrnem obvyklých frází:

Učinil jsem toto pro Asenku, protože jsem ji nesmírně ctil. Neřekla nic, co by mě zarmoutilo, a nikdy v mém životě nebyla zlá.

Vachala, Břetislav (2000): *Nejstarší literární texty v nekrálovských hrobkách egyptské Staré říše*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana – Nakladatelství a vydavatelství NAUMA, s. 22.

Sexualita, erotika a láska ve výtvarném umění

Vzhledem ke skutečnosti, že celé tři čtvrtiny všech dochovaných stavebních (reliéfy, malbami a hieroglyfickými nápisy bohatě zdobených) památek starověku se nacházejí na půdě Egypta, označovaného proto jako největší světové muzeum pod širým nebem, bychom očekávali, že v příslušném poměru budeme mít k dispozici také dostatek hmotných a písemných pramenů ke každodennímu životu dávných Egyptanů a že budeme patřičně zpraveni i o sexualitě, erotice a lásce. Avšak bohužel tomu tak není. Mají to do značné míry na svědomí sami staří Egyptané, kteří přísně účelově světské objekty nestavěli z trvanlivého kamene, nýbrž z cihel uhnětených z nilského bláta a vysušených na slunci. Kámen byl určen především na stavbu obydlí bohů (honosných chrámů a svatyní) a věčných příbytků blažených zesnulých (královských a nekrálovských hrobek), zatímco domy, královské paláce, správní budovy, skladiště, dílny, stáje, přístavy či pevnosti byly cihlové a během tisíciletí snadno podlehly zkáze. Dekorace staroegyptských chrámů a hrobek, které se dochovaly v tak velkém počtu, přirozeně podléhala stanoveným oficiálním výzdobným programům, v nichž právě milostný život nebyl výrazně zastoupen.

Je zajímavé a zároveň podivné, že na stěnách nekrálovských hrobek se podrobně odvíjely nejrozmanitější scény každodenního života dokumentující průběh celého zemědělského roku, řemeslnickou výrobu, lov, hry a zábavu, kdežto v případě milostného života se uplatnila naprostá zdrženlivost. Scény, které nějakým způsobem naznačují něžný, nebo dokonce intimní vztah mezi mužem a ženou, jsou velice vzácné. Na prstech jedné ruky by se například daly spočítat doklady

47 Dílna sochaře Thutmose, „Portrét královny Nefertiti“, kolem roku 1350 př. n. l., 18. dynastie, nedokončený portrét, růžový křemenec, výška 35,5 cm, naleziště: dílna sochaře Thutmose v Tell el-Amarně, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 59 286), Káhira, Egypt.

Nefertiti, „Krásná přišla“, manželka slavného faraona Amenhotepa IV. (Achnatona) (kolem 1359–1342 př. n. l.), proslula v moderní době díky portrétním zpodobením sochaře Thutmose jako nejpůvabnější ženské tvář starověku. Již egyptské chrámové texty uvádějí, že Nefertiti byla za vlády svého manžela i významnou osobností v životě země; patrně totéž v básnické metafoře vyjádřil Achnaton v závěrečných verších svého *Chvalozpěvu na Slunce*.

48 Anonym, „Achnaton jako oboupohlavní bytost“, kolem roku 1350 př. n. l., 18. dynastie, pískovec, detail kolosální sochy, celková výška 400 cm, naleziště: Atonův chrám, Karnak, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 55 938), Káhira, Egypt.

V souladu se svým učením, v němž sám sebe považoval současně za otce i matku všech lidí, se Achnaton nechával v prvních letech své vlády zobrazovat nahý, jakoby oboupohlavní bytost, s mužskou tváří a s širokými ženskými hýžděmi a plnými stehny a prsy, avšak bez mužských genitálií.

pocházející z období stavitelů pyramid z 3. tisíciletí př. n. l., jež zachycují objímající se, nebo dokonce „líbající se“ (tedy nosy se dotýkající) dvojici či manželský pár ve chvíli rodinné pohody, kdy muž na lůžku naslouchá manželčině hře na harfu (obr. 21–29). Takový výjev můžeme chápat jako erotickou scénu milostné předehry. Kromě jediné výjimky z období 12. dynastie (1950 př. n. l.) – pokud nebereme v úvahu svědectví hieroglyfické-

ho písma, v němž se jako determinativu (určující značky, která se nečetla) slova „souložit, pářit se“ používá vyobrazení vulvy, do níž je zaveden ztopořený penis – neexistuje v hrobkách žádné znázornění vlastního pohlavního styku (obr. 44, 45). Pravidelnou součástí výzdobného programu staroegyptských nekrálovských hrodek byly pouze rodinné scény znázorňující manžele ve společnosti jejich nezletilých dětí, jež byly zobrazeny nahé a v neformálních postojích, kdy se dotýkají rodičů či sebe navzájem, čichají vůni lotosových květů nebo přinášejí rostliny, ptáky či ryby.

Výrazné otevřenosti a upřímnosti dosáhl výtvarný projev ve 14. století př. n. l. za vlády panovníka Amenhotepa IV. (Achnatona), který se odvážil uskutečnit revoluční reformu náboženství, státní správy, umění a jazyka. Ve jménu svého slunečního boha Atona, ztělesňujícího život, světlo,

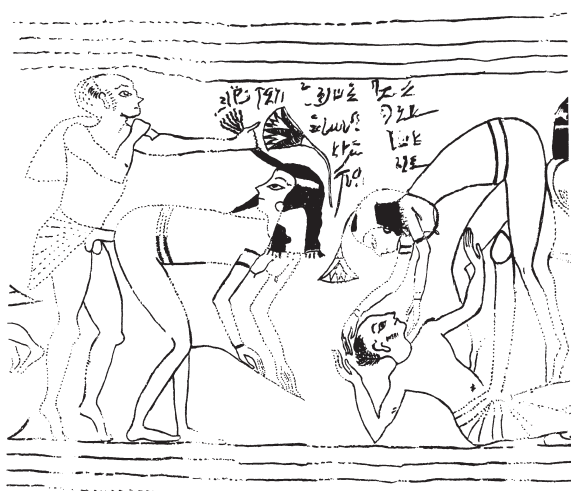

49 Anonym, „Vládce Achnaton má na klíně svou dceru“, kolem roku 1350 př. n. l., 18. dynastie, nedokončené vápencové sousoší, výška 39,5 cm, naleziště: Tell el-Amarna, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 44 866), Káhira, Egypt.

50 Anonym, „Tři mladé hudebnice – harfenice, loutnistka a flétnistka – účinkující na slavnosti v domě zámožného Egypťana“, kolem roku 1360 př. n. l., 18. dynastie, nástěnná malba, výška postav 40 cm, naleziště: Nachtova hrobka, Kurna, Egypt.

Při podobných slavnostech se přednášely oblíbené milostné písně.

51 Anonym, „Scény z nevěstince I“, kolem roku 1150 př. n. l., 20. dynastie, překres malby na papýru, výška 21 cm, uloženo: Egyptské muzeum (č. 55 001), Turín, Itálie.

Proslulý satiricko-erotický papyrus z Egyptského muzea v Turínu, jehož celková délka činí 259 cm (z toho délka erotické části dosahuje 174 cm) a maximální výška 22 cm, je silně poškozen. Zobrazené erotické scény se odehrávají ve veřejném domě v oblasti starověkého Vesetu, přičemž aktéry jsou prostitutky nevěstince a jejich mužští klienti. Doprovodné hieratické nápisy v novoegyptštině nejsou souvislé a jejich překlad působí značné obtíže. Na tomto výseku je znázorněná soulože zezadu (vlevo) a dívky sklánějící se nad mužem (vpravo) v poloze, jakou v egyptské mytologii tradičně zaujímal ležící bůh země Geb a nad ním bohyně nebe Nut.

lásku a svěžest, neváhal změnit stavební koncepci chrámu ani výzdobný plán, takže nedílnou součástí chrámové výzdoby se náhle stalo realistické (až naturalistické) znázornění faraona s manželkou Nefertiti (jejíž vlastní portréty vynikají jak půvabem, tak oduševnělostí) a dcerami. Poprvé (a naposledy!) se v egyptských dějinách dává „bůh žijící na zemi“ zobrazovat, jak chová na klíně své dcery, jak si s nimi hraje, jak drží za ruku nebo objímá, či dokonce líbá svou manželku (obr. 46–49). Horoucí manželská a rodičovská láska, pramenící z přirozeného citu, se najednou stala námětem oficiální výzdoby chrámů, svatyní a domácích oltářů. Tehdy se v Egyptě v pravém slova smyslu božové stali lidmi ...

Nejstarší vyobrazení zachycují Amenhotepa IV. ještě v tradičním stylu, ale nedlouho po nástupu na trůn se král nechal zpodobovat realisticky se štíhlým, protáhlým obličejem, špičatou bradou a tlustými rty, s dlouhým krkem, téměř ženskými prsy, kulatým, vystupujícím břichem, širokými boky, tučnými stehny a dlouhýma, protáhlýma nohama. Není pochyb o tom, že neobvyklý způsob, jakým Achnaton nechával portrétovat sebe i celou rodinu (a do určité míry i ostatní lidi), odráží alespoň do určité míry královu skutečnou fyzickou podobu. Nápisy ukazují, že to byl on sám, kdo instruoval umělce v tomto novém stylu. Změny se týkaly nejen lidských postav, ale i jejich vzájemných vztahů. Scény s královskou rodinou zachytily intimitu, jakou do té doby nebylo možno vidět ani na výjevech v soukromých hrobkách, natož v královském umění. Členové královské rodiny se líbali a objímali pod blahodárnými paprsky Atona, jehož láska prostupovala vším jeho stvořením. Dalším charakteristickým rysem amarnského stylu byl neobyčejný smysl pro pohyb, celková „uvolněnost“ a svoboda výrazů, která měla trvalý vliv na egyptské umění ještě staletí po konci amarnského období.

V kontextu realistického zpodobování osob amarnské periody je zajímavá hypotéza kanadské badatelky Alwyn L. Burridgeové (Burridge 1993), která podle fyzických znaků na Achnatonových vyobrazeních a zachovaných sochách zvažuje nově diagnózu předpokládaného Achnatona onemocnění. Původní diagnóza, stanovená britským antropologem a egyptologem Graftonem Elliotem Smithem, Fröhlichova adiposoge-

nitální dystrofie, kombinace obezity a zakrnělého pohlavního ústrojí u muže, jejíž příčina je pravděpodobně v porušení oblasti části mezimozku – hypotalamu, však neodpovídá ve dvou základních skutečnostech: většina postižených Fröhlichovy

52 Anonym, „Scény z nevěstince II“, kolem roku 1150 př. n. l., 20. dynastie, překres malby na papyru, výška 21 cm, uloženo: Egyptské muzeum (č. 55 001), Turín, Itálie.

Dívka na lůžku vpravo projevuje zájem o muže ležícího na zemi, zatímco mladá žena vlevo se svými dvěma pomocnicemi odnáší vyčerpaného muže. Částečně dochovaný přípisek nad dívkou na lůžku uvádí: „Mé lůžko je opuštěné a já ...“, zatímco nad mužem na zemi čteme: „Můj velký falus je nemocný ...“

53 Anonym, „Scény z nevěstince III“, kolem roku 1150 př. n. l., 20. dynastie, překres malby na papyru, výška 21 cm, uloženo: Egyptské muzeum (č. 55 001), Turín, Itálie.

Dívka vlevo, která sedí s roztaženými nohama na špičatém dnu obráceného hliněného džbánku, si maluje ústa před okrouhlým zrcadlem, jež drží v levé ruce. Muž vpravo je zachycen při souložích se ženou, která v předklonu stojí na dvoukoleovém vozíku (taženém dvěma dalšími dívkami – není na překresu). Dívka uprostřed, sedící na stoličce, se věnuje nezkušenému klientovi a slova zaznamenaná nad ní pravděpodobně znějí: „Dovedu práci zpříjemnit. Neboj se. Copak ti můžu něco udělat? ... ty, který tlučeš a odvracíš se, pohleď a pojď za mnou! Těším se tebou, tvůj falus je u mne. Pohleď, nepřinesl jsi mi ... krásně, ty můj násilníku!“

vým syndromem je mentálně retardovaná a jedním z charakteristických rysů tohoto postižení je impotence. Achnaton však zjevně netrpěl žádným uvedeným nedostatkem (měl například šest dcer a syna Tutanchamona), proto je dnes pravděpodobně tato domněnka odmítána, zatímco hypotéza Alwyn Burridgeové o postižení Marfanovým syndromem je pokládána za důvodnou. U Marfanova syndromu je postižena pojivová tkáň (zejména kostní), struktury oka a kardiovaskulárního systému. Postižení jedinci se vyznačují štíhlou postavou, gracilními kostmi, protáhlými končetinami se štíhlými „pavoučími“ prsty na ruce i na nohou (takzvaná arachnodaktylie). Hlava bývá dolichocefalní, obličej relativně úzký s vysokým patrem. Páteř nese řadu anomálií, zejména nápadně vyjádřené kyfózy, často se u ní vyskytuje poloobratel (hemivertebra) a skolióza. Charakteristické rysy Marfanova syndromu doplňuje například nálevkovitý tvar hrudníku, široká pánev, nadměrná pohyblivost (hypermobilita) kloubů, nerovnoměrné rozložení podkožního tuku, svalová hypoplázie a další. Udává se, že Marfanův syndrom je způsoben anomálním genem, který se v populaci vyskytuje 1: 10 000 a není provázen mentálními nebo reprodukčními defekty. Pro ilustraci lze uvést, že stejný syndrom byl diagnostikován například u amerického prezidenta Abrahama Lincoln (1809–1865). Ve spojení s tím, co víme o ži-

54 Anonym, „Milování a tergo“, přibližně 1306–1080 př. n. l., Ramessovská doba, skalní rytina, 20x20 cm, naleziště: starověké lomy ve Wádí Hammámátu ve Východní poušti, Egypt.

Skalní rytina, která nemá obdoby ve starém Egyptě, představuje muže souložícího se ženou, jež má hlavu pavíána.

votě „krále-reformátora“ z prací egyptologů by diagnóza Marfanova syndromu vysvětlovala přinejmenším to, že panovník (a jeho potomci) mohl náhle zemřít v souvislosti se slabým kardiovaskulárním systémem a že vzhledem ke keratokonu (abnormálnímu vyklenutému středu oční rohovky, způsobujícímu astigmatismus), patrnému na řadě králových vyobrazeních, byl „téměř slepý po většinu svého dospělého života“. Podle egyptologa Nicholase Reevese (Reeves 2003, s. 150–152) by tato diagnóza vysvětlovala mnohé z Achnatona života: jeho lpění na Atonovi (úctu a obdiv k slunečnímu bohu Atonovi, ale i ke své manželce Nefertiti, zřejmě faktické spoluvládkyni, vyjádřil Achnaton i v citované básni Chvalozpěv na slunce), možná jediném božstvu, jehož paprsky byl schopen rozeznat, výjimečné fyzické důvěrnosti uvnitř královské rodiny, zachycené v amarnském umění, všude zdůrazňovaný smysl pro dotyk, faraonova fyzická slabost, vyjádřená častým použitím hole nebo berly (stejně jako enormní počet holí v hrobce jeho syna Tutanchamona). Reevesova diagnóza by také objasňovala časnou a dosud nevysvětlenou Tutanchamonovu smrt a kosterní deformace – nacházené u nemocných Marfanovým syndromem –, patrně u jednoho z plodů pohřbených s mladičkým králem. Další neověřenou hypotézou je názor, že prvním nositelem Marfanova syndromu v rodině by mohl být Achnatonův děd Juja. Nejpřesvědčivější důkaz by však mohla v budoucnu přinést pouze analýza DNA pozůstatků Achnatona a jeho rodinných příslušníků.

Výzdobný program egyptských nekrálovských (takzvaných soukromých) hrobek se obohatil a vyvrcholil v následující Ramessovské době (13. a 12. století př. n. l.), kdy došlo k celkovému uvolnění mravů, jež se projevilo i ve výtvarném umění. Kosmopolitismus tehdejší „světové velmoci“ našel přímou odezvu v umění, hudbě a krásné literatuře, jež plně rozvinula žánr milostné písně. Nadále se již neskrývalo hluboké prožívání citů a lásky, tělesnosti a smyslnosti. Právě v této době mohly také vzniknout uvolněné scény zobrazující nevázanou společnost účastníků (kde nechybí ani nahé hudebnice, zpěvačky a služebné) hostin pořádaných zámožnými Egypťany v domech, sadech a zahradách s rybníčky (obr. 50), ale také proslulý erotický papyrus uložený nyní v Egyptském muzeu v Turíně (obr. 51–53) nebo skalní rytina

ve Wádí Hammámátu zobrazující milování a tergo (obr. 54). Častá jsou takzvaná figurální ostraka z vesnice královských řemeslníků v Dér el-Medíne, jejichž námětem bývají různé polohy soulož. V trojrozměrném umění zmíněné epochy jsou zastoupeny oblíbené dřevěné kosmetické lžičky v podobě plavající nahé dívky.

Pokud jde o výzdobu starověkých egyptských chrámů a papyrů s náboženskou tematikou, objevují se v ní průběžně sexuální motivy, jež ilustrují především stvoření světa (souložící dvojice boha země Geba a bohyně nebe Nuty) (obr. 6) a jednu epizodu usirovského mýtu (oploďňování zesnulého Usira jeho manželkou Esetou v podobě supice nebo sokola) (obr. 7) a zachycující bohy stvořitele Amona (popřípadě Amenrea) a Mina v jejich ithyfalických podobách (obr. 13). Rozšířený je i oficiální motiv bohyně Esety kojící svého syna Hora. Kupodivu žádné erotické scény se neobjevují v souvislosti s oblíbenou Zlatou bohyní lásky, plodnosti, zpěvu, hudby, tance, nerostů tyrkysu a galenitu Hathorou. Jedinou výjimku představuje zajímavá skupina osobních děkovných darů členů egyptských výprav období 12.–19. dynastie do pohoří Gebel ez-Zétu („Pohoří oleje“) ve Východní poušti na rudomořském pobřeží, kterou tvoří stojící hliněné sošky nahých žen (popřípadě ženy s kojencem), někdy zdobené amulety a fajánsovými perlami a zavínuté do pruhů lněné látky, které jsou pravděpodobně symbolem ženské plodnosti, zaručované právě bohyní Hathorou.

Teprve z Pozdní a zvláště Řecké a Římské doby pocházejí hojně kamenné, fajánsové a hliněné erotické plastiky (a terakotové lampy) zobrazující muže s obrovským falem a soulož (obr. 55). Tyto sošky mají nápadnou souvislost s ochranným a válečnickým bohem Besem, jenž bývá znázorňován jako trpaslík s korunou z pštrosích per na hlavě, s dlouhými vlasy a mohutným plnovousem (obr. 16). V sakkárské nekropoli byly ostatně nedávno objeveny takzvané Besovy komory, jejichž nástěnné erotické výzdobě dominuje tento bůh v životní velikosti se svými ženskými partnerkami. Ony záhadné místnosti zřejmě sloužily k rituálním účelům.

V souvislosti se sexualitou ve starém Egyptě a nám známými památkami je třeba připomenout, že jsme odkázáni pouze na dochované hmotné a písemné prameny, což v případě vše-

ho sepsaného představuje podle reálného odhadu egyptologů přibližně pouhou jednu statisícinu staroegyptských záznamů. A neváhejme tvrdit, že s průběžně probíhajícími rozsáhlými odkryvnými pracemi nesčetných archeologických expedic z celého světa, působících nejen v samotném nilském údolí a deltě, ale i v egyptské Západní a Východní poušti a na Sinaji, se podaří objevit mnohé další prameny, které nám jistě přiblíží i dosud jen částečně známou oblast staroegyptské sexuality.

Samostatnou kapitolu tvoří pohnutý životní příběh ptolemaiovské královny Kleopatry VII., která na samém sklonku letopočtu proslula svou krásou, duševními schopnostmi i diplomatickou obratností a do značné míry v dané době

spoluvytvářela dějiny starověkého Egypta a Říma. A nakonec to byla právě ona, svým původem řecká vládkyně, jež se stala trvalou inspirací slavných umělců následujících dvou tisíciletí a skutečně věčným symbolem starého Egypta. V každém případě tak Kleopatra zastínila – asi i neprávem – mnohé jiné výrazné ženské osobnosti, jež se aktivně podílely na vládě, nebo dokonce samy usedly na faraonský trůn. Patřily mezi ně Chentkaus (I., II.), Tetišeri, zbožštěná Ahmose Nefertari, Hatšepsut, Teje, Nefertiti či Nefertari.

Totéž platí o některých schopných Kleopatřiných předchůdkyních, jako byla zbožštěná Arsinoe II. nebo samostatně vládnoucí Bereniké III. a Bereniké IV.

Sexualita, erotika a láska v krásné literatuře

Milostný vztah mezi mužem a ženou, tak často přímo zmiňovaný nebo pouze naznačovaný v egyptské literatuře (mýtech, chvalozpěvech, povídkách a pohádkách) a výtvarném umění, od nejstarších dob „posvěcovala“ velice oblíbená a hojně uctívaná Paní lásky a radosti, Zlatá bohyně Hathora. V jejím společenství se na stěnách velkolepých chrámů, svatyní, kaplí a hrobky dával znázorňovat staroegyptský panovník; na její počest vytrhával hodnostář papyrusové stonky, když se projížděl se svou manželkou a dětmi na loďce v močálech nilské delty; k ní se každodenně obracel ve své důvěrné modlitbě prostý chlapec či dívka.

Úctě k manželství a rodinnému životu také odpovídala nesmírná rodičovská láska k dětem, opět všudypřítomná v literárních dílech a výtvarných projevech ve všech epochách faraonského Egypta. Toto chápání dávných Egyptanů snad nejpřesvědčivěji dokumentují působivé rodinné scény vytesané nebo namalované na stěnách jejich hrobek, které opakovaly z pozemského života to nejdůležitější a nejkrásnější, co mělo být zachováno a trvat věčně na onom světě. Tyto scény představují majitele hrobky sedícího v zahradě se „svou milovanou ženou a paní domu“, jak zní běžné označení manželky. Manželka svého muže něžně objímá a kolem nich si hrají jejich děti. Zobrazení doprovázejí vysvětlující hieroglyfické nápisy a vlastní jména a tituly znázorněných osob, což ještě zvýrazňuje sílu myšlenky a dodává výjevům autentičnosti.

Ve 3. a 2. tisíciletí př. n. l. právně stanovené i fakticky existující rovnoprávné postavení muže a ženy, převládající lyrické cítění a zjemnělý umělecký sloh spolu s výraznou touhou po symetrii a harmonii, celková uvolněná atmosféra a kosmo-

politismus faraonské říše, zdůrazňování milostného vztahu mezi mužem a ženou, všeobecné uctívání bohyně lásky, nadšená a zcela otevřená chvála milovaného muže nebo ženy a neskrývané projevy něhy vůči partnerovi a dětem, to vše tvoří předpoklady pro vznik jedinečných milostných písní na přelomu 14. a 13. století př. n. l.

V této době, na prahu Ramessovské éry (1306 až 1080 př. n. l.), jsou v hrobkách běžně zobra-

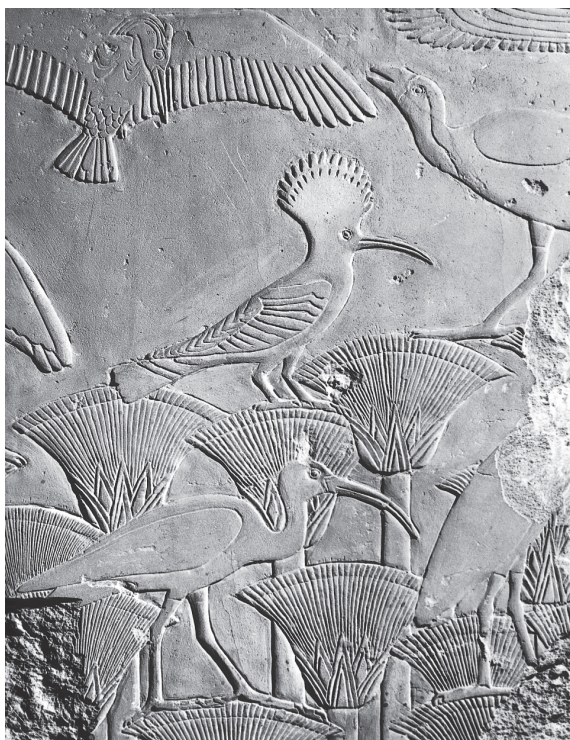

55 Anonym, „*Erotické sošky sedících mužů s nadměrnými faly*“, období 715–332 př. n. l., 25.–31. dynastie; vlevo: zelená fajáns, výška 2,5 cm, délka 4,2 cm; vpravo: keramika bíle malovaná, výška 8 cm, šířka 4,8 cm; naleziště: neznámé, uloženo: Soukromá sbírka, Praha, Česká republika.

Teprve v Pozdní a zvláště Řecké a Římské době se objevují v hojnější míře artefakty s erotickou a sexuální tematikou; jsou to zejména kamenné, fajánsové a hliněné plastiky (a terakotové lampy) zobrazující muže s obrovským falem a soulož. (Fajáns byla ve starém Egyptě oblíbeným materiálem, jehož základem byl bílý křemitý písek, který pokrývala lesklá modrá nebo zelená glazura; z fajáns se zhotovovaly sošky, amulety, korálky, vešebty, dlaždice i nádoby a poháry; v literárních textech se zmiňuje fajáns v přírovnáních.)

zovány scény, jejichž ústředním motivem je láska muže a ženy. Zamilovaný pár se prochází v zahradě, sedí pod kvetoucími stromy nebo v altánku u rybníčku v parku, baví se lovem ptáků a ryb při plavbě lodí v papyrusové houštině (obr. 56–58). Muž střílí lukem nebo vrhá harpunu, zatímco dívka, oděná do průhledného šatu a ozdobená květy lotosu, sedí v jeho blízkosti. Potom odpočívají. Jsou spolu sami a vyznávají si lásku. Nezbývá než jejich milostný rozhovor zaznamenat ...

Staroegyptské milostné písně, jejichž živoucím jádrem je individuální milostný prožitek, jsou velice rozmanité a svěží a vyznačují se z nich hluboký lidský cit, psychologický postřeh a silná láska k přírodě. Kouzlo milostných písní umocňuje jejich prostředí – pohádková krajina na březích Nilu, kde granátovník promlouvá a ukrývá milence, kde létají vzácní ptáci pomazaní myrhou, kde půvabná dívka vystupuje po koupeli z vody s červenou rybičkou v prstech a milý se k ní snáší jako útočící sokol a kde milenci, jež se vždy oslovují jako „bratr“ a „sestra“, společně uctívají Zlatou bohyni lásky a jí se svěřují se svým jediným přáním a touhou. Jejich upřímná vyznání vzájemné lásky a zároveň obavy z odloučení vypovídají nejen o věčných radostech, ale i trampotách zamilovaných ...

Staroegyptské milostné písně

Hle, tajemství počátku!

Ó tahači,

(Tahači – rozumí se: muži, který vlečeš rakev s mumii zesnulého či zesnulé v den pohřbu do pohřebiště. Poznámka Břetislava Vachaly.)

pohled na představenou harémových tanečnic,
jež rozdává radost, kdykoli se jí jen zachce!

Je hbitá jako šakal

a svěží jako zeleň.

Kdo ji jednou spatří, zahoří pro ni!

Dávné písně lásky: Milostná lyrika starého Egypta (1982). Přeložil Břetislav Vachala, přebásnil Michal Černík. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 109.

Tato slova doprovázejí scénu s tanečnicemi, která zdobí jednu ze stěn kaple manželky vezíra a velmože *Mereruky* v jeho velkolepé hrobce na královském pohřebišti v Sakkáre z doby kolem roku 2330 př. n. l. Je to nadšená chvála krásy představené harémových tanečnic. Donedávna byla považována za nejstarší a na dobu dalšího tisíciletí jedinou milostnou píseň – do roku 2000, kdy čeští egyptologové objevili v sousedním Abúsíru hrobku *Intiho* (syna vezíra Kara), soudce a představeného zádušních kněží Tetiho pyramidy (obr. 59–60). Tuto domněnku poopravil v hrobce *Intiho* odhalený začátek unikátní písně („*Miluji tě, jsa podmaněn tvou krásou ...*“), pocházející ze stejného období jako píseň *Hle, tajemství počátku!* (Vachala 2000). V případě písně z *Intiho* mastaby jde o skutečnou milostnou píseň vyjadřující obdiv k ženské krásě, zatímco u *Mereruky* se jedná spíše o chválu jedné určité, na reliéfu vyobrazené ženy. Žánr milostné písně, který patří k nejcennějším pokladům staroegyptské literatury vůbec, se nicméně plně rozvinul až v Ramessovské době.

56 Anonym, „*Ptactvo v papyrusové houštině*“, kolem roku 2460 př. n. l., 5. dynastie, úlomek malovaného vápencového reliéfu, výška 102 cm, naleziště: Veserkafův zádušní chrám, Sakkára, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 56 001), Káhira, Egypt.

Papyrusová houština bývala zmiňována v pozdějších milostných písních jako vyhledávané útočiště zamilované dvojice.

Milostné písně z Ramessovské doby, zaznamenané hieratickým písmem (vytvořeným z hieroglyfů pro psaní na papyrus), se dochovaly na Harrisově papyru č. 500 (zde jsou sbírky *Potěšující a krásné písně tvé milé – která miluje tvé srdce – , když se vrací z lučiny* a *Potěšující písně*), který je dnes uložen v Britském muzeu v Londýně (č. 10060), na papyru Chestera Beattyho I. (sbírky *Říkadla velké utěšitelky* a *Sladké výroky, nalezené ve sbírce průpovědí, které sepsal písař pohřebiště Nachtsobek*), nacházejícím se rovněž v Britském muzeu, dále na Turínském papyru č. 1996, Káhírském ostraku č. 25218 a dalších ostrakách na úlomcích vápence, jež jsou s jedinou výjimkou (petrohradská Ermitáž č. 1125) součástí bohatých sbírek Egyptského muzea v Káhiře (č. 1038, 1040, 1078, 25761). Jazykem milostných písní je novoegyptština, v pořadí třetí vývojový stupeň egyptštiny.

Milostné písně byly určeny k přednášení na slavnostních hostinách pořádaných v zahradě či ve svátečně vyzdobeném domě zámožného Egyptana. Při těchto hostinách se nalíčené ženy v dlouhých rouchách z jemného plátna scházely s vystrojenými muži, služebnice jim předkládaly vybraná jídla a nápoje, mladé dívky – profesionální zpěvačky a hráčky na harfu – přednášely za hudebního doprovodu milostné písně.

Mezi egyptskými milostnými písněmi jsou poprvé zastoupeny některé lyrické žánry, jež se ve světové literatuře později opakují. Je to popisná píseň, v níž chlapec líčí tělesné i duševní půvaby a kvality dívky a vyzdvihuje je pomocí básnických přirovnání; ranní píseň, v níž jitro a přicházející den nutí milence k bolestnému rozloučení po společně strávené noci, a nářek u dveří (paraklausithyron), kdy chlapec stojí před zavřenými dveřmi u domu své milé a prosí o vpuštění – obrací se přitom na jednotlivé části dveří a slibuje jim hojně obětiny a úplatkem si chce rovněž získat tesařova učně, aby z lehkého materiálu zhotovil dveře, kterými by se mohl kdykoli bez potíží dostat k vyvolené dívce.

Motivy milostných písní jsou opravdu rozmanité: je tu například nemoc z lásky, s níž si lékáři nevědí rady, ačkoli k vyléčení stačí pohled na milovanou osobu; jsou tu poslové lásky, mezi něž patří zvířata i stromy; setkáváme se zde s překážkami, jako jsou pletichy sokyně nebo proud řeky plné krokodýlů. Tyto a mnohé další motivy rovněž známe z milostných písní jiných národů.

57 Anonym, „*Vůně lásky*“, kolem roku 2300 př. n. l., 6. dynastie, vápencový reliéf (detail), postava muže (vlevo) je v životní velikosti, naleziště: Mererukova mastaba, Sakkára, Egypt.

Princezna a kněžka bohyně lásky Hathory Vatetchethor, zvaná Seššet, čichá vůni lotosového květu po boku svého manžela – vezíra Mereruky.

58 Anonym, „*Pohřební průvod s tanci*“, přibližně 1300 až 1200 př. n. l., 19. dynastie, vápenec, 51x105 cm, naleziště: Sakkára, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 4872), Káhi- ra, Egypt.

Jemný reliéf představuje část pohřebního průvodu, jehož součástí byly i tance a hra na bubínky. Je proveden v expresivním poamarnském uměleckém slohu a kdysi zdobil stěnu některé soukromé hrobky z Ramessovské doby.

Charakteristickým rysem egyptských milostných písní je silný citový vztah k přírodě. Často se v nich objevují zvířata, stromy, rostliny, lučina nebo řeka, přičemž se stávají přímými aktéry. Louka na břehu Nilu je místem setkání milenců, papyrusová houština je ukrývá a granátovník jim poskytuje ochranu. Dívka loví na lučině ptáky do sítí, ale není schopna soustředit se na práci, neboť láska je silnější.

Egyptské milostné písně jsou přes svou jednoduchost a stručnost nesmírně působivé a také dnešnímu čtenáři dobře srozumitelné. Jejich kouzlo a svěžest, jež pramení z hlubokého lidského citu – upřímné vroucí lásky –, je dodnes živé.

Jako ukázkou milostné lyriky starého Egypta vybíráme cyklus *Říkadla velké utěšitelky*, jenž byl zaznamenán společně s jinými literárními díly na papýru (Chestera Beattyho I) ve 12. století př. n. l.

Říkadla velké utěšitelky

První píseň

Mé milé se žádá nevyrovná,
nad všechno na světě je krásnější.
Září jak novoroční hvězda
před krásným rokem.

Vyniká jemnou pletí,
dívá se rozjasněným očima,
a když mluví, mluví sladce,
bez zbytečných slov.

Nad štíhlou šíjí, nad plnými nadry
vlní se tmavá modř vlasů.
Paže má nad zlato
a dlaně jako kalichy lotosu.

Krásu jejích boků a úzkého pasu
umocňují stehna.
Když vznešeně kráčí,
loupí mé srdce.

Muži se za ní otáčejí,
aby ji obdivovali.
Koho obšťastní úsměvem,
cítí se první mezi všemi.

Když vychází z domu,
jako by bylo vidět jenom ji
a žádnou jinou.

Druhá píseň

Můj milý hlasem svádí mé srdce
a způsobuje, že jsem nemocná.
Patří k sousedům domu mé matky,
a přesto nevím, jak se s ním setkat.

Pohled, mé srdce se trápí,
když si na něj vzpomenu.
Zachvátila mne láska.
Pohled, jak je pošetilý,
ale já jsem pošetilá
stejně jako on.
Nic neví o mé touze,
že ho chci objímat.

Můj milý, kéž bych Ti Zlatou
byla přikázána mezi ženami.
Přijď ke mně,
abych tě spatřila,
aby se radoval můj otec a matka,
aby ti vyšli vstříc,
aby jásali, můj milý.

Třetí píseň

Mé srdce touží spatřit Hathořinu krásu
a s ní přebývat v jejím domě.

Cestou jsem potkala Meheje na koni
s jeho mladíky.
Nevím, jak bych mu unikla.
Mám si ho nevsímat?
Cesta se podobá řece
a země mi utíká pod nohama.
Jak jsi strašně nevědomé, srdce moje!
Proč Meheje přehlížíš?
Když ho nevsímaře minu,
jen mu tak prozradím své city.
Hle, jsem tvoje, řeknu mu.
A on bude mé jméno hlasitě velebit.
Ustanoví mě první
z těch, kteří ho následují.

Čtvrtá píseň

Srdce se mi prudce chvěje,
 když pomyslím, jak ho miluji.
 Nenechá mě kráčet
 jako jiného člověka.
 Nedovolí mi obléknout si šaty,
 nedovolí mi uchopit vějíř,
 nedovolí mi nalíčit si oči
 ani se pomazat vonnými mastmi.
 Když na něj pomyslím,
 srdce mi říká:
 Nezastavuj se! Jdi rovnou k cíli!

Netrap mě, srdce moje,
 nebuď tak pošetilé!
 Vzpamatuj se!
 Když milý k tobě přichází,
 přicházejí s ním
 i oči jiných.
 Nedopusť, aby lidé o mně řekli:
 Ta žena se zamilovala.
 Kdykoliv na něj pomyslíš,
 zůstaň pevné, srdce moje.

Pátá píseň

Uctívám Zlatou,
 modlím se k Jejímu Veličenstvu,
 velebím Paní nebe,
 chválím Paní lásky.
 Snažně jsem ji prosil.
 A ona vyslyšela mé prosby
 a mou paní mi seslala.
 Přišla za mnou, aby mě spatřila.

Jásal jsem, cítil se šťastný a velký,
 neboť mi řekli:
 Hle, ona je tady!
 A když vstoupila,
 mladíci se mlčky uklonili
 z veliké touhy k ní.

Znovu jsem prosil bohyni lásky,
 aby mi darovala milou.
 Před třemi dny jsem ji prosil
 jejím jménem.
 Odešla ode mne před pěti dny.

59 Anonym, „Služebník se psem“, kolem roku 2330 př. n. l., 6. dynastie, vápencový reliéf, výška 22,5 cm, naleziště: hrobka Intiho, soudce a představeného zádušních kněží Tetiho pyramidy, jižní Abúsír, Egypt.

Součástí výzdoby jižní stěny kaple Intiho mastaby je také znázornění jeho oblíbeného loveckého psa *Idžema*, kterého drží na vodítku plešatý a bradatý služebník trpasličího vzrůstu. Egypťané měli psy (a také kočky a opice) ve velké oblibě a považovali je za členy rodiny. Jejich jména byla velice příznačná, například „*Krásnohlávek*“, „*Krasavec*“, „*Rychlík*“ nebo „*Silák*“. V případě psa *Idžema* se pravděpodobně jedná o „*Červenáčka*“, čemuž odpovídají i dochované zbytky červeného malování na jeho těle. Jde ostatně o první případ výskytu tohoto zvířecího jména.

60 Anonym, „Hudební scéna“, kolem roku 2330 př. n. l., 6. dynastie, vápencový reliéf, výška 32 cm, naleziště: hrobka Intiho, soudce a představeného zádušních kněží Tetiho pyramid, jižní Abúsír, Egypt.

Severní stěnu kaple Intiho hrobky, objevené českou expedicí v roce 2000, zdobí unikátní hudební scéna představující dva sedící harfeníky a dva zpěváky. Doprovodný hieroglyfický nápis, psaný v nejstarší egyptštině a uspořádaný do dvou řádků zprava doleva, uvádí popěvek a začátek písně, kterou zobrazení zpěváci (zřejmě současně) přednášeli a která v překladu zní: „Miluji tě, jsa podmaněn tvou krásou...“. Jde o nejstarší dochovanou milostnou píseň, vyjadřující obdiv k ženské kráse. Zajímavá je i poslední hieroglyfická značka nápisu, jež zpodobňuje klečící ženu s malým chlapcem na klíně.

Šestá píseň

Šla jsem kolem jeho domu
a dveře byly otevřené.
Milý stál vedle své matky
a všichni sourozenci byli s ním.

Mému milému se žádný nevyrovná.
Láska k němu
zachvátí srdce každého,
kdo jej spatří.

Když jsem šla kolem,
pohlédl na mne
a já osaměla se svým jásosem.
Jak je srdce šťastné,
jak velikou má radost,
že spatřilo milého!

Ach, kéž by jeho matka znala mé přání.
Ach, Zlatá, napověz jí,
ať mne pochopí
a pospíším k svému milému.
Políbím ho před jeho rodinou
a nebudu se stydět,
budu se radovat z jejich údivu,
vždyť ty mne znáš,
znáš mé srdce,
které chce vyskočit.

Bohyni lásky uspořádám svátek,
aby můj milý mohl na mne
hledět celou noc,
a noc bude plynout
a bude krásná.

Sedmá píseň

Už sedm dní jsem nespátřil milou.
Přišla na mne nemoc,
údy mi ztěžkly,
zapomněl jsem na své tělo.

Ani vrchní lékaři
mne nevyлéčí svými léky
Ani zaříkávači
nezaženou mou nemoc.

Stačí však vyslovit její jméno
a já se uzdravím.

Stačí, když budou přicházet její poslové,
a to mne navrátí k životu.

Nad všechny léky,
nad všechny lékařské knihy je má milá.
Ona je můj amulet.
Když přichází, uzdravuji se.
Když se na mne dívá, mládnou.
Když se mnou mluví, sílím.
Když ji objímám, vyhání ze mne zlo.

Odešla ode mne už před sedmi dny.

Říkadla velké utěšitelky (1982). In: *Dávné písně lásky: Milostná lyrika starého Egypta*. Přeložil Břetislav Vachala, přebásnil Michal Černík. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 10–19.

61 Anonym, „*Idol plodnosti*“, 7. století n. l. (nebo později), kost, výška 7,5 cm, naleziště: neznámé, uloženo: Soukromá sbírka, Praha, Česká republika.

Ve starší egyptologické literatuře byly malé kostěné figurky žen tohoto typu považovány za dětské hračky – panenky. Nyní se však ukazuje, že se jedná spíše o idoly ženské plodnosti, které vyjadřovaly přání ženy otěhotnět a mít děti. Sty-

lizovaná postava vyřezaná ze zvířecí kosti patřičně také zdůrazňuje dolní část ženského těla. Jelikož jde o pokračování dávného egyptského zvyku (již ve Střední říši) zhotovování ženských plastik ze dřeva a fajánse jako mocných idolů plodnosti zaručujících početí, máme zde zároveň jeden z dokladů, jak tradice faraonského Egypta přetrvávají i v mnohem pozdějším křesťanském a islámském období.

Literatura

(citovaná, použitá, doporučená)

- Amenhotep IV. (Achnaton) (kolem roku 1350 př. n. l.): *Chvalo zpěv na Slunce*. In: Vachala, Břetislav (1986): Achnatonův chvalozpěv na Slunce. *Nový Orient*, roč. 41, 1986, č. 9, s. 280–281.
- Araújo, Luís Manuel de (2000): *Estudos sobre Erotismo no Antigo Egípto*. Lisboa: Edições Colibri.
- Arnold, Dorothea (1996): *The Royal Women of Amarna: Images of Beauty from Ancient Egypt*. New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Ashton, Sally-Ann (2003): *The Last Queens of Egypt*. London: Pearson.
- Assmann, Jan (2001): *Màat: Gerechtigkeit und Unsterblichkeit im Alten Ägypten*. München: Verlag C. H. Beck
- Baines, John (1984): *Fecundity Figures: Egyptian Personification and the Iconology of a Genre*. Warminster: Aris and Phillips.
- Baines, John – Málek, Jaromír (1996): *Svět starého Egypta: Kulturní atlas*. Praha: Knížní klub.
- Bishop, Clifford – Husain, Shahrukh – Vitebsky, Piers (2001): *Origins – The Evolution of Sexual Culture*. In: Bishop, Clifford – Osthelder, Xenia, ed., *Sexualia: From Prehistory to Cyberspace*. Köln am Rhein: Koenemann Verlagsgesellschaft mbH, s. 129–187.
- Bishop, Clifford – Osthelder, Xenia, ed. (2001): *Sexualia: From Prehistory to Cyberspace*. Köln am Rhein: Koenemann Verlagsgesellschaft mbH.
- Brunner-Traut, Emma (1981): *Die Alten Ägypter: Verborgenes Leben unter Pharaonen*. 3. vydání. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer.
- Burridge, Alwyn L. (1993): Akhenaten: A New Perspective. Evidence of a Genetic Disorder in the Royal Family of 18th Dynasty Egypt. *Journal of the Society for the Study of Egyptian Antiquities*, roč. 23, s. 63–74.
- Callender, Vivienne Gae (1992): *The Wives of the Egyptian Kings: Dynasties I–XVII*. Díl I–III. PhD Dissertation. Sydney: Macquarie University Press.
- Cannuyer, Christian, ed. (2001): *La femme dans les civilisations orientales et Miscellanea Aegyptologica. Christiane Desroches Noblecourt in honorem (= Acta Orientalia Belgica, XV)*. Bruxelles – Louvain – Leuven Société: Belge d'Études Orientales.
- Capel, Anne K. – Markoe, Glenn E., ed. (1996): *Mistress of the House, Mistress of Heaven: Women in Ancient Egypt*. New York: Hudson Hills Press.
- Dávné písně lásky: Milostná lyrika starého Egypta* (1982). Přeložil Břetislav Vachala, přebásnil Michal Černík. Praha: Československý spisovatel, 1982.
- Desroches Noblecourt, Christiane (1986): *La femme au temps des pharaons*. Paris: Stock/Laurence Pernoud.
- Dodson, Aiden – Hilton, Dyan (2004): *The Complete Royal Families of Ancient Egypt*. London: Thames and Hudson.
- Feucht, Erika (1995): *Das Kind im Alten Ägypten*. Frankfurt – New York: Campus Verlag.
- Fischer, Henry George (1989; 2000): *Egyptian Women of the Old Kingdom and of the Heracleopolitan Period*. 1. vydání; 2. vydání. New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Fox, Michael V. (1985): *The Song of Songs and the Ancient Egyptian Love Songs*. Madison (Wisconsin): The University of Wisconsin Press.
- Freed, Rita E. – Markowitz, Yvonne J. – D'Auria, Sue H. (1999): *Pharaohs of the Sun: Akhenaten, Nefertiti, Tutankhamen*. Boston – London: Museum of Fine Arts.
- Hawass, Zahi (1995): *Silent Images: Women in Pharaonic Egypt*. Cairo: Cultural Development Fund.
- Helck, Wolfgang – Otto, Eberhard – Westendorf, Wolfhart, ed. (1975–1988): *Lexikon der Ägyptologie*. Díl I–VII. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Hérodotos (1972): *Dějiny aneb devět knih nazvaných Músy*. Přeložil Jaroslav Šonka. Praha: Odeon.
- Hill, Charlotte – Wallace, William (1999): *Erotikon: Erotische Kunst und Literatur aus aller Welt*. Köln: Benedikt Taschen Verlag GmbH. (Překlad anglického originálu: *Erotica: An Illustrated Anthology of Sexual Art and Literature*, Volumes I, II+III. London: Eddison Sadd Editions Limited, 1992, 1993, 1996.)
- Hopkins, Keith (1980): Brother – Sister Marriage in Roman Egypt. In: *Comparative Studies in Society and History*, roč. 22, č. 3, s. 303–354.
- Houlihan, Patrick F. (2001): *Wit and Humour in Ancient Egypt*. London: The Rubicon Press.
- Jacq, Christian (2001): *Egyptiánky. Život žen faraonského Egypta. Královny, manželky, milenky, kněžky*. Praha: Rybka Publishers.
- Jánosi, Peter (1996): *Die Pyramidenanlagen der Königinnen: Untersuchungen zu einem Grabtyp des Alten und Mittleren Reiches*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Janssen, Rosalind M. – Jac, J. (1990): *Growing Up in Ancient Egypt*. London: Rubicon Press.
- Janssen, Rosalind M. – Jac, J. (1996): *Getting Old in Ancient Egypt*. London: Rubicon Press.
- Kampen, Natalie Boymel, ed. (1996): *Sexuality in Ancient Art: Near East, Egypt, Greece, and Italy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kemp, Barry J. (1989): *Ancient Egypt: Anatomy of a Civilization*. London – New York: Routledge.
- Lesko, Barbara S., ed. (1989): *Women's Earliest Records from Ancient Egypt and Western Asia*. Atlanta (Georgia): Scholars Press.
- Lo Duca, Giuseppe Maria (1966): *Erotique de l'art*. Paris: La Jeune Parque.
- Lo Duca, Giuseppe Maria (1969): *Histoire de l'érotisme*. Paris: La Jeune Parque.
- Málek, Jaromír (1999): *Egyptian Art*. London: Phaidon Press.

- Málek, Jaromír (2003): *Egypt: 4000 Years of Art*. London: Phaidon Press.
- Manniche, Lise (1987): *Sexual Life in Ancient Egypt*. London – New York: KPI Ltd.
- Manniche, Lise (1999): *Sacred Luxuries: Fragrance, Aromatherapy and Cosmetics in Ancient Egypt*. London: Opus Publishing.
- Mathieu, Bernard (1996): *La poésie amoureuse de l'Égypte ancienne*. Le Caire: IFAO.
- Meskel, Lynn (2002): *Private Life in New Kingdom Egypt*. Princeton: Princeton University Press.
- Montserrat, Dominic (1996): *Sex and Society in Graeco-Roman Egypt*. London – New York: Kegan Paul International.
- Montserrat, Dominic, ed. (1998): *Changing Bodies, Changing Meanings: Studies on the Human Body in Antiquity*. London: Routledge.
- Morenz, Siegfried (1982): *Die Stellung der Frau im alten Ägypten*. Leipzig: Karl-Marx-Universität.
- Mysłiwiec, Karol (1998): *Eros nad Nilem*. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Neumann, Stanislav Kostka (1925–1926): *Dějiny lásky. Populární obrazy z dějin snubnosti, manželství a prostituce od pravěku až po dobu nejnovější. Podle výsledků bádání moderního a z vědeckých děl nejspolehlivějších sest. a zprac. Hynek Záruba a Jiří Votoček*. 5 svazků – Díl 1. (Láska primitivní), 1925, 359 s., 17 obr. Díl 2. (Láska antická), 1925, 395 s., 18 obr. Díl 3. (Láska středověká), 1925, 509 s., 22 obr. Díl 4. (Láska východní), 1925, 491 s., 22 obr. Díl 5. (Láska novodobá), 1926, 602 s., 26 obr. Praha: Šotek.
- Neumann, Stanislav Kostka (1931–1932): *Dějiny ženy: Populární sociologické, etnologické a kulturně-historické kapitoly*. 4 svazky – Díl 1. (Žena přírodní), 1931, 542 s., 210 obr. Díl 2. (Žena starověká), 1932, 452 s., 172 obr. Díl 3. (Žena středověká a renesanční), 1932, 349 s., 140 obr. Díl 4. (Žena novodobá a moderní), 1932, 512 s., 196 obr. Praha: Melantrich.
- Neumann, Stanislav Kostka (1999): *Dějiny ženy: Populární sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. (Reedice s doplňkem dr. Evženie Kloučkové.) Praha: Ota- kar II., Euromedia group k. s., Knižní Klub Praha.
- Nofret – Die Schöne: *Die Frau im Alten Ägypten*. Ausstellungskatalog I. Mainz: Verlag Philipp von Zabern, 1984.
- Nofret – Die Schöne: *Die Frau im Alten Ägypten*. Ausstellungskatalog II. Mainz: Verlag Philipp von Zabern, 1985.
- Ogden, Daniel (1999): *Polygamy, Prostitutes and Death*. London: Duckworth.
- Omlin, Joseph A. (1973): *Der Papyrus 55001 und seine Satirisch-erotischen Zeichnungen und Inschriften*. Torino: Edizioni d'Arte Fratelli Pozzo.
- Pérez Arroyo, Rafael (2003): *Egypt: Music in the Age of the Pyramids*. Madrid: Editorial Centro de Estudios Egipcios
- Pfrommer, Michael (2002): *Königinnen vom Nil*. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.
- Pinch, Geraldine (1993): *Votive Offerings to Hathor*. Oxford: Griffith Institute, Ashmolean Museum.
- Pomeroy, S. B. (1984): *Women in Hellenistic Egypt from Alexander to Cleopatra*. New York: Schoecken Books.
- Redford, Donald B., ed. (2000): *The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt*. Díl I–III. Oxford: Oxford University Press.
- Reeves, Nicholas (2003): *Achnaton: Falešný egyptský prorok*. Praha – Litomyšl: Paseka.
- Reiser, Elfriede (1972): *Der königliche Harem im alten Ägypten und seine Verwaltung*. Wien: Verlag Notring.
- Roberts, Alison (1995): *Hathor Rising: The Serpent Power of Ancient Egypt*. Totnes: Northgate Publishers.
- Robins, Gay (1988): *Ancient Egyptian Sexuality. Discussions in Egyptology*, roč. 11, s. 61–72.
- Robins, Gay (1993): *Women in Ancient Egypt*. London: British Museum Press.
- Robins, Gay (1996): *Dress, Undress, and the Representation of Fertility and Potency in New Kingdom Egyptian Art*. In: Kampen, Natalie Boymel, ed., *Sexuality in Ancient Art: Near East, Egypt, Greece, and Italy*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 27–40.
- Roth, Silke (2001): *Die Königsmütter des Alten Ägypten von der Frühzeit bis zum Ende der 12. Dynastie*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Roth, Silke (2002): *Gebieten aller Länder: Die Rolle der königlichen Frauen in der fiktiven und realen Aussenpolitik des ägyptischen Neuen Reiches*. Freiburg – Göttingen: Universitätsverlag – Vandenhoeck & Ruprecht.
- Říkadla velké utěšitelky (1982). In: *Dávné písně lásky: Milostná lyrika starého Egypta*. Přeložil Břetislav Vachala, přebásnil Michal Černík. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 10–19.
- Shaw, Ian – Nicholson, Paul (1995): *British Museum Dictionary of Ancient Egypt*. London: British Museum Press.
- Schaw, Brent D. (1992): *Explaining Incest: Brother-Sister Marriages in Graeco-Roman Egypt*. *Man*, roč. 27, s. 267–299.
- Schmidt, Robert A. – Voss, Barbara L., ed. (2000): *Archaeologies of Sexuality*. London – New York: Routledge.
- Strouhal, Eugen (1994): *Život starých Egyptanů*. London: Opus Publishing Limited.
- Teeter, Emily (1997): *The Presentation of Maat: Ritual and Legitimacy in Ancient Egypt*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Troy, Lanna (1986): *Patterns of Queenship in Ancient Egyptian Myth and History*. Uppsala: Universitas Uppsaliensis.
- Tyldesley, Joyce (1999): *Dcery bohyně Isis*. Ostrava: Domino.
- Vachala, Břetislav (1978): *Sociální postavení ženy v Egyptě za Staré říše*. Nepublikovaná rigorózní práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Vachala, Břetislav (1992): *Moudrost starého Egypta*. Praha: Knižní podnikatelský klub.
- Vachala, Břetislav (1994): *Pověsti a legendy faraónského Egypta*. Praha: Knižní podnikatelský klub.
- Vachala, Břetislav (1997): *Mír na Nilu: První mírová smlouva a její pozadí*. Praha: Makropulos.
- Vachala, Břetislav (2000): *Nejstarší literární texty v nekrálovských hrobkách egyptské Staré říše*. Brno: Nadace Universitاس Masarykiana – Nakladatelství a vydavatelství NAUMA.
- Vachala, Břetislav (2001): *Objev hrobky staroegyptského soudce: Nejstarší milostná píseň a jedno z nejstarších psích jmen*. *Vesmír*, roč. 80 (131), 2001, č. 5, s. 255–260.

- Vachala, Břetislav (2003): *Egypt*. Praha: Libri.
- Vachala, Břetislav (2003): *Milostné písně starého Egypta*. Praha: Set Out.
- Vachala, Břetislav (2003): „Miluji tě, jsa podmaněn tvou krásou“ aneb nejstarší egyptská milostná píseň. *Univerzitní noviny – List Masarykovy univerzity a Nadace Univerzity Masarykiana*, roč. 10, č. 2, s. 43–45.
- Verner, Miroslav (1994): *Ztracené pyramidy, zapomenutí faraoni: Abúsir*. Praha: Academia – Škodaexport.
- Verner, Miroslav (1995): *Abusir III: The Pyramid Complex of Khentkaus*. Praha: Universitas Carolina – Academia.
- Verner, Miroslav (1997): *Pyramidy: Tajemství minulosti*. Praha: Academia.
- Verner, Miroslav – Bareš, Ladislav – Vachala, Břetislav (1997): *Ilustrovaná encyklopedie starého Egypta*. Praha: Karolinum.
- Verner, Miroslav – Callender, Vivienne G. (2002): *Abusir VI – Djedkare's Family Cemetery*. Prague: Set out.
- Walker, Susan – Ashton, Sally-Ann, ed. (2003): *Cleopatra Reassessed*. London: The Trustees of the British Museum.
- Walker, Susan – Higgs, Peter (2001): *Cleopatra of Egypt from History to Myth*. London: The British Museum Press.
- Ward, William A. (1986): *Essays on Feminine Titles of the Middle Kingdom and Related Subjects*. Beirut: American University of Beirut.
- Wedel, Carola (2005): *Nofretete und das Geheimnis von Amarna*. Mainz: Philipp von Zabern.
- Wenig, Steffen (1967): *Die Frau im alten Ägypten*. Leipzig: Edition Leipzig.

O vydání knihy Kruh prstenu 1 se zasloužily laskavou podporou:

Generální sponzor

HOŠEK MOTOR a. s.
Žarošická 17, 628 00 Brno

DOPRAVNÍ STAVBY BRNO, s. r. o.
Trnkova 150, 628 00 Brno-Líšeň

GRANTOVÁ AGENTURA ČESKÉ REPUBLIKY
(Lidská sexualita a kultura: Obecně antropologická a sexuologická analýza – 403/05/2552)

INAUDIT, s. r. o.
Březinova 10, 186 00 Praha 8

KALCŮ, s. r. o., látky*galanterie
Brno–Praha

LCS BUSINESS CENTRE a. s.
Václavská 55, 639 00 Brno

NOVATECH CZ, s. r. o.
Hrnčířská 7, 602 00 Brno

STYL 2000 spol. s r. o.
Koliště 33, 602 00 Brno

TISKÁRNA EXPODATA-DIDOT, spol. s r. o.
Výstaviště 1, 648 75 Brno

AUTOŘI TĚTO KNIHY

Filipský, Jan (23. 3. 1943, Moravské Budějovice), PhDr., CSc., indolog, sanskrtista a tamilista, historik a překladatel; vědecký pracovník Orientálního ústavu Akademie věd České republiky v Praze. V letech 1960–1965 vystudoval obory anglistika, tamilistika a indologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 1969 je vědeckým pracovníkem Orientálního ústavu Akademie věd České republiky v Praze. Odborně se zabývá staršími i novějšími dějinami jihoasijského subkontinentu, zvláště drávidské oblasti, staroindickou filozofií a kulturou, tamilskou lidovou poezií, hinduistickou mytologií a mezietnickými vztahy na Šrí Lance. Vydal politický životopis *M. K. Gándhího* (1989), dvě geograficko-historické příručky o Šrí Lance (1972, 1984), *Encyklopedii indické mytologie* (1998) a řadu vědeckých i vědecko-popularizačních časopiseckých statí. Je spoluautorem historické monografie o prvním sjednotiteli Indie císaři Ašókoví (1970), prvního českého překladu *Bhagavadgity* (1976, 2000) ze sanskrtského originálu, vysokoškolské učebnice *Dějiny pravěku a starověku* (1979), zeměpisného a historického přehledu *Indický subkontinent* (1980), sborníků *Bohové s lotosovými očima* (1986, 1997) a *Prameny života* (1982, 1997). Autorsky se rovněž spolupodílel na přípravě rozsáhlé syntézy *Dějiny Indie* (2003) a souborné studie *Dějiny Bangladěše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky* (2003). Sestavil a redakčně zpracoval biograficko-bibliografický slovník *Kdo byl kdo – čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté* (1999). Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie připravil studii *Indie z perspektivy antropologie sexuality a erotiky* (2007).

Kontakt: PhDr. Jan Filipický, CSc., Orientální ústav Akademie věd České republiky, oddělení Jižní Asie, Pod vodárenskou věží 4, 182 08 Praha 8, e-mail: filipsky@orient.cas.cz.

Honcoopová, Helena (1. 11. 1948, Praha), PhDr., japonoložka a historička umění. V letech 1967–1972 absolvovala studia anglistiky a japanistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, 1974–1977 mimořádná studia historie umění, 1972–1983 a od roku 1994 dosud zaměstnána jako kurátor japonských sbírek ve Sběrce orientálního umění Národní galerie v Praze, od roku 2003 je ředitelkou této Sběrky. Devětkrát navštívila Japonsko. Od roku 2004 působí jako členka výboru European Network of Japanese Art Collections (ENJAC). Publikace: *Japanese Graphic Art from the Collection of the National Gallery in Prague* (Tokyo: Óta Memorial Museum of Ukiyoe, 1994), *Sto básní (Hjakunin Isšu)* (antologie japonské poezie z roku 1236, překlad z japonštiny, Praha: Národní galerie v Praze, 1997), *Knihy řezané do dřeva* (Praha: Národní galerie v Praze, 1997), *Japanese Illustrated Books and Manuscripts from the National Gallery in Prague* (spoluautoři M. Koike – A. P. Reznér, Praha: Národní galerie v Praze, 1998), *Japan v knihách Joe Hlouchy* (Revolver Revue, 1999), *O horách v srdci japonských literátů (Kameda Bósai)*, doslov In: Macuo Bašó: *Úzká stezka do vnitrozemí* (Praha: DharmaGaia, 2001), Lubor Hájek: *Bambusy* (kniha in memoriam

Lubora Hájka – úvod a redakce, Praha: DharmaGaia, 2002), *Japanese Woodcuts from the Collection of the National Gallery in Prague* (Kjóto: Kyoto National Museum, 2002), *Zlatý věk ukiyoe* (Praha: Národní galerie v Praze, 2004), *Kunisada – mistr pozdního japonského dřevorezu* (Praha: Národní galerie v Praze, 2005), *Krajiny, ptáci a květiny* (Praha: Národní galerie v Praze, 2006), *Černá na bílé – moderní japonská kaligrafie* (Praha: Národní galerie v Praze a Galerie výtvarných umění v Chebu, 2007).

Kontakt: PhDr. Helena Honcoopová, Národní galerie v Praze, Sběrka orientálního umění, Zbraslav zámek, 156 00 Praha 5, e-mail: honcoopova@ngprague.cz.

Hruška, Blahoslav (5. 5. 1945, Český Brod), profesor PhDr., DrSc., asyriolog, historik a religionista; profesor a zakladatel Katedry religionistiky a teorie náboženství Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, vědecký pracovník Orientálního ústavu Akademie věd České republiky v Praze. V letech 1962–1967 absolvoval obory klínopisné bádání a archeologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V současné době je profesorem na Katedře religionistiky Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, vědeckým pracovníkem Orientálního ústavu Akademie věd České republiky v Praze, hostujícím profesorem na Svobodné univerzitě a v Ústavu Maxe Plancka pro dějiny vědy v Berlíně. V letech 1973–1989 byl výkonným redaktorem a 1989–1997 šéfredaktorem mezinárodního vědeckého časopisu *Archiv orientální* (více než 40 vlastních příspěvků). Překládá vědecko-naučnou literaturu (například kapitoly věnované dějinám starověku v knihách a sbornících: *Kronika lidstva* (1993); *Kronika techniky* (1993); *Kronika medicíny* (1994); *Sfinga 2* (1996); *Sfinga 3* (1997); *Svět Mezopotámie* (1998); *Nebe, peklo a nirvána* (1999) a významně se podílí na tvorbě encyklopedií (*Diderot*, 1998–, *Bertelsmannova všeobecná encyklopedie*, 1999–); dále spolupracuje s Českým rozhlasem (pořady *Me-teor a Mikrofórum*) a s Českou televizí (historický seriál *Sfinga, Století válek*). V pedagogické a vědecké práci se zabývá především hospodářskými dějinami a náboženstvím starověkého Předního východu, sumerskými klínopisnými texty, mytologií a mytickým myšlením. Publikoval u nás i v zahraničí řadu vědeckých studií, encyklopedických hesel a knih: *Der Mythenadler Anzu in Literatur und Vorstellung des alten Mesopotamien* (1975); *Mýty staré Mezopotámie (část Sumer)* (1977); *Prameny života* (1982); *Pod babylónskou věží* (1987); *Tradiční obilnářství staré Mezopotámie* (1992); *Kulturní život starého Sumeru* (1995); *Sumerian Agriculture: New Findings* (1995); *Duchovní prameny života (část Sumer)* (1997) aj. Zejména v člancích časopisu *Nový Orient* přiblížil českým čtenářům historické a kulturní dědictví sumerské civilizace v dávné Mezopotámii. Je stálým spolupracovníkem výboru Mezinárodní asociace asyriologů (Amsterdam, Paříž) a členem mezioborového týmu Sumerian Agriculture Group se sídlem v Cambridgi, v červenci 1996 byl jedním z hlavních organizátorů 43. Mezinárodního kongresu asyriologů v Pra-

ze, v letech 1994–1997 řídil rozsáhlý grantový projekt *Encyklopedie starého Předního východu*, který se stal základem stejnojmenné knižní publikace (Praha: Libri, 1999). Její publikace získala v roce 2000 Cenu Akademie věd České republiky. Od roku 1996 pracuje na samostatném projektu *Poznání bez soustavy pojmů* v prestižním Ústavu Maxe Plancka pro dějiny vědy v Berlíně, kde také pořádá semináře. V Německém archeologickém ústavu (DAI) v Berlíně se podílí na projektu *Forschungsarchiv* (staré ruské výzkumy v Příkaspí a Kavkazsku). Na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze akreditoval magisterské studium religionistiky, byl členem Akademického senátu a přednáší studentům dějiny Izraele ve starověku, přehled světových náboženství, kulturní dějiny starého Předního východu a Úvod do klínového písma a sumerštiny spojený s četbou textů. Na Západočeské univerzitě v Plzni se podílí na výuce sociální a kulturní antropologie (*Duchovní svět starověkého Předního východu, Vliv náboženských systémů Předního východu na křesťanství*). Působí též jako školitel v postgraduálním studiu, a to i na jiných fakultách Univerzity Karlovy v Praze a na univerzitách v Brně, Olomouci a Plzni.

Kontakt: Prof. PhDr. Blahoslav Hruška, DrSc., Orientální ústav Akademie věd České republiky, Pod vodárenskou věží 4, 182 08 Praha 8, e-mail: hruska@orient.cas.cz; Katedra religionistiky a teorie náboženství Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Pacovská 350/4, 140 00 Praha 4.

Kandert Josef (22. 7. 1943, Praha), profesor PhDr., CSc., etnolog a sociokulturní antropolog; vedoucí Katedry sociologie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1966 absolvoval obory etnografie, folkloristika a afrikanistika na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 1969 byl vědeckým pracovníkem Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur v Praze, od roku 1998 je vedoucím Katedry sociologie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Výzkumy prováděl v Nigérii, na Pobřeží Slonoviny, v Etiopii, v Zimbabwe a také na Slovensku. Od roku 1992 přednáší sociální a kulturní antropologii na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Je autorem knihy *Afrika* (1984) a dalších monografií a článků věnovaných africkým kulturám a problematice společenských vztahů „přírodních“ národů. Absolvoval četné badatelské a přednáškové pobyty v Nigérii, Portugalsku, USA, ve Velké Británii a v dalších zemích. Je členem Národopisné společnosti, European Association of Social Anthropologists a Slovenské národopisné společnosti.

Kontakt: Prof. PhDr. Josef Kandert, CSc., Katedra sociologie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, U Kříže 8, 159 00 Praha 5-Jinonice, e-mail: kandert@mbox.fsv.cuni.cz.

Kašpar, Oldřich (6. 1. 1952, Jestřebí), docent PhDr., CSc., amerikanista, etnolog, historik, překladatel a spisovatel; docent Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a člen korespondent Mexické akademie historie. V roce 1974 absolvoval obory historii a bohemistiku na Univerzitě Palackého v Olomouci. V současné době působí jako docent na Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Je členem České národopisné společnosti, ediční rady Encyklopedie českých dějin, Asociación Española de los Nahuatlats, redakční rady odborného časopisu *Kámen*, redakční rady časopisu *Western World*, Komise pro

sbírkotvornou činnost Náprstkova muzea. V odborné práci se zabývá zvláště dějinami a kulturou předkolumbovské Ameriky, dějinami česko-španělsko-hispanoamerických vztahů, působením českých jezuitů 17. a 18. století v Novém světě, zvláště v Mexiku. V letech 1984–2004 působil jako hostující profesor na Kubě (Universidad de la Habana), ve Španělsku (Universidad Complutense de Madrid), v Mexiku (Universidad Ibero-Americana, Ciudad de México; Universidad Autónoma Nacional de Querétaro, Universidad San Nicolás de Hidalgo, Morelia; Universidad Nacional Autónoma de Baja California, Tijuana) a ve Slovinsku (Univerzita v Ljubljani). Zúčastnil se řady mezinárodních kongresů a sympozií v Anglii, Francii, Itálii, Mexiku, Rakousku, ve Španělsku a na Kubě. V roce 2004 byl koordinátorem jedné ze sekcí Mezinárodního kongresu evropských amerikanistů v Bratislavě. Publikoval několik desítek knih, učebních textů a stovky studií u nás i v zahraničí. Z odborných publikací a edicí: *Nový svět v české a evropské literatuře 16.–19. století* (Praha 1983); *Tam za mořem je Amerika: Dopisy a vzpomínky českých vystěhovalců do Ameriky v 19. století* (Praha 1986); *Zlato v rouše smrti: Antologie z evropských a amerických kronik o dobývání Tenochtitlánu a Tahuantinsuyu* (Praha 1990); *Los Jesuitas Checos en la Nueva España (1678–1767)* (México 1991); *Zámořské objevy 15. a 16. století a jejich ohlas v českých zemích* (Praha 1992); *Légendes et contes des Aztèques* (Paris 1995); *Märchen der Azteken* (Hanau 1995); *Neuvadnou mé květy, neumlknou mé písně: Výbor z aztécké, kečuánské a mexické poezie* (Praha 1996); *Děti Opeřeného hada: Mýty, legendy a pohádky mexických Indiánů* (Praha 1996); *Ninigo a stvoření světa: Mýty, legendy a pohádky Indiánů Jižní Ameriky* (Praha 1996); *El Nuevo Mundo y el Corazón de Europa* (Praha 1997); *Dějiny Mexika* (Praha 1999); *Kouzelný strom: Mýty, legendy, pohádky a humorky Latinské Ameriky a Karibské oblasti* (s Evou Mánkovou, Praha 2001). Autorsky se také podílel na publikaci *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky* (Praha 1996) a to hesly hispanoamerických autorů období conquisty a kolonie. Z beletrie: *Tajemství vlčí rokle* (Praha 1998); *Svatyně smrti aneb Stříbrný Tezcatlipoca* (Praha 1991, druhé vydání 1994); *Koruna a srdce Evropy: Na cestu do Španělska* (Olomouc 1992); *Smrtí život nekončí: Příběh českého misionáře na Amazonce* (Praha 1993); *Toulky magickým světem Mexika* (Praha 2000). Z překladů: José López Portillo y Pacheco, *Příchod Opeřeného hada: Quetzalcóatl* (Praha 1989); Nejkrásnější pohádky z celého světa (se Šárkou Belisovou, Praha 1997); Kolektiv autorů, *Velký atlas zaniklých civilizací* (Bratislava 2000); Hernán Cortés, *Dopisy: Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu* (s Evou Mánkovou, Praha 2000). Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal 8. svazek *Předkolumbovská Amerika z antropologické perspektivy (Karibská oblast, Mezoamerika, Andský areál)* (2002). Byl autorem výstav *Zámořské objevy a jejich ohlas v českých zemích* (Vojenské historické muzeum, Praha, 1992) a *Tadeáš Haenke – český účastník Malaspiny výpravy* (Vojenské historické muzeum, Praha, 1994).

Kontakt: Doc. PhDr. Oldřich Kašpar, CSc., Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: oldrich.kaspar@ff.cuni.cz.

Kolmaš, Josef (6. 8. 1933, Těmice u Hodonína), profesor

PhDr., DrSc., sinolog a tibetolog, sociokulturní antropolog, překladatel; emeritní ředitel Orientálního ústavu Akademie věd České republiky v Praze (1994–2002) a emeritní profesor Masarykovy univerzity v Brně. Po gymnazijních studiích na Velehradě a v Kyjově (1945–1952) absolvoval v letech 1952 až 1957 obory čínština a dějiny Dálného východu na Filologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a v letech 1957 až 1959 tibetský jazyk a literaturu na Ústředním národnostním ústavu v Pekingu. Od roku 1959 do roku 2003 působil v Orientálním ústavu, kde v letech 1961–1964 absolvoval interní vědeckou aspiranturu v oboru tibetanistiky. Působil jako Visiting Lecturer na Australian National University v Canberrě (1966), byl profesorem tibetštiny na Státní jazykové škole v Praze (1975–1994); v roce 1997 se habilitoval v oboru antropologie na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně (*Antropologické struktury zemí východní a vnitřní Asie a jejich místo v současném světě: Fenomén sociokulturního přenosu*), v roce 2003 byl jmenován profesorem antropologie na Masarykově univerzitě v Brně. V letech 1994–2003 byl členem redakčních rad *Archivu orientálního* a *Nového Orientu*. Je členem International Association for Tibetan Studies (1979), European Association of Chinese Studies (1990). V letech 1993–2001 byl členem Vědecké rady Akademie věd České republiky v Praze. Od roku 1998 je členem ediční rady Edice Scientia Nadace Universitas Masarykiana v Brně, od roku 2003 členem Vědecké rady Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, v letech 2004–2005 byl členem redakční rady časopisu *Univerzitní noviny* (Brno). V odborné práci se zabývá sociokulturní antropologií a politickými a kulturními dějinami Číny a Tibetu, tibetskou historiografií, klasickou tibetskou a čínskou literaturou, tibetským buddhismem a bibliografií tibetského a tibetologického písemnictví. Překládá z čínštiny, tibetštiny a některých evropských jazyků. Publikoval u nás i v zahraničí řadu vědeckých knih, překladů a odborných statí, mimo jiné *Bibliography of Sino-Tibetan Languages*, sv. 2 (Wiesbaden 1963, spoluvydavatel); *Tibet and Imperial China: A Survey of Sino-Tibetan Relations up to the End of the Manchu Dynasty in 1912* (Canberra 1967); *A Genealogy of the Kings of Derge (Sde-dge'i rgyal-rabs)* (Prague 1968); *Tibetan Manuscripts and Blockprints in the Library of the Oriental Institute Prague* (Prague 1969); *Prague Collection of Tibetan Prints from Derge, I–III* (Wiesbaden – Prague 1971–1996); *Mezinárodní konference o otázkách statusu a hranic Tibetu (Simla, 1913–1914)* (Praha 1975); *Tibetan Books and Newspapers (Chinese Collection) with Bibliographical Notes* (Wiesbaden – Prague 1978); *The Iconography of the Derge Kanjur and Tanjur* (New Delhi 1978, 2002); *ABC cestovatelů, mořeplavců, objevitelů* (Praha 1979, ve spolupráci s Ivanem Hrbkem); *Ferdinand Stoliczka (1838–1874): The Life and Work of the Czech Explorer in India and High Asia* (Wien 1982); *Chinese Studies on Tibetan Culture* (New Delhi 1983); *The Ambans and Assistant Ambans of Tibet (A Chronological Study)* (Prague 1994); *Buddhistická svatá písma. Šestnáct arhatů* (Praha 1995); *Svět tibetského buddhismu* (Praha 1996, spoluautor); *Vzpomínka na Tibet / Recalling Tibet* (Oslo – Praha 1997, spoluautor); *Tibet: dějiny a duchovní kultura* (Praha 2004); *Suma tibetského písemnictví* (Praha 2004). Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal 11. svazek *Tibet z antropologické perspektivy* (2002), 12.

svazek *Smrt a pohřbívání u Tibetanů* (2003), 16. svazek *První Evropané ve Lhase (1661) (Kircherovo resumé Grueberovy cestovní zprávy. Latinský text a český překlad)* (2003) a 21. svazek (s Jaroslavem Malinou) *Čína z antropologické perspektivy* (2005). Překlady z čínštiny: Po Tü-i, *Drak z černé tůně* (Praha 1958, 1964, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); Fa-sien, *Zápisky o buddhistických zemích* (Praha 1972, 1995); Po Tü-i, *Dallovník v meruňkovém sadu* (Praha 1996, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); Süan-cang, *Zápisky o západních krajinách za Velkých Tchangů* (Praha 2002). Překlady z tibetštiny: *Bajka o ptácích a opicích* (Praha 1965); *Černý mrak v bílém. Tibetská lidová poezie* (Praha 1976, Ostrava 2000, Praha 2005, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); *Tibet, v knize Prameny života. Obraz člověka a světa ve starých kulturách* (Praha 1982, s novým názvem *Duchovní prameny života. Stvoření světa ve starých mýtech a náboženstvích*, Praha 1997); Sakjapandita, *Pokladnice moudrých rčení* (Praha 1984, 1988, Praha – Litomyšl 2006, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); *Tibetská kniha mrtvých. Bardo thödol. Vysvobození v bardu skrze naslouchání* (Praha 1991, 1995, 1998, 2001, 2004, 2007; též ve slovenském překladu, *Tibetská kniha mrtvých*, Praha 1998); *Jádro transcendentální moudrosti* (Praha 1992); *Nangsa Öbum. Mysterium o životě a zmrtvýchvstání krásné paní Nangsy* (Praha 1993); Sönam Gjalčchän, *Zrcadlo králů. Tibetská kronika 14. století* (Praha 1998). Překlady z ruštiny: *Čína. Čínský jazyk* (Praha 1957, spolupřekladatel); G. C. Cybikov, *Cesta k posvátným místům Tibetu* (Praha 1987, 2001). Překlady z angličtiny: XIV. dalajlama, *O Tibetu a tibetském buddhismu* (Praha 1992, spolupřekladatel); *Svoboda v exilu. Autobiografie 14. dalajlamy* (Praha 1992); Roy Willis, *Mytologie světa. Ilustrovaný průvodce* (Praha 1997, spolupřekladatel); W. D. Žagabpa, *Dějiny Tibetu* (Praha 2000); Tarthang Tulku, *Starověký Tibet* (Praha 2006). Překlady z latiny a francouzštiny: Karel Slavíček, *Listy z Číny do vlasti a jiná korespondence z evropskými hvězdáři (1716–1735)*, Praha 1995 (překlad do čínštiny, *Čung-kuo laj-sin* [Listy z Číny], Čeng-čou 2002). Překlad z němčiny: *Lexikon východní moudrosti. Buddhismus, hinduismus, taoismus, zen* (Praha – Olomouc 1996, spolupřekladatel). Odborný editor cestopisných a jiných knih o Tibetu, autor odborných úprav, předmluv, doslovů, poznámek apod.: Arnošt Černík, *Trůny bohů. K nebytčným štítům Himálaje* (Praha 1964, 1972); Láma Yongden [Lama Jongdän] a Alexandra David-Néelová, *Mipam, lama s Paterou moudrostí* (Praha 1969, 1990, Kutná Hora 2000); Evariste-Régis Huc, *Cesta do Lhasy* (Praha 1971, s novým názvem *Putování Tibetem L. P. 1845–1846*, Praha 2002); Heinrich Harrer, *Sedm let v Tibetu. Můj život na dvoře dalajlamy* (Praha 1972, 1998); Ippolito Desideri, *Cesta do Tibetu* (Praha 1976, 2001); W. Y. Evans-Wentz, *Milaräpa. Velký tibetský jógin* (Praha 1996); Helmut Uhlig, *Tibet. Tajemná země na střeše světa* (Praha 2002); Patrick French, *Tibet, Tibet. Historie ztracené země* (Praha 2004); Fosco Maraini, *Skrutý Tibet* (Praha – Litomyšl 2004). Josef Kolmaš je držitelem medaile Kőrösi Csoma Sándora (Budapest, 1984), Zlaté plakety Františka Palackého (Akademie věd ČR, 1993), několika nakladatelských cen ad. K 70. narozeninám mu byl věnován sborník *Studia Sinica et Tibetica* (Dedicated to Josef Kolmaš to His 70th Birthday). *Archiv orientální*, roč. 71, 2003, č. 3, s. 245–489. A dále Martin Slobodník (2003): Vědecká dráha na pomezí sinica a tibe-

tica – k životnému jubileu profesora Josefa Kolmaša. *Studia Orientalia Slovaca*, 2, s. 23–27 (Bratislava).

Kontakt: Prof. PhDr. Josef Kolmaš, DrSc., Čihákova 30, 190 00 Praha 9, telefon: 284 823 782, e-mail: kolmas@post.cz. **Králík**, Miroslav (28. 1. 1973, Brno), RNDr., Ph.D., antropolog; odborný asistent Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity a statutární zástupce vedoucího ústavu. Absolvent magisterského a doktorského studijního programu a rigorózního řízení v oboru antropologie na Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Diplomová práce: *Otisky prstů a dlaní na keramickém materiálu* (2000), vedoucí práce: Doc. MUDr. Vladimír Novotný, CSc.; rigorózní práce: *Otisky prstů na Věstonické venuši* (2003); disertační práce: *Paleodermatoglyfika. Analýza otisků prstů na pravěké keramice: teoretická východiska, metodologické problémy a praktická doporučení* (2004), školitel: Doc. MUDr. Vladimír Novotný, CSc. Zabývá se zejména rozvíjením metod analýzy otisků prstů na pravěkých a historických keramických artefaktech, antropologií sexuality a metodologií vědy. V roce 2000 získal Cenu Biologické sekce, v roce 2004 Cenu rektora Masarykovy univerzity v Brně pro nejlepší studenty doktorského studijního programu. Kontakt: RNDr. Miroslav Králík, Ph.D., Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Vinařská 5, 603 00 Brno, e-mail: kralik@sci.muni.cz.

Křikavová Adéla (9. 8. 1938, Praha – 3. 8. 2002, Samopše), PhDr., CSc., íránistka, islamistka; vědecká pracovnice Orientálního ústavu Akademie věd České republiky v Praze. V roce 1962 absolvovala oborovou kombinaci ruština a gruzínština, v letech 1968–1973 obory perština, arabština, dějiny a kultura islámských zemí na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Zabývala se perštinou a dějinami Íránu, dějinami Kurdů, dále islámským uměním a otázkou vztahu islámu a přírody, islámskou historickou ekologií, vzhledem k Íránu rovněž šíťským islámem. Je autorkou nebo spoluautorkou publikací *Kurdové, Čerkesové* (1984), *Islám – ideál a skutečnost* (1990); *Judaismus, křesťanství a islám* (1994); *Islám a jeho svět* (1995); *Krajina jako domov* (1996); a řady statí v odborném i populárním tisku. Pedagogicky působila na vysokých školách, často přednášela na veřejnosti. Byla předsedkyní České orientalistické společnosti, členkou redakce časopisu *Nový Orient*.

Lomová, Olga (31. 5. 1957, Podbořany), docentka PhDr., CSc., sinoložka; docentka Ústavu Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1981 absolvovala sinologii a orientalistiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V současné době v Ústavu Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze přednáší dějiny čínské literatury, klasickou (a příležitostně i moderní) čínskou poezii, klasickou čínštinu a ideologii ve vztahu k literatuře a umění v Čínské lidové republice. Čínskou literaturou obecně a klasickou poezií zejména se zabývá i v odborné práci. Publikovala *Čítanku tchangské poezie* (1995); *Poselství krajiny: Obraz přírody v díle tchangského básníka Wang Weje* (1999); *Ach běda, přeběda: Oplakávání mrtvých ve středověké Číně* (s Yeh Kuo-liangem, 2005); připravila k vydání přednášky profesorky Lin Wen-yüeh (*Devět zastavení s čínskou básní*, 1999); je editorkou sborníků odborných studií o kultuře Dálného východu: *Acta Universitatis Caroli-*

nae – Orientalia Pragensia XIV (2002), *Recarving the Dragon – Understanding Chinese Poetics* (2003). Usiluje o zpřístupnění prací českých sinologů starší generace českému i mezinárodnímu publiku. K vydání editorsky připravila anglický překlad kulturního cestopisu Jaroslava Průška *Sestra moje Čína (My Sister China)*, 2002) a dále nové vydání překladu Berty Krebsové knihy – Lao-c': *Tao te ťing* (1997) a překlad Jaroslava Průška Pchu Sung-lingových povídek *Zkazky o šesteru cest osudu* (2004). Překládá z čínštiny staré kriminální příběhy (1989, 1996), poezii i prózu moderních autorů (1989, 1997), podílela se na překladu básní tchangského excentrika a čchanového světce Chan-šana (1996), je autorkou úplného překladu Lu Jüho *Knihy o čaji* (2002). Publikovala a publikuje ve sbornících česko-čínské společnosti a v časopisech *Revolver revue*, *Literární noviny*, *Pěší zóna*, *Nový Orient* a další.

Kontakt: Doc. PhDr. Olga Lomová, CSc., Ústav Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 116 38 Praha 1, e-mail: olga.lomova@ff.cuni.cz.

Löwensteinová, Miriam (25. 5. 1958, Praha), docentka, PhDr., Ph.D., koreanistka; docentka Ústavu Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1982 absolvovala koreanistiku a rusistiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, roce 2002 obhájila doktorskou práci na téma *Kim Man-džungŭv Kuunmong – Sen devíti z oblaků v kontextu tzv. staré prózy kodá sosöl*, v roce 2006 se habilitovala na základě práce *Historická vyprávění z doby Tří království a Sjednocené Silly*. Zabývá se starší i novodobou korejskou literaturou, etnografií, kulturou i starší historií. Publikuje články a stati u nás i v zahraničí, překládá. Z knižních překladů: Kim Man-džung, *Sen devíti z oblaků* (1992); *Hvězda blesku* (1992); *Vyprávění z dlouhé chvíle* (1997); *Písň z druhého břehu*, (1997), *Květy okamžiku* (2005). Dále je autorkou prvních přehledných dějin moderní korejské literatury mimo Koreu – *Dějiny moderní korejské literatury* (1998), spoluautorkou *Studii z dějin starší korejské literatury* (2006) a *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje* (2006). Podílela se i na překladu *Dějin Koreje* (2000). V současné době je v tisku další překlad korejského románu 20. století a *Slovník korejských spisovatelů*. Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsala 30. svazek *Korea: Historická vyprávění z doby Tří království a Sjednocené Silly* (2006).

Kontakt: Doc. PhDr. Miriam Löwensteinová, Ph.D., Ústav Dálného východu Filozofické fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 116 38 Praha 1, telefon: 224 491 424, fax: 224 491 423, e-mail: mlowensteinova@yahoo.com.

Macúchová, Klára (28. 10. 1959, Praha), Mgr., japanoložka a překladatelka. V roce 1990 absolvovala orientalistiku a japanologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a působila jako odborná asistentka v Orientálním ústavu Československé akademie věd (nyní Akademie věd České republiky) v Praze. V současné době je odbornou asistentkou v Kabinetu Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Zabývá se zejména moderní japonskou literaturou. Publikuje recenze, časopisecky překlady moderní japonské beletrie, knižně vyšel román *Sansirō* Nacume Sosekiho (Praha: Argo – Brody, 1996) a *Zlatý pavilón* Jukia Mišimy (Praha: Brody, 1998).

Kontakt: Mgr. Klára Macúchová, Doudova 20, 147 00 Praha 4, e-mail: macuki@mbox.vol.cz.

Maiello, Giuseppe (10. 6. 1962, Neapol), Dr., Ph.D., italský sociokulturní antropolog, historik a politolog; odborný asistent Katedry sociálních věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice. V Neapoli, kde se narodil, vystudoval politologii, specializoval se na historii střední a východní Evropy a napsal doktorskou práci *Počátky Českého státu*. V České republice žije trvale od roku 1992. Zabývá se antropologií smrti, sexuality a náboženství. V akademickém roce 1997–1998 na Katedře slavistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy vedl seminář *Náboženské myšlení starých Slovanů*. Od roku 1998 do roku 2006 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze přednášel *Úvod do dějin slovanských národů*. V roce 1999–2000 vedl při Kabinetu společenských věd, kultury a umění Filmové fakulty Akademie múzických umění v Praze seminář o *Upírech*, zde také do roku 2004 přednášel *Úvod do dějin náboženství*. Problematika původu upírství se stala tématem jeho disertační práce a monografie *Vampyrismus v kulturních dějinách Evropy* (2004). V současnosti spolupracuje s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy (Katedra kulturologie), s Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy, kde vede kurz *Antropologie smrti*, s Filozofickou fakultou Západočeské univerzity (Katedra politologie a mezinárodních vztahů) a s Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity v Brně (Ústav slavistiky). Přispívá k propagaci české vědecké literatury o raném středověku, například několika překlady a recenzemi publikovanými v italském slavistickém časopisu *Europa Orientalis*, aj. Na české půdě usiloval o to, aby se antropologické kulturní studie staly součástí výuky kateder slavistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Kromě toho publikoval v češtině rozsáhlou prezentaci o *Základních směrech italské slavistiky v posledních padesáti letech*. Je členem celostátního výboru *Spolku česko-lužického* a zakladatelem spolku *Rodná víra*.

Kontakt: Dr. Giuseppe Maiello, Ph.D., Katedra sociálních věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice, Studentská 84, 532 10 Pardubice, e-mail: giuseppe.maiello@upce.cz.

Malina, Jaroslav (11. 4. 1945, Dolní Bučice u Čáslavi), profesor PhDr., DrSc., socio-kulturní antropolog, archeolog a spisovatel; profesor antropologie a vedoucí Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity (od roku 1999). Vystudoval Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně (1967), PhDr. (1968), docent pro obor antropologie (1993, *Experimentální metody a jejich aplikace v antropologii a příbuzných disciplínách*), DrSc. (1994), profesor antropologie (1995). Člen oborové rady Biologie, předseda oborové komise Antropologie, předseda komise pro státní závěrečné zkoušky v bakalářském, magisterském a doktorském studijním programu v oboru Antropologie na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně, předseda habilitačních a profesorských komisí v oboru Antropologie aj. Je rovněž členem našich a zahraničních grémií a institucí (Vědecká rada Národní galerie v Praze, Vědecká rada Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Komise pro udělení Ceny města Brna, Společnost pro podporu univerzitních aktivit v Brně a Praze aj.). Počátkem devadesátých let minulého století spolu s profesorem Janem Benešem a docentem Vladimírem Novotným založil Katedru antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně jako vědecko-pedagogické pracoviště moderní integrální biolo-

gicko-socio-kulturní antropologie, která navázala na věhlasný Sukův Antropologický ústav, jehož činnost byla v letech 1948–1989 z ideologických důvodů redukována. V roce 1993 spoluzaložil Nadaci Universitas Masarykiana (od roku 2004 Nadace Universitas), stal se jejím předsedou, dále předsedou Výboru Ceny Karla Engliše a předsedou Výboru Ceny Nadace Universitas Masarykiana. Zakladatel a šéfredaktor časopisu *Univerzitní noviny – List Masarykovy univerzity a Nadace Universitas Masarykiana* (od roku 2003 *Univerzitní noviny – List Nadace Universitas [Masarykiana] a Společnosti pro podporu univerzitních aktivit*), který vycházel v letech 1993–2005, zakladatel a editor šesti nadačních knižnic – Beletrie, Heureka, Miscellanea, Osobnosti, Scientia, Scintilla, kde bylo dosud publikováno více než sto svazků. V roce 2006 založil odborný časopis *Anthropologia Brunensis: Mezinárodní časopis pro obecnou (biologicko-socio-kulturní) antropologii a příbuzné obory*. Byl řešitelem nebo spoluřešitelem řady projektů podpořených Grantovou agenturou České republiky (GA ČR) a Fondem rozvoje vysokých škol (FRVŠ); v současné době (2007) je řešitelem dvou projektů GA ČR (*Lidská sexualita a kultura: obecně antropologická a sexuologická analýza; Antropologie smrti: komparační sociokulturní analýza umírání, smrti, pohřebních ritů a rituálů*) a jednoho projektu FRVŠ (*Zavedení nového předmětu Antropologie občanské společnosti*). Přednáší Úvod k antropologii, Antropologii starověku, Antropologii sexuality a další témata, vede Antropologický seminář. V letech 2001–2005 absolvovalo pod jeho vedením devět studentů doktorského studijního programu, v současné době je školitelem třinácti doktorských studentů. V odborné práci se zabývá tématy z oblasti experimentální, socio-kulturní a filozofické antropologie a archeologie, petroarcheologie a filozofie vědy. Kromě více než dvou set studií, článků a esejů v odborných časopisech publikoval u nás i v zahraničí na tři desítky knih: *Anwendung der Petrographie in der Archäologie*, 1970 (s Jindřichem Štelclem), *Archeologie: Jak a proč?*, 1975, *Základy petroarcheologie*, 1975 (s Jindřichem Štelclem), *System of Analytical Archaeography*, 1977, *Metody experimentu v archeologii*, 1980, *Archaeology Yesterday and Today: The Development of Archaeology in the Sciences and Humanities*, 1990 (se Zdeňkem Vašíčkem), *Kámen a hlína jako ekofakt a artefakt ve vývoji životního prostředí*, 1991, *O tvořivosti ve vědě, politice a umění*, I–III, 1993 (s kolektivem autorů), *První císař*, 1994, *Čína z antropologické perspektivy*, 2005 (s Josefem Kolmašem), *Slovník antropologie občanské společnosti*, 2006 (s Marií Dohnalovou), *Antropologický slovník aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk*, 2007 (s kolektivem autorů) aj. V roce 1993 inicioval rozsáhlý vědecko-umělecký projekt několikavazkové knihy a výstavy *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy* (po preprintech čtyř svazků publikovaných v letech 1999–2003 začalo dílo v definitivní podobě vycházet od roku 2007). V roce 2000 zahájil dlouholetý vědecko-pedagogický projekt *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: Modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných“ oborů*, v jehož rámci pod jeho editorským vedením a za autorského přispění řady významných odborníků bylo dosud publikováno třicet svazků; v roce 2006 bylo zahájeno publikování

čtvrté desítky. Vydal také vědecko-naučné a umělecko-naučné knihy obracející se k záhadám dávné minulosti a lidské tvořivosti: *Vzpomínky na minulost aneb Experimenty odhalují tajemství pravěku*, 1982, 1992, *Zasáhli mimozemšťané a katastrofy do vývoje lidstva?*, 1988, *Obdivuhodný člověk: Úvahy o lidské tvořivosti*, 1991, *Dvacet nejvýznamnějších archeologických objevů dvacátého století*, 1991, *Jak vznikly největší monumenty dávnověku*, 1994 (s Pavlem Pavlem), *Adolf Born*, 1995 (s kolektivem autorů), *Olbram Zoubek*, 1996 (s kolektivem autorů), *Alois Mikulka*, 2001, *Vincenc Makovský*, 2002 (s Jiřím Hlušíčkou a Jiřím Šebkem), *Vladimír Preclík*, 2002 (s kolektivem autorů), *První císař: Tvůrce Číny a osmého divu světa*, 2004, *Zdeněk Macháček*, 2005 (s Ninou Dvořákovou), *Nadace Universitas Masarykiana: 1993–2004*, 2005, *Bohumír Matal*, 2006 (s Ludvíkem Kunderou a Kateřinou Svobodovou) aj. Zasahuje i za hranice vědecké a vědecko-naučné činnosti a projevuje se na poli beletrie: *Amor: Počítačový systém k automatickému generování milostných scén*, 1993, *První pozemšťan: Zpráva o archeologickém podvrhu století*, 1995, *Světová katastrofa a jiné povídky s neblahým koncem*, 1996, *Smrt profesora a jiné příběhy z univerzitního prostředí*, 1997 aj. Malinovy vědecké a vědecko-naučné knižní publikace vyšly u nás a v cizině v angličtině, bulharštině, francouzštině, italštině, němčině, rumunštině, ruštině a slovenštině (Academia, Cambridge University Press, Editura Artemis, Electa, Mysl, Obzor, Progress aj.) v celkovém nákladu více než půl milionu výtisků. Obdržel dvakrát Cenu rektora Masarykovy univerzity v Brně za významný tvůrčí čin (1995, 1997), Cenu města Brna (1997) v oblasti společenských věd, 3. cenu a Čestné uznání na 18. knižním veletrhu Libri v Olomouci za knihy *Vladimír Preclík a Vincenc Makovský* (2003), Cenu Akademického nakladatelství CERM za nejlepší knihu roku (*První císař: Tvůrce Číny a osmého divu světa*) (2005).

Kontakt: Prof. PhDr. Jaroslav Malina, DrSc., Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Viničská 5, 603 00 Brno, e-mail: jmalina@sci.muni.cz.

Maršálek, Jakub (22. 12. 1972, Praha), Mgr., Ph.D., sinolog a archeolog; odborný asistent Ústavu Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V letech 1991 až 1997 absolvoval obor sinologie na Ústavu Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a obor pravěka a raně středověká archeologie na Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou téže fakulty. Roku 2003 získal doktorát v oboru Dějiny a kultury zemí Asie a Afriky. Od roku 1999 působí jako asistent na Ústavu Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V rámci studia i odborné práce absolvoval několik pobytů v Číně: v letech 1994 až 1995 roční studijní stáž na Pekingské univerzitě, kde studoval čínštinu a archeologii, v červnu 2002 se zúčastnil mezinárodního projektu (vedeného Archeologickým ústavem Čínské akademie věd) povrchového archeologického průzkumu v provincii Henan v centrální Číně. Účastní se rovněž mezinárodního projektu počítačové databáze starověkých čínských textů *Thesaurus Linguae Sericae*, kde má na starosti části týkající se hmotné kultury čínského starověku, starověkých čínských dějin a historické geografie starověké Číny. Hlavními oblastmi jeho zájmu jsou dějiny a archeologie pravěké a starověké Číny, především problematika formování prvních čínských států. Mimoto se věnuje i otázce vztahů Číny se stepními kul-

turami v pravěku a starověku. Magisterské studium ukončil diplomovou prací *Odras společenské struktury kultury Erlitou v jejím pohřebním ritu* (1997), postgraduální studium disertační prací *Sociální analýza pohřebišť pozdního neolitu (cca 3000–2000 př. n. l.) na území provincie Shandong* (2003). Problematice pravěké a starověké Číny, stejně jako stepních kultur, věnoval několik článků v odborných periodikách a sbornících: *Katakombní kulturní komplex na Ukrajině a v přilehlých oblastech* (in: *Præhistorica*, XXIV, Praha 1999), *The Views of History in the Western Zhou Period* (in: *Acta Universitatis Carolinae – Philologica* 1, *Orientalia Pragensia* XIV, Praha 2001), *Vývoj v povodí Dlouhé řeky od počátku neolitu po sjednocení Číny* (in: *Plynutí času na Dlouhé řece*, Praha 2002), *Duchovní představy v rané Číně* (in: *Z myšlenek a představ Žluté země*, CDrom, Brno 2002), *Obřady, politika, hmotná kultura* (in: *Posvátno v životě člověka, I a II*, Praha 2003), *Šamani a šamanismus v rané Číně* (in: *Posvátno v životě člověka, I a II*, Praha 2003).

Kontakt: Mgr. Jakub Maršálek, Ph.D., Ústav Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: marsalekj@yahoo.com.

Oliverius Jaroslav (8. 5. 1933, Praha), profesor PhDr., CSc., orientalista (arabistika, hebraistika); profesor Ústavu Blízkého východu a Afriky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1956 absolvoval obory arabistika a hebraistika na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V současné době je profesorem Ústavu Blízkého východu a Afriky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kde je jako orientalista odborně zaměřen na dějiny arabské literatury a moderní spisovnou arabštinu. Publikoval mnoho studií a článků vztahujících se k moderní arabské, zejména egyptské literatuře, k egyptské literární kritice a k středověké arabské lidové literatuře. Pravidelně recenzuje vědecké práce z oboru arabistiky a hebraistiky pro naše a zahraniční časopisy. Je autorem nebo spoluautorem řady skript a studijních textů a učebnice *Egyptská hovorová arabština* (s Rudolfem Veselým, 1. vydání 1965, 4. vydání 1982); *Kapitoly ze syntaxe moderní spisovné arabštiny* (1998); *Kapitoly z frazeologie a idiomatiky moderní spisovné arabštiny* (Praha: Set Out 2004). Vydal *Moderní literatury arabského Východu* (Praha: Karolinum, 1995) a v brněnském nakladatelství Atlantis knihu *Svět klasické arabské literatury* (1995). Má také rozmanité práce populárně vědecké. Přeložil z arabštiny román *Skandál v Káhiře* od egyptského spisovatele Nagíba Mahfúze (Praha: Odeon, 1968) a bajky *Kalíla a Dimna. Bidpájovy bajky* (Praha: Gema Art – Dar Ibn Rushd 2004). K 650. výročí jubilea Univerzity Karlovy mu byla udělena Pamětní medaile Univerzity Karlovy.

Kontakt: Prof. PhDr. Jaroslav Oliverius, CSc., Ústav Blízkého východu a Afriky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 110 00 Praha 1, telefon: 221 619 691.

Olivová, Lucie (27. 3. 1956, Praha), docentka, Ph.D., sinoložka. Vystudovala dějepis, čínštinu a italštinu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, později absolvovala postgraduální studium na Kalifornské univerzitě v Berkeley, USA, kde se specializovala na čínskou literaturu pozdního císařství a na dějiny čínského umění. Několik let strávených v Číně a na Taiwanu využila především k dalšímu studiu a cestování. Pracovala v Čínském oddělení Britské knihovny v Londýně, v Národní galerii v Praze, v Ústavu Dálného východu Filozofic-

- ké fakulty Univerzity Karlovy v Praze a na Katedře asijských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Zabývá se kulturními dějinami Číny v 18. století. Je autorkou prací z literatury a dějin Číny (do roku 1998 pod jménem Borotová): *A Confucian Story of the Prodigal Son: Li Lüyuan's Novel „Lantern at the Crossroads“*. Bochum: Brockmeyer, 1991; Seznam vlastních pečeti Čchi Paj-š' ve Sbírkách Národní galerie. In: *O čínském umění a vzdělanosti*. Praha: Česko-čínská společnost, 1994, s. 36–38; Protestantské misie v Číně, *Religio*, roč. 3, 1995, č. 2, s. 155–168; *Čínská figuralistika v 19. století*. Praha: Národní galerie v Praze, 1995; O zbloudivším čaji a zpochybných originálech. In: *O kultuře čaje v Číně: Čajová zastavení*. Praha: Česko-čínská společnost, 1997, s. 43–49; Vývoj žánrového malířství v Kuang-tungu v 19. století. In: *O čínské filosofii, literatuře a umění*. Praha: Česko-čínská společnost, 1995, s. 43–50; Chinese Paintings at the Lee Kong Chien Art Museum, Singapore. *Oriental Art*, roč. 63, Winter 1997/1998, č. 4, s. 40–48; Tygr v čínském povědomí. *Informační zpravodaj Česko-čínské společnosti*, roč. 4, 1998, č. 1, s. 1–2; Storytelling in Yangzhou in the Eighteenth Century: Yangzhou huafang lu. In: Børdahl, Vibeke, ed., *The Eternal Storyteller*. Richmond: Curzon Press, 1998, s. 197–209; The Album of Paupers. In: Børdahl, Vibeke, ed., *The Eternal Storyteller*. Richmond: Curzon Press, 1998, s. 45–52; Bulage de dangdai Zhongguohua shouchang [Sbírky moderního čínského malířství v Praze]. *Yishujia*, 280, 1998, č. 9, s. 338–345; *Vývoj správního systému v Číně* (spoluautor Xu Shu'an). Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2000; Čínské komnaty v zámku Trója. *Ateliér*, 2000, č. 20, s. 9; *Současná čínská tušová malba – tradice a experiment*. Praha: Národní galerie v Praze, 2001; Li Dou and Theatre: The Case of an Eighteenth Century Yangzhou Playwright. In: Hansson, Anders – McDougall, Bonnie S. – Weightman, Frances, ed., *Chinese at Play: Festivals, Games and Leisure*. London: Kegan Paul, 2001, s. 109–136; Reminiscences from the Pleasure Boats of Yangzhou: A Book about City. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 1, Orientalia Pragensia*, roč. 14, 2001, s. 127–149; Zlatý věk města Jang-čou (Obrázek literární společnosti). In: *Plynutí času na Dlouhé řece. Sborník statí*. Praha: Česko-čínská společnost, 2002, s. 99–115; Příběh amerických Číňanů, 1848 až 1906. *Fénix*, roč. 3, 2002, č. 1, s. 10–18; Koncepce města ve staré Číně. In: Syrová, Iljuše, ed., *Z myšlenek a představ Žluté země*. (CD-Rom). Brno: Moravské zemské muzeum v Brně, 2002, s. 109–118; Sakrální stavby v Zakázaném městě v Pekingu. In: *Posvátno*. Praha: Portál, 2003, s. 121–131; Tibetan Temples in the Forbidden City (An Architectural Introduction). *Archiv orientální*, roč. 71, 2003, č. 3, s. 409–432); *Čínská architektura*. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003; Forgotten Bridges in Southern Hebei: Dulin qiao and Shan qiao. *Bulletin of Museum of Far Eastern Antiquities*, roč. 75, 2003, s. 220–242; O čchanové malbě. In: Tung-šan, *Paradoxy čchanového mistra*. DharmaGaia, Praha 2004, s. 102 / 115–132; Zlatý obraz posvátného stromu Šála. *Nový Orient*, roč. 60, 2005, č. 2, s. 39–42; *Tabák v čínské společnosti (1600–1900)*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2005; Ignác Sichelbarth, S. I., malíř čínského císaře. *Nový Orient*, roč. 61, 2006, č. 1, s. 53–56; Šňupací lahvičky a šňupání v Číně. *Piktorial keramiky a skla*, 2006, s. 4–7; Tobacco Smoking in Qing China. *Asia Major*, Third series vol. 18, Part One, 2006, s. 225–260; Images of Collectors in Eighteenth Century China. In: Michèle Pirazzoli-t'Serstevens, Anne Kerlan, eds. *Autour des collections d'art en Chine, XVIIIe siècle*. Paris: EPHE, 2007; a jiných. Podílela se na publikacích: *Mistrovská díla asijského umění ze sbírek Národní galerie v Praze*. Praha: Národní galerie v Praze, 1998; *Zkouškový systém na Dálném východě*. Praha: Česká orientalistická společnost, 2003; *Routledge Encyclopedia of Contemporary Chinese Culture*. London: Routledge, 2004; Josef Kolmaš a Jaroslav Malina. *Čína z antropologické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2005 a dalších. Redigovala výbory čínské literatury: *Ranní jasmín, moderní tchajwanské povídky*. Praha: DharmaGaia, 2001; *Nejkrásnější díla literatury staré Číny*. Praha: Velvyslanectví Čínské lidové republiky v České republice, 2004; *Klenoty čínské literatury*. Praha: Portál, 2006; *Chuť jablek. Moderní tchajwanské povídky*. Praha: Brody a The Museum of Taiwan Literature, 2006; *7x čínská avantgarda*. Olomouc: Česko-čínská společnost, 2006. Z čínské literatury také překládá, kromě příspěvků ve výše uvedených výběrech například: Wang Ceng-čchi, Máslové koláčky. *Nový Orient*, 1993, č. 5, s. 149–152; Wang Ceng-čchi, Svěcení. *Nový Orient*, 1993, č. 6, 7, 8, s. 179–183, 221–222, 253–254; Čchi Paj-š' vypravuje o svém mládí. In: *O čínském umění a vzdělanosti*. Praha: Česko-čínská společnost, 1994, s. 7–17; Buddhův výklad o zkáze dharmy. *Nový Orient*, 1995, č. 1, s. 30–32; Pchu Sung-ling, O geomancii. *Nový Orient*, 2002, č. 10, s. 356–357; Bei Dao, *Noční hlídka*. Praha: Nakladatelství Vlasty Brtníkové a Festival spisovatelů, 2003; Jüan Mej, *O čem Konfucius nehovořil*. Praha: Brody, 2003; Tung-šan, *Paradoxy čchanového mistra*. Praha: DharmaGaia, 2004. Kontakt: Doc. Lucie Olivová, M.A., Ph.D., Lounských 10, 140 00 Praha 4, e-mail: lucieolivová@quick.cz. **Skupnik**, Jaroslav (19. 3. 1962, Karviná), PhDr., Ph.D., kulturní a sociální antropolog; odborný asistent Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1992 absolvoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v oboru etnologie (Mgr.), v roce 1998 ukončil tamtéž postgraduální studium (Dr., roku 1999 PhDr. a Ph.D.). Od roku 1996 je odborným asistentem Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kde přednáší kulturní a sociální antropologii, antropologii příbuzenství, problematiku terénního výzkumu a etnografie. Pravidelně přednášel rovněž na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze a na Fakultě humanitních studií Západočeské univerzity v Plzni. Je členem Pracovní skupiny pro otázky spojené s vytvářením Koncepce romské integrace Rady vlády České republiky pro záležitosti romské komunity. Absolvoval studijní a badatelské pobyty v USA (1992–1993 University of Massachusetts, Mount Holyoke College; 1994–1995 Kansas State University) a opakovaně v Polsku a na Slovensku. V letech 1998–1999 prováděl antropologický terénní výzkum v romských osadách na Slovensku. Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal 7. svazek *Manželství a sexualita z antropologické perspektivy* (2002) a 33. svazek *Kulturní sexuality: Západ a ženská obrázka. Kulturně antropologická perspektiva* (2007). Věnoval se kritice biologizujících modelů lidského chování, zvláště pak v souvislosti s kulturními determinantami příbuzenství, manželství a sexuality (články Geny a metafory. Sexuální role v Západní společnosti – výsledek genetické determinace či metaforického uchopení

reality? *Český lid*, roč. 82, 1995, č. 2, s. 145–160; Příbuzenský výběr a etnografická data. *Český lid*, roč. 85, 1998, č. 3, s. 223–239, Sociobiologie: antropologická perspektiva. *Cargo*, 1999, č. 1, s. 67–69; Bezpředmětné průrvy a kulturní prosakování. *Cargo*, 1999, č. 3–4, s. 232–242; Je nesnadné vysvětlit je jinak: Iracionalita a nepochopení kulturně konstituovaných významů. *Český lid*, roč. 86, 1999, č. 4, s. 303–309), publikuje studie zpracovávající jeho terénní výzkumy v romských osadách (Pohled z druhé strany potoka: Sociopsychologická dynamika marginalizovanosti. In: Scheffel, David – Mušinka, Alexander, ed., *Romská marginalita*. Prešov: Centrum antropologických výzkumov, 2004). Je autorem textů v obrazové publikaci dokumentující život Romů – *Hermanovce* (New York: Trolley, 2003), stál u zrodu časopisu *Cargo* (*Časopis pro kulturní / sociální antropologii*), věnuje se popularizaci kulturní a sociální antropologie (Česká televize, Rádio Svobodná Evropa).

Kontakt: PhDr. Jaroslav Skupnik, Ph.D., Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: jaroslav.skupnik@ff.cuni.cz.

Svoboda, Jiří A. (2. 9. 1953, Praha), profesor PhDr., DrSc., profesor Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, archeolog a paleoetnolog, vedoucí vědecký pracovník Archeologického ústavu Akademie věd České republiky v Brně, vedoucí Střediska pro paleolit a paleoetnologii při Archeologickém ústavu Akademie věd ČR Brno v Dolních Věstonicích, kde pokračuje v práci vynikajících badatelů – Karla Absolona a Bohuslava Klímy. Z uvedeného střediska učinil badatelské pracoviště vyhledávané našimi i zahraničními odborníky. Je učitelem Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty a Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Zabývá se problematikou paleolitu v celé šíři, zejména moravským paleolitem. Navázal na terénní výzkumy svých předchůdců v Dolních Věstonicích, v Předmostí u Přerova, v Petřkovicích u Ostravy a v jeskyních Moravského krasu a Malých Karpat, nové výzkumy otevřel na Stránské skále v Brně a v pískovcových převisích severních Čech. Zúčastnil se paleoantropologických, archeologických a etnoarcheologických expedic a studijních cest v zahraničí, směřovaných především na Přední východ, do severní Asie a severní Afriky. Výsledky těchto výzkumů se promítly ve více než 300 státech, publikovaných u nás i v zahraničí, v několika vědeckých monografiích (Svoboda, Jiří a kolektiv, *Paleolit Moravy a Slezska*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, 1994; Svoboda, Jiří – Ložek, Vojen – Vlček, Emanuel, *Hunters between East and West: The Paleolithic of Moravia*. New York – London: Plenum, 1996; Svoboda, Jiří, ed., *Paleolithic in the Middle Danube Region*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, 1996; Svoboda, Jiří, ed., *Prehistorické jeskyně*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, 2002; Svoboda, Jiří, ed., *Mezolit severních Čech*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, 2003; Svoboda, Jiří – Bar-Yosef, Ofer, ed., *Stránská skála: Origins of the Upper Paleolithic in the Brno Basin, Moravia, Czech Republic*. Cambridge: Harvard University Press, 2003; Svoboda, Jiří – Sedláčková, Lenka, ed., *Gravettian Along the Danube*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, 2004; Trinkaus, Erik – Svoboda, Jiří, ed., *Early Modern Human Evolution in Central Europe: The People of Dolní Věstonice and Pavlov*. Oxford: Oxford University Press, 2006; monografie lokalit Ondratice, Strán-

ská skála, Dolní Věstonice II, Pavlov I, Předmostí aj.) a vědecko-naučných knihách (*Mistři kamenného dláta*. Praha: Panorama, 1986; Svoboda, Jiří – Dvorský, Pavel, *Archeologové na loveckých stezkách*. Praha: Albatros, 1994; Svoboda, Jiří, *Čas lovců: Dějiny paleolitu, zvláště na Moravě*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 1999). Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal 1. svazek *Paleolit a mezolit: Lovecko-sběračská společnost a její proměny* (2000), 6. svazek *Paleolit a mezolit: Myšlení, symbolismus a umění* (2002), 19. svazek *Paleolit a mezolit: Pohřební rítus* (2003) a 32. svazek *Čas lovců: Aktualizované dějiny paleolitu*.

Kontakt: Prof. PhDr. Jiří A. Svoboda, DrSc., Archeologický ústav AV ČR, Královopolská 147, 612 00 Brno, telefon: 541 514 118; Archeologický ústav AV ČR, Dolní Věstonice 25, 692 01 Mikulov, telefon: 519 517 637, e-mail: svoboda@i-abrno.cz.

Třísková, Hana (4. 6. 1958, Turnov), PhDr., sinoložka; vědecká pracovníce Orientálního ústavu Akademie věd České republiky v Praze. V roce 1981 absolvovala obor vědecké informace a knihovnictví a v roce 1983 obor sinologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, v letech 1983–1985 postgraduálně studovala na Katedře čínského jazyka a literatury Pekingské univerzity. Od roku 1983 působí v Orientálním ústavu Akademie věd České republiky v Praze, od roku 1998 jako vědecká pracovníce. Zabývá se lingvistikou, zvláště pak fonetikou moderní čínštiny a metodami její výuky; čínskou fonetiku též od roku 1997 vyučuje na Ústavu Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Hlavní publikace: *Česko-čínská konverze*. Praha: Academia, 1990; Třísková, Hana, ed. (1999): *Transkripcce čínštiny*. I. *Sborník statí*; II. *Tabulky a návody*. Praha: Česko-čínská společnost, 1999; Třísková, Hana, ed. (2001): *Tone, Stress and Rhythm in Spoken Chinese*. Journal of Chinese Linguistics, monograph series No. 17. Berkeley: University of California, 2001, 208 s.

Kontakt: PhDr. Hana Třísková, Orientální ústav Akademie věd České republiky, Pod vodárenskou věží 4, 182 08 Praha 8, telefon: 266 052 412, e-mail: triskova@orient.cas.cz.

Vachala, Břetislav (27. 7. 1952, Jaroměř), profesor PhDr., CSc., egyptolog; profesor Českého egyptologického ústavu Univerzity Karlovy v Praze a Káhiře. V letech 1970 až 1975 absolvoval egyptologii a arabštinu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Poté v rámci postgraduálního studia pobýval v letech 1975 až 1976 na Fakultě archeologie Káhirské univerzity. V letech 1979 až 1981 studoval arabštinu na Burgibově ústavu živých jazyků v Tunisu. V roce 1978 získal na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy titul PhDr. (rigorózní práce *Sociální postavení ženy v Egyptě za Staré říše*) a v roce 1988 mu byla na téže fakultě udělena vědecká hodnost kandidáta věd o umění (disertační práce *Fragmenty reliéfů z Ptahšepesovy mastaby v Abúsíru*). V letech 1976 až 1992 působil a od roku 1998 dosud je opět činný v Českém (dříve Československém) egyptologickém ústavu Univerzity Karlovy v Praze a Káhiře (v letech 2000–2005 byl jeho ředitelem). Pravidelně se účastní archeologických a epigrafických výprav do Abúsíru, pyramidového pohřebiště 5. dynastie, podílí se na výuce oboru egyptologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a rozsáhle se věnuje odborné i popularizační

publikační činnosti. V letech 1993 až 1997 působil jako první velvyslanec České republiky v Egyptské arabské republice a Súdánské republice. V odborné činnosti se zaměřuje především na egyptské dějiny, filologii a literaturu. Publikuje vybrané epigrafické a ikonografické materiály z 3. tisíciletí př. n. l. objevené při českých archeologických výzkumech v Abúsíru. Zpracovává staroegyptské památky z českých sbírek a muzeí. Zvláštní pozornost věnuje překládání a vydávání staroegyptských literárních děl. Je autorem monografií, vědeckých studií v zahraničních egyptologických periodikách, encyklopedických hesel, učebních textů a vědecko-naučných článků. Rozsáhle recenzuje odbornou literaturu v českých a zahraničních časopisech (*Archiv orientální, Bibliotheca Orientalis*). Výsledky egyptologického bádání ze svých četných cest po Egyptě a Předním východě popularizuje formou rozhlasových a televizních pořadů, přednášek pro veřejnost a rozhovorů pro české i egyptské listy a časopisy. Je dopisujícím členem Německého archeologického ústavu (Berlín) a členem České orientalistické společnosti a mezinárodních organizací International Association of Egyptologists (Oxford, Berlín), International Society for Nubian Studies (Den Haag) a National Geographic Society (Washington). Od roku 1999 je předsedou Sdružení přátel Egypta v České republice. Jeho zásluhy o rozvoj egyptologického bádání byly oceněny v roce 1995 udělením medaile Alexandrijské archeologické společnosti. Vydané monografie: *Dávné písně lásky: Milostná lyrika starého Egypta* (1982, společně s Michalem Černíkem), *77 zajímavostí ze starého Egypta* (1989), *Moudrost starého Egypta* (1992), *Pověsti a legendy faraónského Egypta* (1994), *Mír na Nilu: První mírová smlouva a její pozadí* (1997), *Ilustrovaná encyklopedie starého Egypta* (1997, společně s Miroslavem Vernerem a Ladislavem Barešem); *Nejstarší literární texty v nekrálovských hrobkách egyptské Staré říše* (2000) *Starí Egypťané* (2001), *Mastaba: Objevování a rekonstrukce staroegyptské hrobky* (2002, společně s Michaelem Balíkem a Karlem Mackem), *Guide des sites d'Abousir* (2002), *Egypt* (2003), *Milostné písně starého Egypta* (2003), *Die Relieffragmente aus der Mastaba des Ptahschepses in Abusir* (2004). Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal 27. svazek *Abúsír: Staroegyptské královské pohřebiště* (2006).

Kontakt: Prof. PhDr. Břetislav Vachala, CSc., Český egyptologický ústav Univerzity Karlovy v Praze a Káhiře, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: bretislav.vachala@ff.cuni.cz.

Vančata, Václav (22. 6. 1952, Praha), docent RNDr. CSc., evoluční antropolog, paleoantropolog a primatolog; vedoucí Oddělení antropologie Katedry biologie a ekologické výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1975 absolvoval obor fyzická antropologie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1982 se stal kandidátem věd v oboru evoluční biologie v Laboratoři evoluční biologie Československé akademie věd, kde pak pracoval až do roku 1993 jako samostatný vědecký pracovník a vedoucí Oddělení evoluční antropologie. Po dvouletém studijním pobytu v primatologickém centru Ústavu pro farmacii a biochemii, kde se jako koordinátor grantového projektu zabýval ontogenetickým vývojem a růstem makaků rhesus, se v roce 1995 stal odborným asistentem a vedoucím Oddělení antropologie Katedry biologie a ekologické výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a v roce 1998 pak docen-

tem antropologie. Ve své badatelské práci se zabýval vznikem a evolucí bipedie, evolucí postkranialního skeletu hominidů, fylogenezí vyšších primátů, hominizačním procesem a ontogenézí lokomoce a chování vyšších primátů, zvláště makaků, pavianů a lidoopů. V poslední době se věnuje zejména otázkám evoluce člověka v mladém paleolitu a v době přechodu od paleolitu do neolitu, otázkám velikosti a tvaru těla v evoluci hominidů a v neposlední řadě také problematice ontogenetických a růstových procesů makaků, šimpanzů a orangutanů. Publikoval přes 120 původních vědeckých prací (z větší části v mezinárodních vědeckých časopisech a zahraničních sbornících) a více než 100 abstraktů, recenzí, prací popularizačních a zpráv. Je autorem dvou monografií (*Primatologie*, díl 1. – *Evoluce, ekologie a chování primátů – Prosimii a Platyrrhina*, *Primatologie*, díl 2. – *Catarrhina – opice a lidoopi*) a dále jedné učebnice v elektronické podobě (*Evoluční antropologie a paleoantropologie*). Je také spolueditorem čtyř sborníků a členem redakční rady časopisů *Anthropologie a Variability and Evolution*. Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal (s Marinou Vančatovou) 10. svazek *Sexualita primátů* (2002) a 13. svazek *Paleoantropologie – přehled fylogeneze člověka a jeho předků* (2003). Pravidelně spolupracuje s redakcí *Věda Lidových novin*, kde se vyjadřuje k různým otázkám z oborů evoluční antropologie, paleoantropologie a primatologie. Navštívil řadu badatelských zahraničních pracovišť ve Francii, v Itálii, Izraeli, Jižní Africe, Německu, Polsku, Rusku, Řecku, USA a ve Velké Británii. Rozsáhlá je i jeho činnost pedagogická: vedle Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze působí také jako externí pedagog na katedrách antropologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Jako hostující profesor přednášel na Univerzitě v Durhamu ve Velké Británii, Univerzitě ve Florencii a Univerzitě v Bari v Itálii, Demokritově univerzitě v Komotini v Řecku a na Univerzitě Adama Mickiewicze v Poznani. Absolvoval řadu zvaných přednášek, zejména v Německu, Polsku a ve Velké Británii.

Kontakt: Doc. RNDr. Václav Vančata, CSc., Oddělení antropologie Katedry biologie a ekologické výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1, e-mail: Vavclav.Vancata@pedf.cuni.cz; Vavclav.Vancata@seznam.cz.

Vančatová, Marina (15. 8. 1958, Perm, Rusko), Mgr., primatoložka a etoložka; odborná asistentka Katedry obecné antropologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, vedoucí certifikovaného programu Humánní etologie FHS UK a vedoucí Laboratoře mezidruhové komunikace FHS UK. V roce 1980 absolvovala obor zoologie – etologie na Permské státní univerzitě v Permu. Dva roky pracovala jako odborná pracovníce v primatologickém centru Ústavu pro experimentální medicínu a terapii Ruské akademie lékařských věd v Suchumi. V roce 1982 se přestěhovala do České republiky a pracovala jako vědecká pracovníce nejprve v Laboratoři evoluční biologie a posléze ve Fyziologickém ústavu Československé akademie věd. Po šestiletém studijním pobytu v primatologickém centru Ústavu pro farmacii a biochemii, kde se zabývala chováním, reprodukcí a ontogenetickým vývojem a růstem makaků rhesus, působila jako vědecká pracovníce Katedry biologie Pedagogické fakulty Univerzi-

ty Karlovy v Praze. V roce 2001 se stala odbornou asistentkou a vedoucí certifikovaného programu humánní etologie na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. V badatelské práci se zabývala nástrojovým chováním vyšších primátů, zejména pak lidoopů, chováním a reprodukci primátů, ontogenetickým vývojem chování vyšších primátů, zvláště šimpanzů, goril, orangutanů, makaků, kočkodanů a pavíánů. V současnosti se zaměřuje zvláště na problematiku ontogeneze chování šimpanzů, orangutanů a makaků, ontogeneze a růstu šimpanzů a orangutanů a kresebných aktivit lidoopů. Publikovala více než 60 původních vědeckých prací (z větší části v mezinárodních vědeckých časopisech a zahraničních sbornících) a desítky abstraktů, recenzí, prací popularizačních a zpráv. Je také spolueditorkou jednoho sborníku a několik let byla členkou ediční rady časopisu *Folia Primatologica*. Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsala (s Václavem Vančatou) 10. svazek *Sexualita primátů* (2002). Od roku 1993 je členkou výboru Evropské primatologické federace při Evropské unii, kde také pracuje jako expertka na chov primátů v zajetí. Pravidelně spolupracuje s médii, například s oddělením Věda *Lidových novin* a s Českou televizí. Soustavně popularizuje například výzkum kresebných aktivit lidoopů. Absolvovala četné badatelské stáže na zahraničních pracovištích ve Francii, v Indii, Indonésii, Itálii, Japonsku, Německu, Polsku, Rusku, USA, na Madagaskaru a ve Velké Británii a řadu zvaných přednášek zejména v Německu, Rusku a USA.

Kontakt: Mgr. Marina Vančatová, Katedra obecné antropologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, U Kříže 8, 158 00 Praha 5, e-mail: Marina.Vancatova@seznam.cz.

Vrhel, František (28. 5. 1943, Klatovy), docent PhDr., CSc., etnolog, překladatel; ředitel Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1967 absolvoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze obor románská filologie. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy pracuje od roku 1968 jako odborný asistent (1968–1978), vědecký pracovník (1978–1987) a docent (od roku 1987). V roce 1989 se stal ředitelem Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a proděkanem pro zahraniční styky na této fakultě. V roce 1994 byl zvolen děkanem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a v roce 1997 opakovaně na druhé funkční období. Odborně se zabývá ibero-americkou literaturou, světovou literární teorií, hermeneutikou a postmoderní antropologií. O těchto tématech publikoval mnoho studií v našich a zahraničních odborných periodikách: *Archivum Orientale*, *Český lid*, *Ibero-Americana Pragensia* aj. Vydal několik skript a učebních textů: *Texty nativní Iberoameriky I: Předkolumbovské literatury* (1978, s Oldřichem Kašparem), *Texty nativní Iberoameriky III: Folklor Mezoameriky* (1984,

s Oldřichem Kašparem) aj. Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal 4. svazek *Antropologie sexuality: Sociokulturní hledisko* (2002) a 14. svazek *Předkolumbovské literatury: Témata, problémy, dějiny* (2003). Absolvoval četné badatelské a přednáškové pobyty ve Francii, na Kubě, v Izraeli, Mexiku, Peru, Španělsku, USA aj. Věnuje se též překladatelské a editorské činnosti: Jorge Luis Borges, Adolfo Bioy Casares, Friedrich Katz.

Kontakt: Doc. PhDr. František Vrhel, CSc., Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: vrhel@ff.cuni.cz.

Zvěřina, Jaroslav (18. 12. 1942, Třebíč), docent MUDr., CSc., sexuolog a politik; docent a přednosta Sexuologického ústavu 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze. V roce 1965 absolvoval Lékařskou fakultu Univerzity Karlovy v Hradci Králové. V letech 1965–1969 působil jako sekundární lékař v Psychiatrické léčebně v Havlíčkově Brodě, v letech 1969–1977 jako odborný lékař-psychiater v Táboře. V roce 1977 se stal vědeckým pracovníkem Sexuologického ústavu 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze. Od roku 1989 je docentem sexuologie a přednostou Sexuologického ústavu 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy. Publikoval více než 120 odborných prací, řadu z nich v zahraničí, přispěl do několika monografií, skript a sborníků. Je autorem učebních textů a monografií: *Lékařská sexuologie* (Praha: H+H, 1992), *Lékařská sexuologie* (Praha: Schering AG, 1994), *O politice a sexualitě* (Praha: Medea, 1996), *Sexuologie (nejen) pro lékaře* (Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2003). Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal (spolu s Jaroslavem Malinou) 5. svazek *Sexuologie pro antropology* (2002). Je předsedou Sexuologické společnosti ČLS (od 1990) a prezidentem Společnosti pro plánování rodiny a sexuální výchovu, členem mezinárodní International Academy of Sex Research, Deutsche Gesellschaft für Sexualwissenschaft, čestným členem Polské sexuologické společnosti a držitelem Pamětní medaile Univerzity Karlovy v Praze. Od listopadu 1989 se angažuje politicky. Za Občanskou demokratickou stranu byl v roce 1992 zvolen do Sněmovny národů Federálního shromáždění ČSFR, v letech 1996–2004 byl poslancem Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, ve volebním období od roku 1998 zastával funkci předsedy Výboru pro evropskou integraci Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, od roku 2004 je poslancem Evropského parlamentu.

Kontakt: Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc., Sexuologický ústav 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice, Apolinářská 4, 128 08 Praha 2, e-mail: jzverina@europarl.eu.int; internet: www.zverina.cz.

PRAMENY A AUTOŘI FOTOGRAFIÍ A ILUSTRACÍ

(Číslo před lomítkem je číslem kapitoly, číslo za lomítkem je číslem ilustrace v dané kapitole, s. značí stranu.)

- Archiv Nadace Universitas (Brno), 3/1–13, 11/1–5, 16/18–19, 16/23–26, 16/28, 16/32.
Armutidisová, Irena (fotografie), s. 4, s. 1077, s. 1095.
Baňka, Pavel (fotografie), s. 1148.
Bartoš, Michal (fotografie), s. 1084.
British Library (Londýn, Anglie), 16/31.
Filipský, Jan (archiv), 12/1–60, 12/62–65.
Havlová, Jitka (fotografie), s. 1072.
Hruška, Blahoslav (archiv), 8/1–28.
Kandert, Josef (archiv), 7/1–23.
Kašpar, Oldřich (archiv), 17/1–43.
Kolmaš, Josef (archiv), 14/1–24.
Králík, Miroslav (archiv), 2/1–20.
Krásenská, Eva, 12/61.
Křikavová, Adéla (archiv), 10/1–27.
Kyoto National Museum (Kjóto, Japonsko), 16/1–2.
Lomová, Olga (archiv), 13/12, 13/98–120.
Löwensteinová, Miriam (archiv), 15/1–38.
Malina, Jaroslav (archiv), 6/4, 6/41–63, 13/1–11, 13/13–21, 13/32, 13/38–61, 13/63, 13/66–71.
Maršálek, Jakub, 13/22–31, 13/33.
Mita Arts Gallery (Tokio, Japonsko), 16/8.
Mořkovský, Tomáš (fotografie), 4/7, s. 1089, s. 1102–1103, s. 1107–1108, s. 1114, s. 1117, s. 1120, s. 1124, s. 1128, s. 1146, s. 1169.
Museum of Fine Arts (Boston, USA), 16/7.
Národní galerie v Praze, 13/62, 13/64–65, 13/72–91, 16/3–6, 16/9–17, 16/20–22, 16/27, 16/29–30, 16/33–36.
Neubert, Karel (fotografie), s. 1152.
Oliverius, Jaroslav (archiv), 11/6–23.
Olivová, Lucie (archiv), 13/34–37, 13/92–97.
Plíhal, Radek, s. 1087–1088.
Skupnik, Jaroslav (archiv), 5/1–11.
Svoboda, Jiří, 6/1–3, 6/5–40.
Vachala, Břetislav, 9/1–2, 9/6, 9/12, 9/17–18, 9/21, 9/32, 9/34, 9/36, 9/44–45, 9/51–53.
Vančata, Václav (archiv), 1/1–44.
Voděra, Kamil (fotografie), 9/3–4, 9/43.
Vrhel, František (archiv), 4/1–6.
Zemina, Milan (fotografie), 9/5, 9/7–11, 9/13–16, 9/19–20, 9/22–31, 9/33, 9/35, 9/37–42, 9/46–50, 9/54–61.

PODĚKOVÁNÍ

První svazek trilogie *Kruh prstenu*:

Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy

je výsledkem spolupráce s mnoha odborníky z akademických institucí,
s malíři a sochaři, grafiky, typografy a fotografy.

Jejich jména jsou uvedena v tiráži a na příslušných místech knihy.

Rád však zde doplním jméno Josefa Zemana, kolegy z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, jenž byl u vzniku projektu Kruhu prstenu a významně se podílel na několika „preprintech“,

Jaroslav Malina

SUMMARY

The Circle of the Ring: The World History of Sexuality, Eroticism and Love from the Beginnings up to the Present Day in Real Life, Belle-Lettres, Visual Art and in the Works of Czech Painters and Sculptors Inspired by the Content of this Book

Jaroslav Malina and co-authors

The Project *The Circle of the Ring: The World History of Sexuality, Eroticism and Love from the Beginnings up to the Present Day in Real Life, Belle-Lettres, Visual Art and in the Works of Czech Painters and Sculptors Inspired by the Content of this Book* arose at the beginning of the 1990s. It presents the formation of the representative publication in three volumes and a collection of erotica of Czech painters and sculptors.

The publication consists of the following three volumes:

The Circle of the Ring, 1: "The Whole World" except the Euro-American Civilisation;

The Circle of the Ring, 2: The Euro-American Civilisation;

The Circle of the Ring, 3: The Czech World.

The mentioned publication in three volumes presents the treatise of the development of human sexuality, eroticism, love and marriage in biological, general anthropological and cultural and historical contexts together with the presentation of the most interesting works of literature and fine art of the past and the reproductions of the pictures and sculptures made by about seventy Czech painters and sculptors inspired by the content of the single volumes at the end of the 20th and at the beginning of the 21st centuries.

The Czech originals may become the basis for the Gallery and Museum of Sexuality, Eroticism and Love in Brno; they will, however, together with the book "travel" from one museum, gallery and exhibition hall to another.

The author of the subject matter and of the whole project is Jaroslav Malina, co-authors of the whole publication in three volumes are Marie Dohnalová, Jan Filipický, Helena Honcoopová, Blahoslav Hruška, Josef Kandert, Oldřich Kašpar, Josef Kolmaš, Miroslav Králík, Adéla Křikavová, Olga Lomová, Miriam Löwensteinová, Klára Macúchová, Giuseppe Maiello, Jakub Maršálek, Jaroslav Oliverius, Lucie Olivová, Alena Opletalová, Marie Pardyová, Jiří Pavelka, Lydia Petráňová, Ivo Pospíšil, Jaroslav Skupnik, Jiří A. Svoboda, Miloš Štědroň, Hana Třísková, Břetislav Vachala, Václav Vančata, Marina Vančatová, František Vrhel and Jaroslav Zvěřina, i. e. specialists in American studies, anthropologists, arabists, archaeologists, egyptologists, ethnologists, historians, experts in Indian, Japanese and Korean studies, literary historians, sexologists, sinologists, specialists in Sumerian and Tibetan studies and other experts who – thanks to their erudition – show the reader round history, culture and ethics of the relations between man and woman of "their world" and select literary and visual illustrations so that – regardless of the necessary limited number and range – the specific features of single cultural and historical areas of our planet in their evolution from primeval age and antiquity up to the modern times became most apparent.

The book appears in the framework of the "Edition Scientia" initiated by the Universitas Foundation in Brno.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Kreis des Fingerringes: Weltgeschichte der Sexualität, Erotik und Liebe von den Anfängen bis zur Gegenwart – dargestellt im realen Leben, in der Belletristik, der Bildenden Kunst und in Kunstwerken vom Inhalt des vorliegenden Buches inspirierter tschechischer Maler und Bildhauer

Jaroslav Malina und Kollektiv

Mit dem Projekt *Der Kreis des Fingerringes: Weltgeschichte der Sexualität, Erotik und Liebe von den Anfängen bis zur Gegenwart – dargestellt im realen Leben, in der Belletristik, der Bildenden Kunst und in Kunstwerken vom Inhalt des vorliegenden Buches inspirierter tschechischer Maler und Bildhauer*, das Anfang der neunziger Jahre des vorigen Jahrhunderts entstand, wurde eine repräsentative dreibändige Publikation samt einer Sammlung von Erotika tschechischer Maler und Bildhauer gestaltet.

Die genannte Trilogie besteht aus folgenden Bänden:

Der Kreis des Fingerringes, 1: „Die ganze Welt“ außer der euroamerikanischen Zivilisation;

Der Kreis des Fingerringes, 2: Euroamerikanische Zivilisation;

Der Kreis des Fingerringes, 3: Tschechische Welt.

In der Trilogie wird die Entwicklung der menschlichen Sexualität, Erotik, Liebe und der Ehe im Rahmen biologischer, allgemein anthropologischer und kulturell-historischer Zusammenhänge behandelt und gemeinsam mit interessantesten literarischen und künstlerischen Werken der Vergangenheit sowie Reproduktionen von zeitgenössischen Gemälden, Zeichnungen und Plastiken präsentiert, die gegen Ende des 20. und Anfang des 21. Jahrhunderts von rund sieben Dutzenden vom Inhalt einzelner Bände inspirierter tschechischer Maler und Bildhauer geschaffen wurden. Die Originale der tschechischen Kunstwerke dürften den Grundstock einer zukünftigen Galerie des Museums für Sexualität, Erotik und Liebe bilden, die in Brünn errichtet werden soll, mit dem Buch gemeinsam werden sie jedoch als Wanderausstellung durch Museen, Galerien und Ausstellungsräume „ziehen“.

Der Autor der Konzeption und des gesamten Projekts ist Jaroslav Malina, die Mitverfasser sind Marie Dohnalová, Jan Filipický, Helena Honcoopová, Blahoslav Hruška, Josef Kandert, Oldřich Kašpar, Josef Kolmaš, Miroslav Králík, Adéla Křikavová, Olga Lomová, Miriam Löwensteinová, Klára Macúchová, Giuseppe Maiello, Jakub Maršálek, Jaroslav Oliverius, Lucie Olivová, Alena Opletalová, Marie Pardyová, Jiří Pavelka, Lydia Petráňová, Ivo Pospíšil, Jaroslav Skupnik, Jiří A. Svoboda, Miloš Štědroň, Hana Tříšková, Břetislav Vachala, Václav Vančata, Marina Vančatová, František Vrhel und Jaroslav Zvěřina, das heißt Amerikanisten, Anthropologen, Arabisten, Archäologen, Ägyptologen, Ethnologen, Historiker, Indologen, Japanologen, Koreanisten, Literaturhistoriker, Sexuologen, Sinologen, Sumerologen, Tibetologen und weitere Spezialisten, die dank ihrer Erudition den Leser durch Geschichte, Kultur und Ethik der Beziehungen zwischen Mann und Frau innerhalb „ihrer“ Welt führend begleiten, wobei sie die literarischen und künstlerischen Beispiele so geeignet wählen, dass die Spezifika einzelner kulturhistorischer Gebiete unseres Planeten in ihrer Entwicklung seit den Urzeiten bis in die moderne Zeit trotz einer notwendigen Limitierung in Anzahl und Umfang der vorgestellten Werke deutlich werden.

Hiermit ist ein einheitliches und allem Anschein nach auch einzigartiges Werk entstanden.

Die dreibändige Publikation erscheint in der Reihe „Edice Scientia“, die von der Stiftung Universitas in Brünn gegründet wurde.

RÉSUMÉ

L'anneau d'une bague: L'histoire mondiale de la sexualité, de l'érotisme et de l'amour dès le début jusqu'à nos jours dans la vie réelle, dans les belles lettres, les arts plastiques des artistes tchèques inspirés par le contenu de ce livre

Jaroslav Malina et collaborateurs

Le projet *L'anneau d'une bague: L'histoire mondiale de la sexualité, de l'érotisme et de l'amour dès le début jusqu'à nos jours dans la vie réelle, dans les belles lettres, les arts plastiques des artistes tchèques inspirés par le contenu de ce livre* est né au début des années 90 du siècle dernier. Il contient un livre représentatif en trois volumes et une collection d'œuvres érotiques de peintres et sculpteurs tchèques.

Les volumes s'intitulent ainsi:

L'anneau d'une bague 1: „Le monde entier“ excepté la civilisation euraméricaine;

L'anneau d'une bague 2: La civilisation euraméricaine;

L'anneau d'une bague 3: Le monde tchèque.

Le projet présenté apporte un traité sur l'évolution de la sexualité, de l'érotisme de l'homme, sur l'amour et le mariage dans le contexte biologique, anthropologique, culturel et historique, accompagné de présentation des œuvres littéraires et plastiques les plus intéressantes du passé. Les 20e et 21e siècles sont représentés par les travaux de 70 peintres et sculpteurs tchèques qui se sont inspirés par le contenu de 3 volumes. Ces œuvres deviendront peut-être les fondements du Musée et de la galerie de la sexualité, de l'érotisme et de l'amour à Brno. Au départ elles vont „voyager“, accompagnées de livre, dans des musées et des galeries.

C'est Jaroslav Malina qui est l'auteur du projet et parmi ses collaborateurs il faut nommer Marie Doňhalová, Jan Filipický, Helena Honcoopová, Blahoslav Hruška, Josef Kandert, Oldřich Kašpar, Josef Kolmaš, Miroslav Králík, Adéla Křikavová, Olga Lomová, Miriam Löwensteinová, Klára Macúchová, Giuseppe Maiello, Jakub Maršálek, Jaroslav Oliverius, Lucie Olivová, Alena Opletalová, Marie Pardyová, Jiří Pavelka, Lydia Petráňová, Ivo Pospíšil, Jaroslav Skupnik, Jiří A. Svoboda, Miloš Štědroň, Hana Třísková, Břetislav Vachala, Václav Vančata, Marina Vančatová, František Vrhel et Jaroslav Zvěřina, donc des américanistes, anthropologues, arabistes, archéologues, égyptologues, ethnologues, historiens, indologues, japonisants, spécialistes en civilisation coréenne, historiens littéraires, sexologues, sinologues, sumerologues, tibétologues et d'autres spécialistes qui grâce à leur érudition accompagnent le lecteur à travers l'histoire, la culture et l'éthique des relations de l'homme et de la femme de „leur partie du monde“. Les extraits littéraires et les ouvrages plastiques sont choisis de la manière pour que les spécificités historiques et culturelles de chaque aire apparaissent dans leur évolution dès la préhistoire jusqu'à l'âge moderne.

L'œuvre ainsi née est intégrale, et apparemment unique.

La publication est éditée dans le cadre de la collection „Edice Scientia“ créée par la Fondation Universitas à Brno.